

Jaarverslag 2016

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds
voor het Beroepsvervoer over de Weg

INHOUD

KERNCIJFERS	3
VOORWOORD	5
PROFIEL	7
ORGANISATIE	8
BESTUURSVERSLAG	13
1. Bestuursstructuur	14
2. Bestuursbureau en uitbestedingspartijen	18
3. Code Pensioenfondsen	20
4. Algemene ontwikkelingen op pensioengebied	24
5. Ontwikkelingen met betrekking tot de pensioenregelingen	28
6. Communicatie	32
7. Beleggingen	35
8. Risicomanagement	43
9. Financiële kengetallen	50
9.1 Statistische gegevens.....	50
9.2 Uitvoeringskosten.....	53
9.3 Actuariële paragraaf	56
10. Ontwikkelingen na afloop verslagjaar	65
JAARREKENING	66
11. Balans op 31 december 2016.....	67
12. Staat van baten en lasten.....	68
13. Kasstroomoverzicht	70
14. Toelichting op de jaarrekening.....	71
14.1 Algemeen	71
14.2 Grondslagen	72
14.3 Toelichting op de balans per 31 december 2016.....	82
14.4 Niet in de balans opgenomen verplichtingen	115
14.5 Verbonden partijen	116
14.6 Gebeurtenissen na balansdatum	116
14.7 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2016	117

OVERIGE GEGEVENS	127
15. Rapport Raad van Toezicht.....	128
16. Oordeel van het Verantwoordingsorgaan	133
17. Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten.....	137
18. Actuariële verklaring.....	138
19. Controleverklaring van de onafhankelijke accountant.....	140
BIJLAGEN	146
Aanvullende informatie bestuursgremia.....	146
Begrippenlijst	154
Colofon	164

KERNCIJFERS

Bedragen x € 1.000.000	2016	2015	2014	2013	2012
Aantallen (per eind van het jaar)					
Werkgevers	8.394	7.914	7.889	8.215	8.580
Deelnemers, actief en voortgezet	161.410	157.268	156.343	161.172	163.976
Gewezen deelnemers	388.695	380.242	375.830	377.490	361.973
Pensioengerechtigden	85.801	85.523	81.633	84.713	78.638
Totaal aantal deelnemers	635.906	623.033	613.806	623.375	604.587
Pensioenpremies, uitkeringen en kosten					
Premiebijdragen	764	699	722	802	911
(Zuivere) kostendekkende premie	980	813	670	718	947
Gedempte kostendekkende premie 'Toetspremie'	669	568	667	642	743
Pensioenuitvoeringskosten	21	20	19	20	21
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (in euro's)	84	84	79	83	89
Uitkeringen	334	327	310	316	378
Vermogen en solvabiliteit					
Aanwezig vrij beschikbaar eigen vermogen	215	181	1.978	1.207	890
Min. vereist eigen vermogen (art. 131 PW)	947	826	775	623	623
Min. vereist eigen vermogen in % van voorziening pensioenverplichtingen	4,4%	4,4%	4,6%	4,7%	4,6%
Vereist eigen vermogen (art. 132 PW)	3.714	3.565	2.072	1.911	1.679
Vereist eigen vermogen in % van voorziening pensioenverplichtingen	17,2%	19,0%	12,3%	14,3%	12,5%
Balanswaarde voor bep. dekkingsgraad (a)	21.773	18.967	18.827	14.567	14.331
Voorzieningen pensioenverplichtingen (b)	21.558	18.786	16.849	13.360	13.441

Bedragen x € 1.000.000	2016	2015	2014	2013	2012
Dekkingsgraad volgens FTK in % (a / b)	101,0%	101,0%	111,7%	109,0%	106,6%
Beleidsdekkingsgraad in %	98,9%	104,5%	112,7%	n.v.t.	n.v.t.
Verwachte dekkingsgraad in % ultimo boekjaar volgens het in dat jaar van toepassing zijnde herstelplan	103,9%	107,5%	107,4%	105,0%	102,7%
Reële dekkingsgraad	80,5%	83,9%			
Beleggingen omvang, resultaten en kosten					
Balanswaarde (jaareinde, incl. derivaten passiva)	22.996	19.811	19.462	14.731	14.458
Beleggingsresultaten	2.528	-327	4.130	-245	1.795
Beleggingsrendement	12,7%	-1,5%	27,6%	-1,6%	14,6%
Kosten vermogensbeheer in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,31%	0,33%	0,36%	0,45%	0,41%
Z-score in jaar	0,20	0,45	0,06	0,84	-0,96
Performancetoets over vijfjaarsperiode	0,26	0,59	0,59	-0,21	-1,96
Overig					
Saldo van baten en lasten boekjaar	34	-1.797	771	316	1.084
Rentetermijnstructuur (DNB)	1,5%	1,8%	2,1%	2,9%	2,6%

VOORWOORD

In 2016 is het bestuursmodel van het fonds aangepast. Gekozen is voor een paritair bestuursmodel waarbij het bestuur met twee 'externe' bestuursleden is uitgebreid, waardoor het aantal bestuursleden van acht naar tien leden is gegaan. De twee externe bestuursleden hebben vermogensbeheer en risicomangement als aandachtsgebied. Tevens is het mandaat van het Bestuursbureau op het gebied van vermogensbeheer en risicomangement vergroot. De genoemde wijzigingen brengen een andere wijze van besturing met zich mee, waarbij het bestuur zich meer gaat richten op strategische en tactische onderwerpen.

Als vervolg op de strategische verkenning die in 2015 is uitgevoerd, heeft het bestuur begin 2016 de toekomstvisie en strategie van Pensioenfonds Vervoer vastgesteld. De strategische koers is vertaald in een Meerjarenbeleidsplan 2017 – 2021 en een Jaarplan voor 2017. Komend jaar staan het afronden van een aantal onderzoeken gericht op reductie van onzekerheid over de toekomst centraal en zal Pensioenfonds Vervoer zich positioneren vanuit de strategische risico's en keuzes. Een populaire versie van de strategie is gepubliceerd op onze website.

Zowel het communicatieplan voor 2017 als het lange termijn communicatieplan zijn erop gericht om het inzicht van deelnemers in de eigen situatie te vergroten en het handelen van het pensioenfonds in het belang van de deelnemers zo goed mogelijk zichtbaar te maken.

In januari 2017 heeft Pensioenfonds Vervoer de pensioengerechtigden en (gewezen) deelnemers van Pensioenstichting Security (PSS) mogen verwelkomen. De partijen die betrokken zijn bij PSS hebben besloten het fonds te liquideren en zich aan te sluiten bij Pensioenfonds Vervoer.

Begin 2016 was het onrustig op de financiële markten vanwege (onder meer) zorgen over de economische situatie in China, een verder dalende olieprijs en de economische groei in Amerika en Europa. Halverwege het eerste kwartaal draaide het sentiment. In reactie op de lage inflatie en gematigde groei lanceerde de Europese Centrale Bank extra stimuleringsmaatregelen en was de Amerikaanse Centrale Bank terughoudend ten aanzien van het verhogen van de rente. Dit zorgde voor een positief sentiment op de aandelenbeurzen, terwijl de rente verder daalde. De onverwachte uitslag van het Britse referendum, waarbij de kiezers zich uitspraken voor uittreding uit de Europese Unie, zorgde voor een schrikreactie op de aandelenmarkten. Deze herstelden zich echter. De rente in de eurolanden daalde verder en kwam uit op een historisch laag niveau na het nieuws van de Brexit. De rente zorgde daarmee voor aanzienlijk lagere dekkingsgraden in de eerste helft van 2016.

De uitslag van de Amerikaanse presidentverkiezingen verraste de wereld. Goede resultaten op de aandelenbeurzen en een stijgende rente (na een sterke daling van de rente eerder in 2016) leverden in het laatste kwartaal een positieve bijdrage aan de dekkingsgraad.

Ondanks de bij tijd en wijle turbulente ontwikkelingen op de financiële markten is de financiële positie van het pensioenfonds in 2016 ten opzichte van 2015 niet substantieel gewijzigd. De dekkingsgraad van het fonds is eind 2016

net als eind 2015 uitgekomen op 101,0%. De beleidsdekkingsgraad (het voortschrijdend gemiddelde van de dekkingsgraden van de voorafgaande 12 maanden) is wel gedaald: van 104,5% naar 98,9%.

Het beleggingsrendement over 2016 is uitgekomen op 12,7%. Dit op zichzelf mooie resultaat is echter vooral te danken aan het feit dat de rente over het gehele jaar 2016 bezien is gedaald. De instrumenten die het pensioenfonds aanhoudt om het risico van rentedaling deels af te dekken, hebben hun werk gedaan. Hier staat tegenover dat de voorziening die voor de pensioenverplichtingen moet worden aangehouden door de lagere rente in 2016 opnieuw is gestegen. De financiële buffers zijn dan ook opnieuw niet sterk genoeg om de pensioenen met de prijsinflatie te kunnen verhogen. Het bestuur betreurt dat. Gelukkig was de stijging van het prijspeil in 2016 zeer laag. Pensioenfonds Vervoer heeft de pensioenaanspraken en uitkeringen nog nooit hoeven korten en de pensioenpremies zijn in de afgelopen jaren op een constant niveau gebleven.

Vanwege de nog steeds te lage financiële buffers heeft Pensioenfonds Vervoer op 30 maart 2017 een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. Volgens het herstelplan kunnen de financiële buffers van het pensioenfonds binnen tien jaar herstellen en stijgen naar het vereiste niveau, zonder dat hiervoor aanvullende maatregelen (zoals het korten op pensioenaanspraken en uitkeringen) noodzakelijk zijn.

In 2016 is in grote lijnen hetzelfde beleggingsbeleid gevoerd als in 2015. Het bestuur heeft in 2016 op basis van een studie naar de gewenste strategische beleggingsmix het lange termijn beleggingsbeleid 2020 vastgesteld. Dat beleid zal in principe leidend zijn voor de beleggingsplannen van 2017 tot en met 2020. Soliditeit staat centraal in het beleggingsbeleid. Binnen de beperkte speelruimte die er is vanwege de nu nog te lage financiële buffers zoekt het bestuur voortdurend naar mogelijkheden om een zo goed mogelijk resultaat voor de deelnemers en uitkeringsgerechtigden van het fonds te behalen. Maar elke vorm van opportunisme wordt daarbij gemeden; lange termijn doelstellingen staan altijd centraal.

Den Haag, 20 april 2017

Namens het bestuur,

Mw. R. Hidding (voorzitter)

Mr. L.J.H. Ceelen (plaatsvervangend voorzitter)

PROFIEL

Pensioenfonds Vervoer is een verplichtgesteld bedrijfstakpensioenfonds dat in 1964 is opgericht. Pensioenfonds Vervoer voert de pensioenregelingen uit voor werknemers in de sectoren beroepsgoederen-, besloten bus- en taxivervoer, het binnenbeurtvaartbedrijf, het kraanverhuurbedrijf en werknemers van Orsima. Deze laatste sector is op vrijwillige basis aangesloten.

Statutaire doelstelling

Het fonds heeft ten doel, binnen de kring van de aangesloten werkgevers en overeenkomstig de bepalingen van de statuten en de reglementen van het fonds, de deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden aanspraken casu quo rechten toe te kennen op uitkeringen bij ouderdom, arbeidsongeschiktheid of overlijden en/of op uitkeringen wegens vervroegde uittreding.

Missie

Pensioenfonds Vervoer wil voor huidige en voormalige werknemers (waaronder gepensioneerden) in het beroepsgoederenvervoer, het besloten bus- en taxivervoer, het binnenbeurtvaartbedrijf en het kraanverhuurbedrijf op betrouwbare, transparante, professionele en kostenefficiënte wijze een zo goed mogelijk pensioen verzorgen. Pensioenfonds Vervoer belegt en beheert de pensioenpremies tegen verantwoorde risico's en wil dit ook op een maatschappelijk verantwoorde wijze doen. Pensioenfonds Vervoer communiceert helder met alle belanghebbenden.

Visie

Pensioenfonds Vervoer wil het pensioenfonds zijn voor alle werkenden in de verschillende vervoerssectoren.

Strategie

Pensioenfonds Vervoer volgt voor de komende jaren tot 2021 een strategie, waarbij de huidige positie geconsolideerd wordt, maar wel tijdig wordt geanticipeerd op ontwikkelingen als dat nodig is. Doel is om voor onze deelnemers ook in de toekomst een betrouwbare pensioenpartner te zijn. Daarom bereiden wij ons voor op wijzigingen in het pensioenstelsel, in de wetgeving voor de sector vervoer en op de eisen die dit aan de uitvoering stelt.

Daarbij wil Pensioenfonds Vervoer zich onderscheiden: met heldere communicatie over een pensioenregeling die, dankzij de keuzes van sociale partners, goed aansluit op de behoefte van de deelnemers in de sector, en met lage uitvoeringskosten gerealiseerd wordt.

De toekomstvisie en strategie van Pensioenfonds Vervoer is gepubliceerd op de website van het fonds. Deze toekomstvisie is in 2016 verder uitgewerkt in een meerjarenbeleidsplan 2017-2021.

ORGANISATIE

Het bestuur kent een paritaire samenstelling en bestaat uit tien leden, te weten vier leden van werkgeverszijde, drie leden van werknemerszijde, één lid namens pensioengerechtigden en twee externe bestuursleden. De samenstelling van het bestuur op 31 december 2016 is als volgt:

Bestuur

leden werkgevers:

Mr. L.J.H. Ceelen (voorzitter) (1)
Mr. P.W. Kievit (plv. secretaris) (1)
Mw. drs. S. Kraaijenoord (1)
Drs. M. van Ballegooijen (2)

leden werknemers en pensioengerechtigden:

Mw. R. Hidding (plv. voorzitter) (3)
Mr. W. Kusters (secretaris) (4)
Mw. drs. L.F.A.M. Jansen (3)
Mw. A.J. Stevens CPE (6)

externe bestuursleden:

Mw. Ing. W. Westerborg
Prof. Dr. P.A. Stork

Onafhankelijk voorzitter:

Drs. J.W.M. van der Knaap

Communicatie Commissie

leden werkgevers:

Mw. drs. S. Kraaijenoord (1)
Mr. P.W. Kievit (1)

leden werknemers en pensioengerechtigden:

Mw. R. Hidding (3)
Mw. A.J. Stevens CPE (6)

Onafhankelijk voorzitter:

Drs. J.W.M. van der Knaap

Risk & Audit Adviescommissie

leden werkgevers:

Mr. L.J.H. Ceelen (1)

Drs. M. van Ballegooijen (2)

leden werknemers en pensioengerechtigden:

Mw. drs. L.F.A.M. Jansen (3)

Mr. W. Kusters (4)

externe bestuursleden:

Mw. Ing. W. Westerborg

Prof. Dr. P.A. Stork

Onafhankelijk voorzitter:

Drs. J.W.M. van der Knaap

Pensioencommissie Individuele Zaken

leden werkgevers:

Mw. drs. S. Kraaijenoord (voorzitter) (1)

leden werknemers en pensioengerechtigden:

Mw. drs. L.F.A.M. Jansen (3)

Klachtencommissie

leden werkgevers:

Mr. P.W. Kievit (1)

leden werknemers en pensioengerechtigden:

Mr. W. Kusters (voorzitter) (4)

Secretaris:

Mr. E. Witkamp (TKP Pensioen B.V.)

Plv. Secretaris:

Mr. F. van Veen (TKP Pensioen B.V.)

Geschillencommissie

leden werkgevers:

Mr. P.W. Kievit (1)

leden werknemers en pensioengerechtigden:

Mr. W. Kusters (voorzitter) (4)

Secretaris:

Mr. E. Witkamp (TKP Pensioen B.V.)

Plv. Secretaris:

Mr. F. van Veen (TKP Pensioen B.V.)

Verantwoordingsorgaan

leden werkgevers:

W.H. van Neuren (voorzitter) (1)

C. Busser (1)

leden werknemers en pensioengerechtigden:

Drs. P.J.M. Benner (3)

Mw. G.M. van Velzen (4)

J.G. Th. Teunissen (5)

Respectievelijk voorgedragen door:

- 1) Transport en Logistiek Nederland
- 2) Koninklijk Nederlands Vervoer
- 3) FNV
- 4) CNV Vakmensen
- 5) FNV, lid namens de pensioengerechtigden
- 6) Bestuurslid namens de pensioengerechtigden

Raad van Toezicht

leden:

Mw. Drs. N.J.M. Beuken (voorzitter)

Dr. W.C. Boeschoten

Drs. E.R. Capitain RA

Adviseurs vermogensbeheer

Drs. W.A.H. Baljet

Drs. M.B.A. Sanders

Adviserend Actuaris

Mercer Nederland B.V.
Drs. S.I. Keijmel AAG
Conradstraat 18
3013 AP Rotterdam

Certificerend Actuaris

Willis Towers Watson
R. Kruijff AAG
Schumanpark 9E
7336 AM Apeldoorn

Accountant

KPMG Accountants N.V.
F.J.J. Glorie RA
Laan van Langerhuize 1
1186 DS Amstelveen

Compliance Officer

NCI
Mr. R.N.M. van de Mast
Cypresbaan 19
2908 LT Capelle aan den IJssel

Administrateur

TKP Pensioen B.V.

Bezoekadres: Europaweg 27
9723 AS Groningen

Postadres: Postbus 501
9700 AM Groningen

Telefoonnummer: 0900-1964 (0 cent per minuut)

Website: www.pfvervoer.nl

Bestuursbureau

Drs. W. Brugman AAG, algemeen directeur

Mw. drs. G.M. Sol, directeur vermogensbeheer

BESTUURSVERSLAG

1. Bestuursstructuur

Het bestuur is als hoogste orgaan eindverantwoordelijk voor het beleid en de uitvoering van de pensioenregelingen van Pensioenfonds Vervoer.

In 2016 is het bestuursmodel van het fonds aangepast. Gekozen is voor een paritair bestuursmodel waarbij het bestuur met twee bestuursleden is uitgebreid, waardoor het aantal bestuursleden van acht naar tien leden is gegaan. Drie bestuursleden vertegenwoordigen de werknemers, één heeft zitting namens de pensioengerechtigden en vier vertegenwoordigen de werkgevers. Zoals gezegd bestaat het bestuur nu daarnaast uit twee externe bestuursleden, die als aandachtgebied vermogensbeheer en risicomanagement hebben.

Vijf permanente commissies ondersteunen het bestuur: de Risk & Audit Adviescommissie, de Communicatie Commissie, de Pensioencommissie Individuele Zaken, de Klachtencommissie en de Geschillencommissie.

Het bestuur heeft een onafhankelijk voorzitter. Hij leidt de bestuursvergaderingen, de vergaderingen van de Risk & Audit Adviescommissie en die van de Communicatie Commissie. Hij zorgt ervoor dat op een effectieve wijze en in een goede sfeer wordt vergaderd. De onafhankelijk voorzitter maakt geen deel uit van het bestuur of van de commissies.

De verantwoordings- en medezeggenschapsfuncties zijn ondergebracht bij het Verantwoordingsorgaan, dat vijf leden telt. Het intern toezicht wordt uitgeoefend door een Raad van Toezicht, die bestaat uit drie leden.

In 2016 zijn drie nieuwe bestuursleden benoemd. Na een verkiezing door de pensioengerechtigden is mw. A.J. Stevens per 1 juni 2016 benoemd als bestuurslid namens de pensioengerechtigden. Na een werving- en selectieproces zijn mw. Ing. W. Westerborg en Prof. Dr. P.A. Stork in het laatste kwartaal van 2016 benoemd als externe bestuursleden.

Het bestuur vergadert in beginsel twee keer per maand. In de ene bestuursvergadering ligt de focus op pensioenbeheer, in de andere op vermogensbeheer. Tot eind 2016 heeft het bestuur zich tijdens de bestuursvergaderingen laten adviseren door externe deskundigen op het gebied van pensioen- en vermogensbeheer. Dit wordt in 2017 voortgezet voor het pensioenbeheer, maar voor het vermogensbeheer is dat overbodig geworden door het aanstellen van de eerdergenoemde twee externe bestuursleden.

Het bestuur wordt bij de uitvoering van haar werkzaamheden ondersteund door het Bestuursbureau. Het Bestuursbureau zorgt voor het plannen en coördineren van de activiteiten op bestuurlijk niveau en heeft een beleidsvoorbereidende en adviserende rol. Onder eindverantwoordelijkheid van het bestuur draagt het Bestuursbureau zorg voor de regie over en de monitoring en controle van de werkzaamheden die door, of in opdracht van het pensioenfonds worden uitgevoerd.

Het bestuur heeft in 2016 in totaal 21 keer vergaderd, waarvan negen keer regulier met de focus op pensioenbeheer, negen keer regulier met de focus op vermogensbeheer. Verder was er een gezamenlijke vergadering van het bestuur, de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan waarin de jaarstukken over 2015 zijn besproken. Tenslotte waren er twee extra vergaderingen waarin de toekomstvisie en strategie van het fonds zijn vastgesteld en de balansbeheerorganisatie is vormgegeven.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Het Verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur aan de hand van het bestuursverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de Raad van Toezicht, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst.

Het Verantwoordingsorgaan wordt door het bestuur in de gelegenheid gesteld advies uit te brengen over specifiek benoemde onderwerpen.

Het Verantwoordingsorgaan heeft in 2016 vier keer vergaderd. Daarnaast was er een overleg tussen Verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht en een gezamenlijk overleg met bestuur en Raad van Toezicht in het kader van de jaarstukken 2015.

Raad van Toezicht

De taak van de Raad van Toezicht wordt bepaald door het wettelijk kader, inclusief de Code Pensioenfondsen en de statuten en reglementen van Pensioenfonds Vervoer. De Raad past de door de VITP (Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector) aanbevolen Toezichtcode toe. De Raad van Toezicht heeft als taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De Raad van Toezicht is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De Raad van Toezicht staat het bestuur met raad ter zijde en stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.

De Raad van Toezicht heeft een goedkeuringsrecht voor een aantal specifiek benoemde onderwerpen en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden aan het Verantwoordingsorgaan, aan de werkgevers en in het jaarverslag.

Naast het overleg met het Verantwoordingsorgaan en het gezamenlijk overleg met bestuur en Verantwoordingsorgaan in het kader van de jaarstukken, heeft de Raad van Toezicht in 2016 vijf keer vergaderd, waarvan één keer met de certificerend actuaire en de accountant van het fonds. Daarnaast heeft de Raad van Toezicht drie keer vergaderd met de voorzitter en de plaatsvervangend voorzitter van het bestuur en één keer met een delegatie van het bestuur over de toekomstvisie en de strategie van het fonds. Met de toezichthouder DNB heeft twee keer een overleg plaats gevonden, waarvan één keer in het kader van het DNB onderzoek naar het intern toezicht bij pensioenfondsen. Tot slot hebben individuele leden van de raad als toehoorder een aantal bestuurs- en commissievergaderingen bijgewoond.

Risk & Audit Adviescommissie

De Risk & Audit Adviescommissie is een adviescommissie van het bestuur. Het advies van de commissie richt zich op de volgende twee aandachtsgebieden:

- a. Het bewaken en versterken van de kwaliteit van het systeem van interne (risico)beheersing van het pensioenfonds;
- b. Het bewaken en versterken van de kwaliteit van de in- en externe verslaglegging door het pensioenfonds.

De RAAC adviseert het bestuur inzake deze aandachtspunten en bereidt in bepaalde gevallen het beleid voor en laat onderzoek verrichten. De Risk & Audit Adviescommissie heeft in 2016 vijf keer vergaderd. Gespreksonderwerpen waren onder meer: het uitbestedingsbeleid, het Privacy beleid, de incidentenprocedure, het ICT en informatiebeveiligingsbeleid, het Governance handboek, het operational due diligence beleid en de opvolging van de actiepunten uit gehouden Risk Self Assessments.

Communicatie Commissie

De Communicatie Commissie heeft verschillende taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Zo adviseert deze commissie het bestuur, werkt de commissie het door het Algemeen Bestuur vastgestelde communicatiebeleid uit in het communicatiejaarplan en beoordeelt het de samenwerking met de administrateur op communicatiegebied. De Communicatie Commissie is bevoegd om zelfstandig besluiten te nemen over de uitvoering van het communicatiebeleid binnen het mandaat en de kaders van de communicatie(beleids)plannen zoals vastgesteld door het Algemeen Bestuur.

De Communicatie Commissie heeft in 2016 vijf keer vergaderd. Aan de orde kwamen onder meer: het Mediabeleid, het Communicatiebeleid, korte en lange termijn communicatieplannen, formele communicatie over pensioenen en gerelateerde onderwerpen, procesbrieven, deelnemersbijeenkomsten en de vernieuwing van de website.

Pensioencommissie Individuele Zaken

De Pensioencommissie Individuele Zaken neemt besluiten over individuele zaken die buiten het mandaat van de pensioenadministrateur vallen en die aan de commissie worden voorgelegd. De commissie adviseert in voorkomende gevallen het bestuur. De Pensioencommissie Individuele Zaken behandelt met name verzoeken betreffende premievrije deelneming wegens arbeidsongeschiktheid, (tijdelijk) aanvullend arbeidsongeschiktheidspensioen, vrijwillige aansluiting, betalingsregelingen en faillissementsaanvragen.

De Pensioencommissie Individuele Zaken is in 2016 zes keer bij elkaar geweest.

Klachtencommissie en Geschillencommissie

De Klachtencommissie en de Geschillencommissie adviseren het bestuur over de afhandeling van klachten over de dienstverlening en geschillen over de interpretatie van statuten en pensioenreglementen. Klachten of geschillen worden door de commissies doorgaans schriftelijk afgehandeld. De klachten- en geschillenregeling is gepubliceerd op de website van PF Vervoer.

In 2016 heeft de Geschillencommissie acht geschillen behandeld. Deze geschillen hadden onder andere betrekking op de hoogte van de premievrije pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid, terugvordering van teveel uitbetaald pensioen en de hoogte van het partnerpensioen. In drie gevallen heeft de commissie het bestuur geadviseerd om, in lijn met de pensioenreglementen, de verzoeken van de deelnemers niet te honoreren. Bij de andere geschillen heeft de commissie geadviseerd het verzoek van de deelnemer geheel of gedeeltelijk te honoreren. Het bestuur heeft deze adviezen opgevolgd.

Deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers hebben het recht bij de administrateur een klacht in te dienen over de uitvoering van de pensioenreglementen. De afhandeling van de klachten door de administrateur (TKP Pensioen) gebeurt over het algemeen schriftelijk. In 2016 zijn er 91 klachten ingediend door deelnemers en 42 klachten door werkgevers. Iedereen met een klacht kan zich vervolgens nog wenden tot de Klachtencommissie. Van deze mogelijkheid is in 2016 geen gebruik gemaakt.

2. Bestuursbureau en uitbestedingspartijen

Het Bestuursbureau ondersteunt het bestuur bij het uitvoeren van de taken gericht op het realiseren van de doelstellingen van het pensioenfonds. Het Bestuursbureau treedt op namens het bestuur en is als 'spin in het web' betrokken bij alle processen van het pensioenfonds.

Het bestuur heeft, binnen de kaders van het uitbestedingsbeleid, een groot deel van de activiteiten van het pensioenfonds uitbesteed. Het pensioenfonds is gewend te werken met een groot aantal verschillende externe partijen, de regie te voeren over complexe situaties en te switchen van (kern)uitbestedingspartijen als dat nodig is. Het Bestuursbureau geeft als regisseur op een zodanige wijze sturing en leiding dat alle partijen die bij de processen betrokken zijn hun bijdrage aan die processen kunnen optimaliseren.

Volgens het in 2016 aangescherpte uitbestedingsbeleid van Pensioenfonds Vervoer zijn met betrekking tot boekjaar 2016 de volgende partijen aangemerkt als 'kernuitbestedingspartijen':

- TKP Pensioen B.V.:
Voert de pensioenregelingen met bijbehorende administratie, in- en excasso (deels via onder-uitbesteding) uit en verricht de jaarwerkactiviteiten vanuit het pensioenbeheer. Daarnaast verzorgt TKP een deel van de bestuursondersteuning en de financiële administratie van Pensioenfonds Vervoer.
- Robeco Institutional Asset Management.
Integraal vermogensbeheerder, mede via 100% dochter Corestone Investment Managers AG belast met het selecteren en monitoren van de externe vermogensbeheerders en beleggingsinstellingen van het pensioenfonds. Robeco adviseert het pensioenfonds over de strategische en operationele inrichting van het vermogensbeheer. Robeco voert verder het beleid ten aanzien van het afdekken van het rente- en valutarisico uit en het collateral management ten aanzien van derivatenposities die uit deze afdekking voortvloeien en via 'central clearing' afgewikkeld worden. Tenslotte beheert Robeco enkele portefeuilles die zo nodig mede benut kunnen worden voor een uit central clearing-collateral voortvloeiende liquiditeitsbehoefte.
- Northern Trust Global Service Ltd.
Verantwoordelijk voor de activiteiten op het gebied van custody, beleggingsadministratie, securities lending, performance meting en compliance (met betrekking tot vermogensbeheer).

Daarnaast onderkent het pensioenfonds 'partijen ter ondersteuning van wezenlijke bedrijfsprocessen'. Als zodanig zijn in 2016 de volgende organisaties aangemerkt:

- International Trust Services (ITS)
Treedt op als controlerend backoffice en als collateral manager van de uit de afdekking van het renterisico voortvloeiende OTC-derivatenposities. Daarnaast verzorgt ITS een deel van de verplichte rapportering in het kader van EMIR (European Market Infrastructure Regulation) en de samenstelling van de beleggingen gerelateerde tabellen voor het jaarverslag.
- First Pensions B.V.
Maakt (schaduw-/controle-) berekeningen ten aanzien van onder meer (maar niet uitsluitend) het vereist vermogen, is

back up voor - en voert controles uit ten aanzien van - de FTK kwartaalrapportages beleggingen, berekent de kasstromen van de vastrentende waarden ten behoeve van de monitoring van de renteafdekking en levert informatie voor de benchmarking van kosten, rendementen en risico's.

Het inhuren van adviseurs en het inkopen van adviesdiensten wordt niet geclassificeerd als uitbesteding.

Het bestuur is – ongeacht de wijze van uitvoering - eindverantwoordelijk voor alle activiteiten van het pensioenfonds. Uit dien hoofde dienen de organisaties aan wie activiteiten zijn uitbesteed eveneens voldoende waarborgen te bieden voor een beheerste en integere bedrijfsvoering.

3. Code Pensioenfondsen

Met ingang van 1 januari 2014 is de Code Pensioenfondsen van kracht. Pensioenfondsen Vervoer onderschrijft het belang van de Code en streeft ernaar de normen uit de code toe te passen. Indien van een norm wordt afgeweken, zal dat volgens het 'pas-toe-of-leg-uit'-principe met motivatie worden gemeld in het bestuursverslag. In deze paragraaf passeren ook een aantal onderwerpen de revue waarbij geen sprake is van afwijkingen ten opzichte van de normen in de Code Pensioenfondsen.

Missie, visie en strategie

Voor de beschrijving van de huidige missie, visie en strategie verwijzen wij naar het onderdeel 'Profiel' in dit jaarverslag.

Als aanvulling daarop gelden de volgende uitgangspunten:

1. We proberen te allen tijde het verlagen van de pensioenen te voorkomen. Dat betekent bijvoorbeeld dat we minder risicovol beleggen dan een fonds dat een hoog rendement als hoofddoel heeft.
2. We werken aan een optimale deelnemerstevredenheid. Onze deelnemers moeten tevreden kunnen zijn over:
  - a. de inhoud van de regeling.
  - b. de uitvoering/administratie; deze moet correct en betrouwbaar zijn.
  - c. de communicatie over de regeling en de communicatie over het eigen pensioen.
3. We houden de uitvoeringskosten laag
4. We zorgen voor een goede taak- en rolverdeling tussen bestuur, Bestuursbureau en de partijen waar we werk aan uitbesteden.

We volgen alle ontwikkelingen en gaan ons voorbereiden op de toekomst. Zo gaan we ervoor zorgen dat we zoveel mogelijk flexibiliteit inbouwen in onze uitvoering. Zo kunnen we – zolang wetgever en sociale partners dat van ons vragen – ook bij veranderende voorkeuren van onze deelnemers en verandering in de regelgeving een passende en aantrekkelijke partij zijn, die tegen lage kosten een compleet en hoogwaardig pensioenpakket aanbiedt.

Kosten van de uitvoering van de pensioenregeling

Het bestuur hecht groot belang aan een kostenefficiënte uitvoering van de pensioenregeling. In paragraaf 9.2 doet het bestuur uitgebreid verslag van de kosten van uitvoering. De kosten worden ook afgezet tegen de uitvoeringskosten bij vergelijkbare pensioenfondsen.

Bestuurstermijnen

Het bestuur hecht er enerzijds aan om het in de afgelopen jaren opgebouwde draagvlak in de sectoren die het fonds bedient alsmede de kennis en ervaring die het bestuur heeft opgebouwd zo goed mogelijk te borgen. Anderzijds

onderschrijft het bestuur de normen uit de Code Pensioenfondsen over de maximale zittingstermijn van bestuursleden. Daarom heeft het bestuur besloten om met ingang van 17 december 2015 de zittingsduur van een bestuurslid te beperken tot vier jaar, waarna maximaal twee keer een herbenoeming kan plaatsvinden.

Dit betekent echter dat voor een beperkt aantal zittende bestuursleden de maximale zittingstermijnen die de code stelt worden overschreden. Het bestuur acht dit acceptabel en weegt daarbij het belang van borgen van draagvlak, kennis en ervaring zwaarder dan de norm uit de code. Bovendien zijn in 2016 drie nieuwe bestuursleden benoemd, waardoor sprake is van een goede spreiding over de verschillende zittingstermijnen, waardoor ook voor de toekomst de continuïteit van een goed bestuur is geborgd.

Diversiteit

Pensioenfonds Vervoer streeft naar diversiteit in het bestuur en de overige fondsgremia. De samenstelling van het bestuur voldoet aan de gestelde normen. De samenstelling van het Verantwoordingsorgaan voldoet niet aan de norm dat één van de leden jonger is dan veertig jaar. Bij de vervulling van vacatures in het Verantwoordingsorgaan wordt hiermee rekening gehouden en wordt in overleg met de voordragende organisaties gezocht naar jongere kandidaten.

Geschikt bestuur

Aan de geschiktheid van bestuurders van Pensioenfonds Vervoer worden hoge eisen gesteld. De inspanningen op het gebied van geschiktheidsbevordering zijn in de afgelopen jaren vooral gericht op het behalen van de doelstelling dat alle bestuursleden individueel voldoen aan geschiktheidsniveau B, het niveau van de ervaren bestuurder.

Mede als vervolg op het vaststellen van de visie en strategie van het fonds en de bevindingen uit het beleggingsonderzoek van DNB is in 2016 nagedacht over het op een andere wijze vormgeven van geschiktheidsbevordering. Vanuit het belang dat het bestuur hecht aan geschiktheidsbevordering is een visie op leren geformuleerd, die de basis vormt voor het geschiktheidsbeleidsplan 2016-2020 dat in 2016 is vastgesteld.

Het geschiktheidsbeleidsplan beschrijft de geschiktheidsambitie van Pensioenfonds Vervoer voor de periode 2016 – 2020 en de cyclus die wordt gevolgd om die ambitie waar te maken. Daarbij wordt aangesloten bij de strategie en het meerjarenbeleidsplan van het fonds. Het geschiktheidsbeleidsplan vormt het kader voor het opstellen, uitvoeren, monitoren en evalueren van de jaarlijks op te stellen geschiktheidsplannen.

Als onderdeel van het aanpassen van de bestuursstructuur, waarbij twee externe bestuursleden met het aandachtsgebied vermogensbeheer en risicomanagement aan het bestuur zijn toegevoegd, is gekozen voor een nadere taakverdeling binnen het bestuur. In plaats van een algemeen profiel dat geldt voor alle bestuursleden, zijn profielen per aandachtsgebied opgesteld. De volgende aandachtsgebieden worden onderscheiden: vermogensbeheer & risicomanagement; AO/IB, finance en uitbesteding; communicatie en pensioenen.

Het opstellen van een profiel per aandachtsgebied heeft ertoe geleid dat de eisen die het bestuur stelt aan de geschiktheid van bestuurders zijn aangepast. Voor alle bestuurders geldt geschiktheidsniveau B als basis. Voor de twee externe bestuursleden geldt geschiktheidsniveau E (het expertniveau) als eis voor de deskundigheidsgebieden vermogensbeheer en risicomanagement. Daarnaast kent Pensioenfonds Vervoer een vierde geschiktheidsniveau, B+, voor bestuurders met

een specifiek aandachtsgebied. Deze bestuurders kennen de 'ins en outs' vanuit een bestuurlijk kader van een of meer deskundigheidsgebieden waarbij ze actief de ontwikkelingen volgen en veranderingen en trends signaleren. Bestuurders met geschiktheidsniveau B+ of E vervullen een voortrekkersrol ten aanzien van het betreffende deskundigheidsgebied binnen het bestuur en coachen de andere bestuursleden op hun terrein.

Van leden van de Raad van Toezicht wordt geschiktheidsniveau B gevraagd. De Raad van Toezicht houdt het eigen deskundigheidsniveau op peil door het functioneren in meerdere toezichtsgremia, het volgen van cursussen/opleidingen en het zich laten informeren door de managers van het Bestuursbureau over fondsspecifieke beleidsterreinen. In het kader van het periodiek evalueren van zijn functioneren, bespreekt de Raad of er kennislacunes zijn die nadere actie vereisen.

Voor de leden van het Verantwoordingsorgaan wordt geschiktheidsniveau A gevraagd. Het opleidingstraject voor geschiktheidsniveau A voor de leden van het Verantwoordingsorgaan is in het voorjaar van 2015 van start gegaan en is begin 2017 afgerond.

Evaluatie van het functioneren van het bestuur

De collectieve en de individuele zelfevaluaties van het bestuur maken deel uit van de cyclische aanpak van de geschiktheidsbevordering, zoals vastgelegd in het geschiktheidsbeleidsplan van Pensioenfonds Vervoer. In dat kader heeft het bestuur in de laatste bestuursvergadering van 2016 een collectieve zelfevaluatie gehouden. Daaruit zijn de volgende bevindingen naar voren gekomen waaraan het bestuur in 2017 specifiek aandacht zal geven: het evalueren van de huidige governancestructuur, het intensiveren van de contacten met het Verantwoordingsorgaan, het in de praktijk vormgeven van de nieuwe rol die bestuursleden met een specifiek aandachtsgebied krijgen, het afstemmen van de bestuursagenda op de nieuwe wijze van besturing en het opnemen van beleidsevaluatie als vast onderdeel van de bestuurscyclus.

Als vervolg op de collectieve zelfevaluatie hebben in januari 2017 met alle bestuursleden gesprekken plaats gevonden in het kader van de individuele zelfevaluatie. De bevindingen uit de collectieve zelfevaluatie en de individuele gesprekken vormen de basis voor het opstellen van het geschiktheidsplan 2017, waarvan de individuele ontwikkelingsplannen deel uitmaken.

De aanpassing van de bestuursstructuur, de gewijzigde personele bezetting van het bestuur en de aangepaste mandatering tussen bestuur en Bestuursbureau brengen een andere wijze van besturing met zich mee. Dit betekent dat periodiek zal worden geëvalueerd of de weg die is ingezet leidt tot het verwachte resultaat.

Compliance (naleving van de gedragscode)

Ook in 2016 is specifiek aandacht gegeven aan de werking en naleving van de compliance regels. Het bestuur wordt periodiek via de 'compliance (kwartaal)rapportage' en het 'risico dashboard niet-financiële risico's' over ontwikkelingen bij het pensioenfonds ten aanzien van compliance geïnformeerd. Naast de meldplicht die geldt voor verbonden personen vindt jaarlijks, aan de hand van een door alle verbonden personen in te vullen vragenlijst, een toetsing plaats van de naleving van de gedragscode. Het bestuur bespreekt de rapportage over de naleving van de gedragscode.

In dit kader is ook de Systematische Integriteitsrisico Analyse (SIRA) vermeldenswaardig. DE SIRA is in januari 2016 afgerond en heeft geleid tot een aantal actiepunten waarvan de afwikkeling wordt gemonitord.

In het kader van een evaluatie van de invulling van de compliance functie heeft het fonds in 2016 een nieuwe externe compliance officer gezocht. Verschillende organisaties hebben een offerte uitgebracht. Vervolgens is Ruud van der Mast van NCI per 1 oktober 2016 als externe compliance officer van Pensioenfonds Vervoer benoemd.

Naleving wet- en regelgeving

In 2016 is verkend hoe Pensioenfonds Vervoer aan Compliance 2.0, dat gericht is op het volledig in beeld hebben en adequaat uitvoeren van alle relevante wetgeving voor het fonds, een concrete invulling kan geven. In de eerste helft van 2017 wordt een quick scan uitgevoerd of de bronnen van waaruit het pensioenfonds wordt geïnformeerd over nieuwe regelgeving volledig 'dekkend' zijn.

Op 1 januari 2015 is de BTW-koepelvrijstelling vervallen. Daardoor moet de pensioenuitvoerder van Pensioenfonds Vervoer de voor het pensioenfonds verrichte diensten belasten met BTW. Het bestuur heeft onderzocht of en hoe de BTW-druk verminderd kan worden. De conclusie was dat dit het beste kan door een discussie met de Belastingdienst voort te zetten (die al sinds 2013 gevoerd wordt) over de vraag of de beleggingen van het pensioenfonds kunnen worden beschouwd als een vermogen dat bijeen gebracht is ter collectieve belegging. De discussie tussen de Belastingdienst en Pensioenfonds Vervoer is tot nu toe constructief geweest. Desondanks zijn er inhoudelijke meningsverschillen. Naar verwachting zullen deze in de eerste helft van 2017 door de Rechtbank worden behandeld.

European Market Infrastructure Regulation ('EMIR') is de Europese verordening die regels bevat voor derivatentransacties en is ingevoerd om de markt in Over-The-Counter ('OTC') derivaten veiliger en transparanter te maken. EMIR bevat onder meer regels voor het afwickelen van derivaten door een centrale tegenpartij ('CCP'). Pensioenfondsen zijn vooralsnog vrijgesteld van deelname aan Central Clearing. Vanuit kostenperspectief was het aantrekkelijk om in 2016, vooruitlopend op latere verplichtstelling, alvast voor een deel van de derivatenportefeuille Central Clearing toe te passen. De bilaterale markt droogt namelijk op door strengere kapitaaleisen voor banken. Dit leidt tot een beperkter aanbod en een onaantrekkelijker prijsstelling bij tegenpartijen. Central Clearing maakt het mogelijk om de benodigde transacties kostenefficiënter uit te voeren. Daarom heeft Pensioenfonds Vervoer vanaf juni 2016 een eerste tranche rentederivaten via Central Clearing afgehandeld. Het percentage derivatencontracten dat via Central Clearing loopt zal verder worden uitgebouwd. De mate waarin het fonds gebruik maakt van OTC-derivaten zal hierdoor geleidelijk verder afnemen. In het kader van Artikel 96 van de Pensioenwet vermelden we dat:

- aan Pensioenfonds Vervoer geen dwangsommen en/of boetes zijn opgelegd;
- door de toezichthouder (DNB) aan het pensioenfonds in 2015 geen aanwijzingen als bedoeld in artikel 171 PW zijn gegeven;
- door de toezichthouder geen curator / bewindvoerder als bedoeld in artikelen 172 PW en 173 PW is aangesteld;
- het pensioenfonds wel een herstelplan heeft ingediend. Daarover wordt op een aantal plaatsen in het jaarverslag nader bericht.

Bij het bestuur zijn over het verslagjaar 2016 geen overtredingen bekend van wet- en regelgeving door het pensioenfonds.

4. Algemene ontwikkelingen op pensioengebied

Diverse ontwikkelingen op het gebied van pensioen in het verslagjaar vormden de aanleiding voor nieuwe (voorstellen van) wetgeving.

Toekomst Pensioenstelsel

Op 8 juli 2016 heeft staatssecretaris Klijnsma aan de Tweede Kamer namens het kabinet een Perspectiefnota gestuurd waarin de hoofdlijnen voor een toekomstig pensioenstelsel verder worden uitgewerkt. Een eerste verkenning had al plaatsgevonden en is in de vorm van een Hoofdlijnennotitie in juli 2015 aan de Tweede Kamer aangeboden. Het nieuwe stelsel moet in 2020 zijn ingevoerd. Het kabinet inventariseert in de nota verschillende mogelijkheden om het huidige stelsel toekomstbestendig te maken. Het wordt aan een volgend kabinet overgelaten om keuzes te maken en te zorgen voor het wettelijke fundament.

Analyse kabinet

De snel opgelopen levensverwachting, de financiële crises van deze eeuw en de langdurig lage rente zorgen voor toenemende druk op het pensioenstelsel. Over langere periodes zijn geen toeslagen verleend. Ingegane pensioenen en pensioenaanspraken zijn door een aantal fondsen al gekort of dreigen gekort te worden. Gewekte verwachtingen zijn zodoende niet waargemaakt, waardoor het vertrouwen in het stelsel is afgenomen. Daarnaast verandert ook de arbeidsmarkt (geen dienstverbanden meer voor het leven, meer zelfstandigen en flexwerkers) in snel tempo.

Vanuit deze analyse wil het kabinet:

- de pensioenopbouw door flexwerkers en zelfstandigen verbeteren,
- de doorsneesystematiek afschaffen,
- nieuwe types pensioenovereenkomsten introduceren, en
- meer keuzevrijheid bij pensioenregelingen mogelijk maken.

De laatste twee aanpassingen moeten ervoor zorgen dat de deelnemers een realistisch beeld (kunnen) vormen van het pensioen dat men naar verwachting gaat ontvangen en een grotere betrokkenheid van de deelnemers bij hun eigen pensioen. Dit moet weer leiden tot een herstel van het geslonken vertrouwen. Uitgangspunt bij een herziening is dat collectiviteit, solidariteit en verplichtstelling de fundamenten blijven onder het nieuwe pensioenstelsel.

Uitwerking door het kabinet

Verbetering pensioenopbouw van flexwerkers en zelfstandigen

Het kabinet inventariseert diverse (verstreckende) mogelijkheden: generieke verhoging van de AOW, arbeidsgerelateerde aanvulling op de AOW, meer (verplichte) mogelijkheden voor zelfstandigen om toe te treden tot een bedrijfstakpensioenfonds, verruiming van de mogelijkheid de pensioenopbouw vrijwillig voort te zetten en de verplichting

voor werkgevers tot het treffen van een pensioenregeling.

Afschaffen doorsneesystematiek

Binnen de doorsneesystematiek (voor iedere deelnemer dezelfde opbouw tegen dezelfde premie) vinden verschillende vormen van herverdeling van premiegelden plaats. Nu door de veranderende arbeidsmarkt en de vergrijzing jongeren er niet meer op kunnen rekenen dat hun pensioenopbouw in de toekomst in dezelfde mate wordt gesubsidieerd, tast de doorsneesystematiek het draagvlak voor en het vertrouwen in het stelsel aan, aldus het kabinet. Het kabinet wil daarom overstappen op een systeem waarbij de pensioenopbouw lager is naarmate men ouder wordt (ook wel *degressieve opbouw* genoemd) en het te bereiken pensioen voor een gemiddelde deelnemer gelijk blijft. De doorsneesystematiek zal wel blijven gelden voor de premie. Door de overstap naar een degressieve opbouw missen de oudere werknemers de 'subsidie' van de jongeren die zij in het huidige systeem wel hadden ontvangen. Het kabinet wil hen daarvoor compenseren, bijvoorbeeld door een tijdelijk hogere opbouw.

Nieuwe contractvormen

Zowel uitkeringsovereenkomsten, als premieovereenkomsten hebben de beoogde zekerheid de afgelopen jaren niet waargemaakt. Te voorzien valt dat dit ook in de nabije toekomst niet zal gebeuren. Deze pensioenovereenkomsten zijn daardoor kwetsbaarder geworden. Het vertrouwen van de deelnemers en daarmee het draagvlak nemen af. Tegen die achtergrond wil het kabinet nieuwe pensioencontracten mogelijk maken, waarin de risico's meer dan in de huidige overeenkomsten inzichtelijk worden gemaakt.

Concreet noemt het kabinet de 'ambitieovereenkomst' en een variant van een premieregeling met meer risicodeling via collectieve buffervorming die tegenvallers in het rendement kan opvangen. De ambitieovereenkomst kent volledig voorwaardelijke aanspraken. Schommelingen in de dekkingsgraad worden over een periode van tien jaar 'verrekend' met de opgebouwde aanspraken. Het moet mogelijk worden reeds opgebouwde aanspraken bij de nieuwe pensioenovereenkomst onder te brengen. Eerder heeft het kabinet al geconcludeerd dat dit juridisch mogelijk is. Met de inwerkingtreding van de Wet verbeterde premieregeling (1 september 2016) wordt het binnen premieregelingen mogelijk om individueel of collectief door te beleggen. Het kabinet beschouwt deze nieuwe mogelijkheden ook als vernieuwingen van de bestaande pensioencontracten. De nieuwe varianten zullen bestaan, naast de types pensioenovereenkomsten die we nu al kennen.

Meer keuzemogelijkheden

Met meer keuzevrijheid heeft de deelnemer of de pensioengerechtigde de mogelijkheid om zijn pensioen af te stemmen op zijn persoonlijke voorkeuren en omstandigheden. Betrokkenheid bij en draagvlak voor de regeling nemen daardoor volgens het kabinet toe. Het kabinet ziet hierbij wel een rol weggelegd voor sociale partners. Die zullen moeten bepalen welk aanbod van keuzemogelijkheden verantwoord kan worden geacht.

De uitbreiding van de keuzemogelijkheden dient volgens het kabinet zoveel mogelijk te worden gekoppeld aan een specifiek doel, zoals wonen en zorg. Het kabinet noemt de volgende opties: tijdelijk minder premie of premiestop, opname van een bedrag ineens ten laste van de opgebouwde aanspraken, meer mogelijkheden het beleggingsbeleid af te stemmen op voorkeuren deelnemer (maatwerk) en meer invloed van de deelnemer op het beleggingsbeleid.

Aan meer keuzemogelijkheden kleven risico's. Behalve dat daar onverantwoord gebruik van kan worden gemaakt, kan ook de collectieve solidariteit onder druk komen te staan.

Vervolg

De komende tijd zal het kabinet samen met de pensioensector, sociale partners en toezichthouders de in de nota genoemde maatregelen en onderwerpen die daar direct mee samen hangen, nader uitwerken. De Pensioenfederatie heeft op 30 november 2016 de resultaten van een onderzoek naar de twee varianten voor een nieuw pensioencontract aangeboden aan de SER.

Afkoop kleine pensioenen

Staatssecretaris Klijnsma heeft in januari 2014 in een brief aan de Tweede Kamer een onderzoek aangekondigd naar de wijze waarop kleine pensioen zouden kunnen worden behandeld.

Pensioenuitvoerders hebben op grond van de Pensioenwet onder bepaalde voorwaarden de mogelijkheid kleine pensioenen (in 2017 pensioenen lager dan € 467,89 per jaar) twee jaar na afloop van de deelneming af te kopen. De waarde van het pensioen wordt dan in één keer uitbetaald aan de gerechtigde en de pensioenaanspraak verdwijnt uit de pensioenadministratie van het fonds. Op die manier kunnen de administratieve lasten van kleine pensioenen bij pensioenuitvoerders worden beperkt. De staatssecretaris hecht waarde aan deze beperking van administratieve lasten. Anderzijds zouden pensioenen zoveel mogelijk hun pensioenbestemming moeten behouden. Het voornemen is daarom om het recht op afkoop te vervangen door de plicht om kleine pensioenen over te dragen aan de nieuwe pensioenuitvoerder van de betrokkene.

De hoofdlijnen van een nog in te dienen wetsvoorstel zijn geschetst in een brief van 22 november 2016. Het recht op afkoop vóór de pensioendatum wordt vervangen door de bevoegdheid van de pensioenuitvoerder om – zonder tussenkomst of bezwaarmogelijkheid van de betrokkene – de kleine pensioenaanspraak over te dragen naar de nieuwe pensioenuitvoerder. Een opschorting bij onderdekking (een beleidsdekkingsgraad lager dan 100%) zal in die situatie niet gelden. Het Pensioenregister zou daarbij als gegevensuitwisselaar tussen pensioenfondsen kunnen fungeren.

In de brieven wordt ook ingegaan op aanpassing van de pensioenleeftijd van opgebouwde pensioenaanspraken aan de fiscale pensioenleeftijd. In 2012 heeft de staatssecretaris aangegeven dat de Pensioenwet toelaat dat wordt afgezien van individueel bezwaarrecht van deelnemers bij herrekening naar een hogere pensioenleeftijd, mits dat actuarieel neutraal plaatsvindt en er de mogelijkheid is het pensioen te vervroegen naar de oorspronkelijke leeftijd. De staatssecretaris heeft toegezegd met een nadere toelichting te komen en – zo nodig – het wettelijk instemmingsrecht op dit punt aan te passen.

De verwachting is dat er medio 2017 een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer wordt ingediend. Het streven daarbij is een inwerkingtreding per 1 januari 2018.

Wet Pensioencommunicatie

In 2015 is de 'Wet Pensioencommunicatie' aangenomen. Deze wet leidt tot aanpassing van informatievoorschriften in de Pensioenwet. Doel is een aantal bezwaren (onvoldoende begrijpelijk, sluit niet aan bij perspectief deelnemer) te

ondervangen door in de wetgeving onder meer ruimte te bieden voor maatwerk door pensioenuitvoerders en gelaagdheid in informatie.

Pensioenuitvoerders moeten vanaf 1 juli 2016 nieuwe deelnemers informeren over de inhoud van de regeling via laag 1 van het zogenaamde 'Pensioen 1-2-3'. Laag 1 vervangt de startbrief. De verplichting om Pensioen 1-2-3 ook voor gewezen deelnemers, gewezen partners en pensioengerechtigden op de website beschikbaar te stellen gaat in per 1 juli 2017. Verder zijn de mogelijkheden om informatie digitale te verstrekken uitgebreid wordt de communicatie over koopkracht en risico's geüniformeerd.

Een specifiek in het oog springend onderdeel van de Wet Pensioencommunicatie is dat in het pensioenregister en in een opgave die op verzoek door een pensioenuitvoerder wordt verstrekt het ouderdomspensioen moet worden getoond in drie scenario's (een pessimistisch, een verwacht en een optimistisch scenario).

De aangepaste artikelen in de Pensioenwet en het bijbehorende aangepaste 'Besluit uitvoering Pensioenwet' treden gefaseerd in werking.

Consolidatie verplichtgestelde BPF 'en

Het (economische) bestaansrecht van pensioenfondsen – en dus ook van verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen – neemt door verschillende oorzaken (complexere regels voor governance, veranderend/vergrijzend deelnemersbestand, daling in omvang pensioenvermogen) af. Daardoor is er een toenemende tendens tot consolidatie binnen de pensioensector (liquidatie/fusie van fondsen). Toetreding tot een APF zou voor een weinig toekomstbestendig verplichtgesteld bedrijfstakpensioenfonds een alternatieve route bieden. Daarmee kan de 'eigenheid' van het fonds behouden blijven en tegelijkertijd worden geprofiteerd van de schaalvoordelen (lagere uitvoeringskosten) die verwacht mogen worden van uitvoering door een APF. De Wet APF die per 1 januari 2016 in werking is getreden, voorziet echter niet in die mogelijkheid.

De staatssecretaris heeft op 3 juni 2016 aan de Tweede Kamer laten weten dat de Pensioenfederatie en de sociale partners de wens hebben geuit fusie van verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen met afgescheiden vermogens toch tijdelijk mogelijk te maken. In een brief van 22 december 2016 zijn de randvoorwaarden die het kabinet voor ogen heeft geschetst. Zo dient er een door de toezichthouder goedgekeurd fusieplan te zijn en is een fusie beperkt tot maximaal drie verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen, waartussen een duidelijk samenhang bestaat. Verdere voorwaarden zijn dat vrijwillige aansluitingen tijdelijk worden beperkt, dat er geen verdere afscheiding van de pensioenvermogens is, dat er sprake is van een fusievermogen, dat er een goederenrechtelijke scheiding van vermogens is en dat er een rangregeling wordt gemaakt ten aanzien van de volgorde waarin eventuele vorderingen verhaald kunnen worden.

Het kabinet is voornemens zo snel mogelijk een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer in te dienen. Inwerkingtreding zou dan mogelijk zijn per 1 januari 2018.

5. Ontwikkelingen met betrekking tot de pensioenregelingen

Pensioenregelingen vanaf 1 januari 2016

De opbouwpercentages en premies in de pensioenregelingen van Pensioenfonds Vervoer zijn niet veranderd in 2016.

Het opbouwpercentage in de basisregeling is sinds 1 januari 2015 voor alle sectoren 1,77%. De franchises voor de sectoren Goederenvervoer, Besloten Busvervoer en Orsima zijn op 1 januari 2017 vastgesteld op € 11.829 (waren in 2016 € 11.675). De franchise voor de sector taxivervoer is niet veranderd en voor 2017 vastgesteld op € 12.206. De franchise voor de taxisector is bevroren tot het moment dat de franchises van de andere sectoren door jaarlijkse aanpassing hetzelfde niveau hebben bereikt. Vanaf dat moment volgt ook de taxisector de fiscaal minimale franchise.

Het maximaal pensioengevend salaris in de basisregeling voor alle sectoren bedraagt per 1 januari 2017 € 53.701 (was in 2016 € 52.763). De componenten van het pensioengevend loon verschillen per sector.

De verdeling van de premies in de verschillende sectoren naar een werkgevers- en werknemersdeel is in 2017 niet veranderd ten opzichte van 2016 en staat in de volgende tabel.

Premieverdeling pensioenregelingen (inclusief VPL-premie)

	Premie	Werkgeversdeel	Werknemersdeel
Goederenvervoer	30%	19,84%	10,16%
Besloten Busvervoer	30%	17,81%	12,19%
Taxivervoer	30%	17,75%	12,25%
Orsima	26,9%	16,05%	10,85%

De sectoren Goederenvervoer en Besloten Busvervoer betalen daarnaast ook 0,6% van de pensioengrondslag ten behoeve van een WIA-aanvulling bij arbeidsongeschiktheid. Voor de sector Goederenvervoer geldt dat de werknemer vallend onder de TLN-cao de premie voor de WIA-aanvulling volledig betaalt en dat de werknemer vallend onder de KNV-cao 50% van de premie voor de WIA-aanvulling betaalt. Werknemers in de sector Besloten Busvervoer betalen de premie voor de WIA-aanvulling volledig.

VPL-regelingen

Pensioenfondsen Vervoer voert de VPL-overgangsregeling uit die door cao-partijen is overeengekomen voor deelnemers die geboren zijn op of na 1 januari 1950 en voldoen aan de gestelde voorwaarden met betrekking tot deelnemerschap en diensttijd. Deelnemers die voldoen aan de voorwaarden kunnen extra ouderdomspensioen en partnerpensioen verwerven. Op het moment dat, en voor zover dat, de extra aanspraken op ouderdoms- en partnerpensioen zijn gefinancierd worden deze toegekend. De financiering vindt plaats direct voorafgaand aan 31 december 2020 of, indien het pensioen ingaat vóór die datum, op het moment waarop het pensioen ingaat. Er vindt geen financiering plaats nadat de deelneming is beëindigd vóór ingang van het pensioen.

Een externe actuaaris toetst jaarlijks de toereikendheid van de VPL-verplichting. De sector Vervoer en Orsima hebben elk een eigen VPL-overgangsregeling. Het bestuur legt jaarlijks verantwoording af aan cao-partijen in deze sectoren over de uitvoering van de VPL-overgangsregeling.

VPL-overgangsregeling Sector Vervoer

Uit de toetsing door de actuaaris bleek dat de aanwezige VPL-verplichting zowel op 31 december 2015 als op 31 december 2016 toereikend was.

VPL-overgangsregeling Sector Orsima

De toets of de aanwezige VPL-verplichting voor de sector Orsima toereikend is, is nog onderhanden. De uitkomsten van de toets zullen worden besproken met en door de Cao-partijen in de sector Orsima.

Herstelplan

Als de dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de vereiste dekkingsgraad, moet een herstelplan worden opgesteld waaruit blijkt hoe het fonds het vermogen binnen 10 jaar op het vereiste niveau brengt. Jaarlijks wordt dit plan geëvalueerd en geactualiseerd. Ook in 2017 is een herstelplan opgesteld. Dit plan is gebaseerd op de situatie op 31 december 2016. Het herstelplan laat zien hoe de beleidsdekkingsgraad binnen 10 jaar herstelt tot boven de vereiste dekkingsgraad. De kritische dekkingsgraad (dit is de laagste dekkingsgraad waarbij herstel naar de vereiste dekkingsgraad binnen 10 jaar nog mogelijk is) is gestegen van 88,5% in 2016 naar 92,8% in 2017.

Haalbaarheidstoets

Onderdeel van het nFTK is de jaarlijkse haalbaarheidstoets. De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die relevant zijn. Primair is de haalbaarheidstoets een beleidstool voor het bestuur van het pensioenfonds en de sociale partners om inzicht te krijgen of de pensioentoezegging kan worden waargemaakt. Op basis van de uitkomsten kunnen het bestuur en de sociale partners bepaalde

beleidsbeslissingen nemen en onderbouwen. Er worden in de haalbaarheidstoets diverse toekomstscenario's doorgerekend over een periode van 60 jaar. De uitkomst hiervan noemen we het pensioenresultaat.

Naar aanleiding van de aanvangshaalbaarheidstoets die in 2015 is uitgevoerd, heeft het bestuur ondergrenzen gesteld voor het pensioenresultaat en voor de maximale afwijking in het zogenoemde slechtweerscenario. Vervolgens moet jaarlijks worden getoetst middels de haalbaarheidstoets of nog wordt voldaan aan de gestelde ondergrenzen. De haalbaarheidstoets die in 2016 uitgevoerd is, leert dat slechts marginaal wordt afgeweken van de uitkomsten van de aanvangshaalbaarheidstoets.

Uit de toets blijkt dat:

- Het pensioenresultaat (op fondsniveau) van 106,6% ruim boven de vastgestelde ondergrens van 85% valt.
- Ook de maximale afwijking in het slechtweerscenario van 27,3% ruim onder de vastgestelde grens van 33% ligt.

Pensioenfonds Vervoer voldoet hiermee aan de normering van de pensioenresultaten die in 2015 door het bestuur zijn vastgesteld op basis van de aanvangshaalbaarheidstoets.

Pensioenstichting Security

Pensioenstichting Security (hierna PSS) is het pensioenfonds voor de (gewezen) werknemers van SecurCash Nederland B.V. en SecurCash Geldverwerking B.V. (voorheen bekend als Brinks Nederland B.V. en Brink's Geldverwerking B.V.). De partijen die betrokken zijn bij Pensioenstichting Security (hierna PSS) hebben besloten dit pensioenfonds te liquideren. PSS heeft Pensioenfonds Vervoer gevraagd haar verplichtingen over te nemen. De opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten zijn op 1 januari 2017 via een collectieve waardeoverdracht overgedragen aan Pensioenfonds Vervoer. Het binnen PSS aanwezige vermogen was hoger dan de door Pensioenfonds Vervoer benodigde inkoopsom.

Ook de toekomstige pensioenopbouw van de werknemers van SecurCash Nederland B.V. en SecurCash Geldverwerking B.V. is met ingang van 1 januari 2017 ondergebracht bij Pensioenfonds Vervoer. Voor de werknemers is de verplichte pensioenregeling (reglement I, sector goederenvervoer) van toepassing.

Handhaving

Eind 2015 waren al maatregelen genomen in het kader van de (noodzakelijke) verbetering van de gegevensaanlevering door werkgevers. De loongegevens die werkgevers aanleveren vormen de basis voor de pensioen- en premieberekeningen. Het bestuur heeft destijds besloten een aantal extra maatregelen te nemen, die eraan moeten bijdragen dat de gegevensaanlevering verbetert. Deze maatregelen bestonden naast het intensiveren van het aantal looncontroles, uit het uitbreiden van de voorlichting aan werkgevers en het doelgericht aanschrijven van werkgevers die in gebreke blijven.

In 2016 heeft het bestuur besloten het handhavingsproces verder aan te scherpen. In 2017 moet door de werkgever (of het administratiekantoor) verklaard worden dat de loongegevens, zoals deze gelden op 1 januari 2017 en opgegeven zijn in het werkgeversportaal, juist zijn.

Werkgevers zijn geïnformeerd over de aanscherping van het handhavingsbeleid.

Pensioenrichtleeftijd gaat verder omhoog

De fiscale pensioenrichtleeftijd gaat in 2018 omhoog naar 68 jaar. Nu is de pensioenrichtleeftijd in de regeling van Pensioenfonds Vervoer nog 67 jaar. Naar verwachting worden ook de fiscaal maximale opbouwpercentages aangepast. De regeling van Pensioenfonds Vervoer zal dan ook met ingang van 2018 worden aangepast.

Mede om de communicatie naar de deelnemers omtrent het pensioen eenvoudiger te maken, heeft het bestuur besloten om ook de oude pensioenaanspraken met ingangleeftijd 65 jaar en 67 jaar om te rekenen naar de nieuwe pensioenrichtleeftijd van 68 jaar.

Pensioenrichtleeftijd en AOW-leeftijd: Begeleiding deelnemers

De AOW-leeftijd gaat sinds 2013 stapsgewijs omhoog. In 2022 is de AOW-leeftijd 67 jaar en 3 maanden. De AOW-leeftijd is vanaf 2022 automatisch gekoppeld aan de stijging van de levensverwachting. Een verdere verhoging van de AOW-leeftijd wordt jaarlijks bepaald aan de hand van de macro gemiddelde resterende levensverwachting op 65 jaar. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) maakt de raming hiervoor. En als er sprake is van een verdere verhoging, dan gaat deze verhoging steeds in stappen van drie maanden. De overheid kondigt de verhoging telkens ten minste vijf jaar van te voren aan.

De pensioenrichtleeftijd in de regeling van Pensioenfonds Vervoer blijft, net als de afgelopen jaren, hoger liggen dan de AOW-leeftijd. Zoals elders in het jaarverslag ook al aangestipt, kunnen de pensioenconsulenten van Pensioenfonds Vervoer de deelnemers helpen met de keuzemogelijkheden inzake hun pensioen en de pensioendatum tijdens een individueel pensioenspreekuur.

Verplichtstelling

Als gevolg van de nieuwe pensioenrichtleeftijd van 68 jaar wordt ook de verplichtstelling van Pensioenfonds Vervoer aangepast.

6. Communicatie

Pensioenconsulenten

Pensioenfonds Vervoer heeft drie pensioenconsulenten in dienst. Zij houden zich onder meer bezig met het persoonlijk voorlichten van deelnemers over hun eigen pensioensituatie. Dit kan zijn op een van de zes pensioenspreekuurlocaties, op het bedrijf zelf (in company gesprekken) of tijdens een van de chauffeurscafébijeenkomsten die op verschillende locaties in het land worden georganiseerd. Ook verzorgen zij voorlichtingsbijeenkomsten aan deelnemers die hun AOW-leeftijd naderen en voor wie eerder stoppen met werken een reële mogelijkheid kan zijn. Daarnaast worden er pensioenpresentaties op bedrijfsniveau gegeven. Werkgevers kunnen zich door de pensioenconsulenten laten voorlichten over alle aspecten van de pensioenregeling. Ook worden er ten behoeve van werkgevers Pensioenworkshops gegeven.

Berichtenbox en UPO

In 2016 zijn de processen rondom het gebruik van de Berichtenbox ingericht. Een eerste ervaring met het verzenden van notificaties via de Berichtenbox is opgedaan in juni. Alle actieve deelnemers die zijn aangesloten bij de Berichtenbox en hun e-mail adres hebben opgegeven voor notificaties, zijn geïnformeerd over het feit dat hun Uniform Pensioenoverzicht (UPO) 2015 in de Berichtenbox beschikbaar is gesteld.

Nieuwe website

In oktober 2016 is een vernieuwde website opgeleverd. De website is geactualiseerd en op een aantal punten verbeterd:

- De navigatie is aangepast en op onderdelen aangevuld met activerende en overtuigende communicatie. Onder andere is een onderdeel 'aan de slag' toegevoegd.
- Belangrijke onderwerpen worden nu duidelijker en prominenter op de site onder de aandacht gebracht, zoals de pensioenconsulenten en het dashboard.
- De doelgroep 'partners' is toegevoegd, met daarbinnen content voor partners van deelnemers, ex-partners en nabestaanden.
- Na inloggen 'weet' de site wie het voor zich heeft en wordt informatie over de regeling en keuzemogelijkheden op maat aangeboden.
- De actieve deelnemers kunnen binnen hun deel een eigen invalshoek/ingang kiezen, die aansluit bij de levensfase ("pensioen is voor mij nog ver weg"/"ik wil een beeld hebben van hoe ik ervoor sta", etc.). Nadat zij op één van de beschrijvingen geklikt hebben, krijgen zij activerende communicatie te zien die past bij de levensfase.
- De teksten in het dashboard zijn vereenvoudigd. Ook is een handleiding met heldere stappen gemaakt voor het doorlopen van het dashboard. Deze handleiding is op de website te vinden, al vóór men inlogt.

Procesbrieven

Op dit moment zijn er 220 'standaard' procesbrieven in gebruik. In 2016 is gestart met het herschrijven van de procesbrieven.

Het Pensioen 1-2-3

Sinds 1 februari 2016 gebruikt Pensioenfonds Vervoer het Pensioen 1-2-3 als startbrief. Een generieke versie staat in pdf-vorm op de website.

Pensioenvergelijker

Sinds juli 2016 staat de 'Pensioenvergelijker' op de website van Pensioenfonds Vervoer. Dit is een wettelijk verplicht middel dat mensen in staat stelt twee pensioenregelingen op inhoud met elkaar te vergelijken. In de versie op de website van Pensioenfonds Vervoer is het deel dat betrekking heeft op de regeling bij Pensioenfonds Vervoer al ingevuld. Aanvankelijk was het ook de bedoeling dat dit document meegestuurd zou worden met het Pensioen 1-2-3. Deze verplichting is echter komen te vervallen.

HR-pakket

In juli 2016 is een serie documenten online geplaatst op het werkgeversdeel van de website, onder de naam 'HR-pakket'. Iedere werkgever kan deze documenten gebruiken als een nieuwe werknemer in dienst komt en pensioen gaat opbouwen. Het pakket bestaat uit:

- De werkgeverschecklist (wat te doen als iemand in dienst komt?)
- Een laagdrempelig boekje/brochure, waarin pensioen, Pensioenfonds Vervoer en het eigen gedrag (wat kun je/moet je doen als het gaat om je pensioen) wordt uitgelegd
- Waardeoverdrachtformulier
- Checklist voor de medewerker (contactgegevens fonds, waar terecht met welke vraag)

Chauffeurscafés

In 2016 zijn er 9 chauffeurscafédagen georganiseerd. Geïnteresseerden kunnen tijdens een chauffeurscafé dag zonder afspraak op verschillende locaties in het land met één van de drie pensioenconsulenten spreken. In 2017 worden opnieuw chauffeursdagen ingepland.

Jaarplan 2017

Eind 2015 is het communicatiebeleidsplan voor de komende drie jaar opgesteld. Binnen dit kader wordt ieder jaar een jaarplan opgesteld. De aanpak in het beleidsplan leunt op vijf pijlers:

- Centrale set boodschappen (gericht op vergroten van het inzicht in de eigen situatie en vergroten van het draagvlak en verbeteren van de reputatie)
- Minder tekst en meer beeld
- Levensfasegerichte communicatie
- Minder informeren en meer overtuigen/activeren
- Stapsgewijze digitalisering

In 2017 zal de focus liggen op het aanpassen van teksten in brieven en formulieren. Daarnaast zal er veel aandacht zijn voor het uitwerken van een aanpak op maat voor diverse doelgroepen, waarin ICT een belangrijke rol speelt. Ook wordt het dashboard op de website doorontwikkeld. Zodra de aanpak op maat en het nieuwe dashboard gereed zijn, kan de communicatie flexibeler en interactiever worden opgezet.

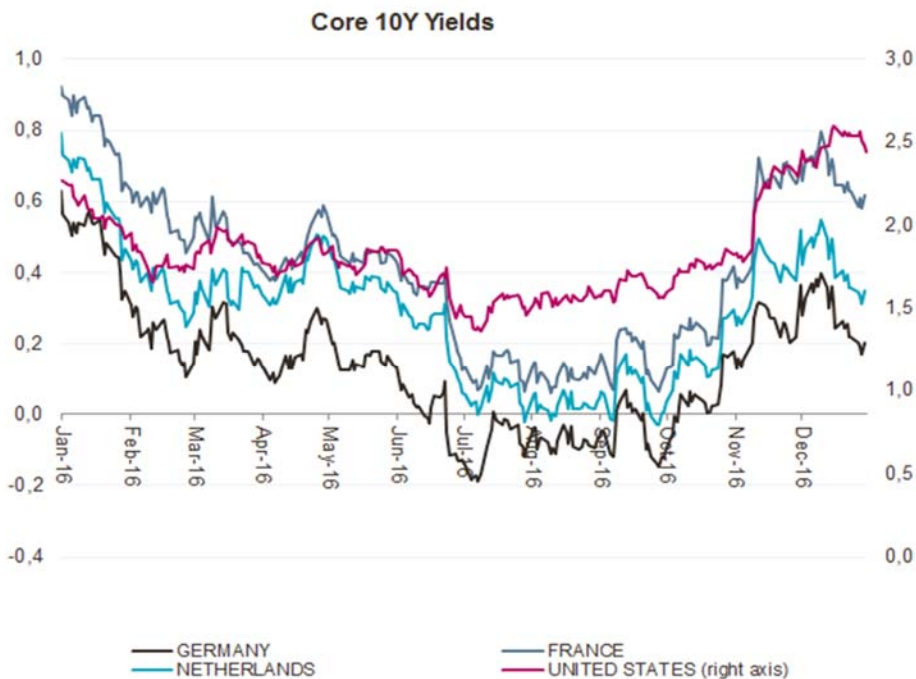
7. Beleggingen

Financiële markten in 2016

De financiële markten zijn in 2016 onrustig van start gegaan. Er waren zorgen over de economische situatie in China, de verdere sterke daling van de olieprijs en de mate van economische groei in Amerika en Europa. Als reactie op de lage inflatie en gematigde groei, nam de Europese Centrale Bank (ECB) in maart 2016 extra stimuleringsmaatregelen. In februari 2016 draaide het sentiment in de aandelenmarkten en stegen de koersen samen met de olieprijs. De Amerikaanse Centrale Bank (FED) heeft de rente op 14 december verhoogd.

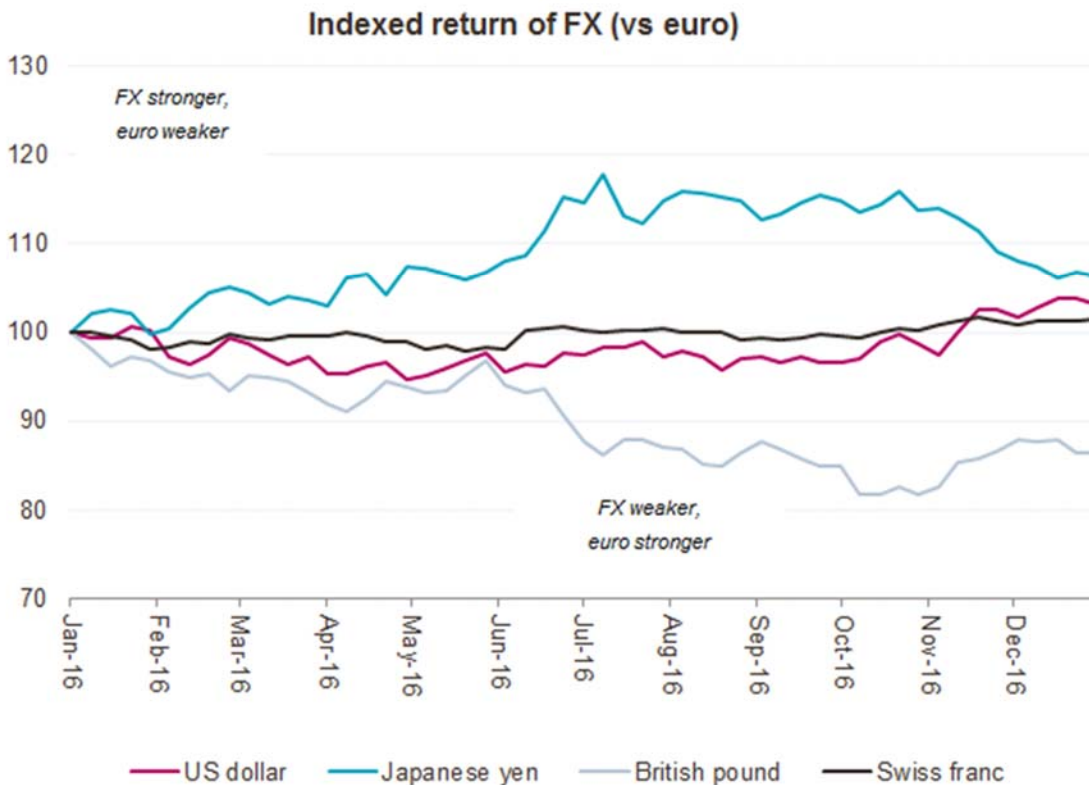
Ontwikkeling wereldwijde aandelenmarkten, bron Robeco

Ontwikkeling 10-jaars rente, links de hoogte van de eurorentes, rechts Amerikaanse rente, bron Robeco

De extra ECB maatregelen hadden ook impact op de renteontwikkeling, zoals de grafiek laat zien. Op 16 juni daalde de rente op de 10-jaars Duitse staatsobligatie voor het eerst in de geschiedenis onder de nul procent. Het referendum op 23 juni in het Verenigd Koninkrijk over het lidmaatschap van de Europese Unie zorgde voor een nieuwe schok op de financiële markten. Het Britse pond gaf veel terrein prijs en de 10-jaars Duitse rente bereikte het dieptepunt van -0,19% op 8 juli 2016. Het derde kwartaal van 2016 kenmerkte zich door lage, maar beweeglijke rente, een lage economische groei en een lage inflatie.

De uitkomst van de presidentsverkiezing in de Verenigde Staten op 8 november lag niet in lijn met de voorafgaande peilingen. De initiële marktreactie liet sterk dalende wereldwijde aandelenmarkten zien, een sterkere euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar en dalende rentes in zowel Amerika en de eurozone. In de weken na de verkiezingsuitslag draaide het sentiment volledig om toen financiële markten probeerden de plannen van Trump voor investeringen in infrastructuur, belastingverlaging en grotere staatsschuld in te prijzen. De overwinning van Trump leidde direct tot een opwaartse bijstelling van de verwachte groei van de economie in de V.S., de inflatie en de rente. Ook werd de Amerikaanse dollar sterker ten opzichte van de andere valuta.

Ontwikkeling belangrijkste valuta ten opzichte van de euro, bron Robeco

Politieke onzekerheid en twijfels over de effectiviteit van het beleid van de Europese centrale Bank (ECB) leidde tot een snelle rentestijging ten opzichte van de lage renteniveaus die in het 3^e kwartaal werden bereikt. De stijging van de Amerikaanse rente na de presidentsverkiezingen leidde ook in de eurozone tot een rentestijging. De rente van de kwetsbare eurozone landen liep op in aanloop van het Italiaanse referendum in december. Op basis van de uitslag nam premier Renzi ontslag en is de politieke onzekerheid in de eurozone (wederom) toegenomen.

In reactie op deze ontwikkelingen maakte de ECB op 8 december 2016 bekend dat het opkoopprogramma van eurozone obligaties na maart 2017 wordt voortgezet tot en met einde 2017 en zoveel langer als de ECB nodig acht. De ECB geeft zich tevens meer opkoopmogelijkheden, zodat nu ook kortlopende obligaties kunnen worden gekocht.

Per saldo is het beeld over 2016 zeer wisselend.

Ten opzichte van de euro is het Britse pond na het referendum (over het lidmaatschap van het Verenigd Koninkrijk van de EU) fors gedaald. De Japanse Yen is gestegen ten opzichte van de euro. Sinds de Amerikaanse verkiezingen op 8 november 2016 is de Amerikaanse dollar hard gestegen ten opzichte van de euro, na eerder in het jaar in waarde te zijn gedaald.

De meeste vastrentende waarden beleggingen lieten positieve rendementen zien. In landen waar de rente per saldo is gestegen – bijvoorbeeld Amerika, Italië, Portugal, Mexico, Turkije – waren de rendementen op de staatsobligaties negatief. De aandelenmarkten in de eurozone bleven achter bij andere aandelenregio's door negatieve rendementen in Italië en Spanje. Wereldwijde aandelenmarkten lieten veel positievere rendementen zien in 2016. De olieprijs is gestegen ten opzichte van het niveau van ultimo 2015.

Beleggingsbeleid

Het strategisch beleggingsbeleid is in 2016 ten opzichte van 2015 niet drastisch gewijzigd. De belangrijkste wijziging betrof de afbouw van kredietwaardige Amerikaanse bedrijfsleningen naar voornamelijk Europese staatsobligaties en een kleine verhoging naar ontwikkelde aandelen.

Het Bestuur heeft in 2016 op basis van een studie naar de strategische beleggingsmix het lange termijn beleggingsbeleid 2020 vastgesteld. Dit beleid zal in principe leidend zijn voor de beleggingsplannen 2017 tot en met 2020.

Rendement in 2016

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de behaalde rendementen per beleggingscategorie, met de bijbehorende normrendementen en kosten.

Feitelijk en normrendement / kosten per beleggingscategorie

	Allocatie in € 1 miljoen	Allocatie in %	Bruto rendement in %	Kosten in € 1 miljoen ¹	Kosten in basispunten ²	Benchmark rendement in %	% bijdrage aan totaal rendement
Vastrentende waarden	14.437	63	8,0	36,1	25	7,7	5,3
Aandelen	7.166	31	11,1	28,2	43	10,8	3,3
Infrastructuur en overige beleggingen	1.399	6	0,4	0,3	9	-0,3	-0,3
Vastgoed	639	3	8,9	3,8	85	8,9	0,2
Rente afdekking	-414	-2		1,8	18		5,6
Valuta afdekking	-233	-1		0,5	5		-1,4
Overige derivaten	2	0		0,3	3		0
Totaal	22.996	100	13,0	71,0	31	12,5	12,7

¹ Betreft management fees, custody fees plus kosten integraal manager, externe adviseurs en Bestuursbureau.

² Een basispunt (soms aangeduid als bp of ‰) is een eenheid die gelijk is aan 1/100e van een procentpunt. De berekening is op basis van het gemiddeld belegd vermogen volgens de definitie van de Pensioenfederatie.

Het rendement over 2016 bedraagt 12,7%. Dat is 0,2% hoger dan het normrendement van 12,5%. De beleggingen in aandelen kenden als beleggingscategorie een rendement van 11,1% (normrendement 10,8%). De dalende rente leidde tot een positieve bijdrage van de renteafdekking. Het totaalrendement van de beleggingen is daardoor 5,6% verhoogd. Samen met goede rendementen van de meeste beleggingen in bedrijfsobligaties en staatsobligaties van opkomende markten lieten alle vastrentende waarden bij elkaar een rendement zien van 8,0% (normrendement 7,7%). De volledige afdekking van het valutarisico van de Amerikaanse dollar, het Britse Pond en de Japanse Yen kende een negatieve bijdrage van 1,4% aan het totaalrendement. Hier staat tegenover dat de beleggingen in de Amerikaanse dollar meer waard zijn geworden. Het rendement Vastgoed is uitgekomen op 8,9% (conform het normrendement).

Verantwoord beleggen

In 2016 heeft Pensioenfonds Vervoer een verdere impuls gegeven aan het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid. Drie thema's, te weten beloningen, CO₂-uitstoot en werknemersrechten, worden in 2017 verder uitgewerkt.

De invulling van het beleid in 2016 wordt hieronder toegelicht.

Uitsluiting

Periodiek rapporteert Pensioenfonds Vervoer op de eigen website over het uitsluitingenbeleid, door de publicatie van een uitsluitingenlijst. Ultimo 2016 zijn tien landen en 36 bedrijven uitgesloten in de portefeuille van het pensioenfonds. In 2016 zijn twee bedrijven toegevoegd en zeven bedrijven verwijderd van de uitsluitingenlijst.

In de afgelopen vijf jaar zijn in totaal 26 bedrijven toegevoegd en zestien bedrijven verwijderd van de uitsluitingenlijst. Vier bedrijven zijn in deze periode zowel toegevoegd, als later weer verwijderd. De meest voorkomende reden voor toevoeging aan deze lijst was in de afgelopen vijf jaar schendingen van mensenrechten. De meest voorkomende reden voor verwijdering uit deze lijst in dezelfde periode was dat er geen sprake meer was van betrokkenheid bij productie en/of onderhoud van controversiële wapens.

ESG-integratie

Ook in 2016 zijn alle beheerders van de aandelenportefeuille en vastrentende waardenportefeuille op ESG-integratie geanalyseerd. Hiervoor zijn er naar alle beheerders vragenlijsten over ESG-integratie gestuurd. Daarnaast is ook dit jaar weer de (verplichte) verantwoording van de vermogensbeheerders als het gaat om de Principles for Responsible Investment (PRI) als informatiebron gebruikt. 26 van de 27 vermogensbeheerders hebben inmiddels de PRI getekend. Van deze 26 vermogensbeheerders hebben 24 in 2016 de PRI verantwoording ingevuld, waarvan drie partijen voor het eerst. Twee van de 26 partijen waren in 2016 vrijgesteld en zullen in 2017 voor het eerst aan de PRI verantwoording afleggen. Gebaseerd op de gecombineerde informatie zijn er bij 17 beheerders verbeteringen geconstateerd.

Dialogo met het management van ondernemingen (engagement)

Engagement heeft als doel om via dialoog verbeteringen bij bedrijven door te voeren. Het feit dat een gesprek wordt aangegaan betekent lang niet altijd dat deze bedrijven slecht opereren, maar dat er op één of meer onderdelen ruimte is voor verbetering. In 2016 is door Hermes Equity Ownership Services (EOS), mede namens pensioenfonds Vervoer, met

562 bedrijven de dialoog gevoerd. Daarvan zijn 419 bedrijven onderdeel van de portefeuille van Pensioenfonds Vervoer. Deze bedrijven vertegenwoordigen ca. 49% van de waarde van de aandelenportefeuille van Pensioenfonds Vervoer. De regionale verdeling van de bedrijven en de onderwerpen waarover dialoog gevoerd is, staat op de website van het pensioenfonds.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

In 2016 heeft Pensioenfonds Vervoer op 99,5% van de aandeelhoudersvergaderingen (waarbij dit mogelijk was) gestemd. In enkele landen wordt niet gestemd vanwege de hoge kosten die het gevolg zijn van lokale wet- en regelgeving. Van de voorstellen waarover is gestemd, is 97% ingebracht door het management en 3% door aandeelhouders.

Pensioenfonds Vervoer heeft op 88% van de voorstellen van het management vóór gestemd, op 11% tegen en in 1% van de gevallen is niet gestemd of heeft het pensioenfonds zich onthouden van stemming. Het pensioenfonds heeft vóór 45% van de voorstellen van aandeelhouders gestemd, bij 54% van de aandeelhoudersvoorstellen tegen gestemd en in 1% van de gevallen zich van stemming onthouden of niet gestemd. De belangrijkste onderwerpen waar het pensioenfonds tegen voorstellen van het management heeft gestemd, waren 'beloning', 'benoeming van bestuurders' en wijzigingen in de statuten van de onderneming.

Van de aandeelhoudersvoorstellen viel 37% in de categorie 'goed bestuur' (bijvoorbeeld beloningsbeleid, voorstel benoeming directielid), 49% in de categorie 'sociaal' (bijvoorbeeld arbeidsomstandigheden, diversiteit van management) en 14% in de categorie 'milieu' (bijvoorbeeld rapporteren over CO₂-uitstoot).

Stemgedrag: aantal keren dat gestemd is

	Aantal	Stembiljetten	Gestemd	Niet gestemd
Aandeelhoudersvergaderingen	3178	5146	5118	28

Stemgedrag: wijze van stemmen

	Aantal	Voor	Tegen	Onthouden	Niet gestemd
Voorstellen management	61672	54482	6590	303	297
Voorstellen aandeelhouders	1759	797	950	12	0
Totaal	63431	55279	7540	315	297

Doelinvesteringen

Doelinvesteringen zijn investeringen die aannemelijk positief kunnen bijdragen aan het verwezenlijken van de Sustainable Development Goals (SDG) van de VN. De SDG zijn de opvolgers van de UN Millennium Goals.

De termijn van de bestaande belegging in een Microfinancieringsfonds is in 2016 afgelopen en de belegging is nagenoeg afgebouwd. De belegging in het Actiam-FMO SME Finance Fund is conform toezeggingen vergroot. Dit fonds verschaft leningen aan financiële instellingen in opkomende en ontwikkelingslanden. Hierbij wordt geëist dat de leningen gebruikt worden voor verstrekking van MKB-kredieten. Actiam is de fondsmanager en FMO zoekt en selecteert geschikte investeringen. Zij verrichten de due diligence, monitoren de beleggingen en rapporteren hierover.

Z-score

De performancetoets geeft een indicatie voor de kwaliteit van de uitvoering van het beleggingsbeleid. Als de performancetoets onder $\pm 1,28$ uitkomt, staat het aangesloten bedrijven vrij om een alternatief te zoeken voor de uitvoering van de verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfondsenregeling. De performancetoets wordt berekend op basis van de z-scores van vijf opeenvolgende jaren (de toetswaarde is de som van de z-scores gedeeld door de wortel van 5 jaren). De z-score geeft per jaar de afwijking aan van het door het pensioenfonds behaalde rendement ten opzichte van dat van de vooraf bepaalde normportefeuille, waarbij gecorrigeerd wordt voor kosten en risico.

Ontwikkeling van de z-scores en de performancetoets

Jaar	Z-score	Periode	Toetswaarde
2012	-0,96	2008-2012	-1,96
2013	0,84	2009-2013	-0,21
2014 ³	0,06	2010-2014	0,59
2015 ⁴	0,45	2011-2015	0,59
2016	0,20	2012-2016	0,26

³ De in het jaarverslag 2014 vermelde z-score van 0,03 was een voorlopige waarde. In verband met het op een later moment beschikbaar komen van enkele benchmarkontwikkelingen is de z-score van 2014 later opnieuw, definitief vastgesteld op 0,06. De toetswaarde 2010-2014 is daardoor toegenomen van 0,58 naar 0,59.

⁴ De in het jaarverslag 2015 vermelde z-score van 0,43 was een voorlopige waarde. In verband met het op een later moment beschikbaar komen van enkele benchmarkontwikkelingen is de z-score van 2015 later opnieuw, definitief vastgesteld op 0,45. De toetswaarde 2011-2015 is daardoor toegenomen van 0,58 naar 0,59.

De z-score voor het jaar 2016 is dankzij het behaalde overrendement uitgekomen op 0,20. Pensioenfonds Vervoer behaalde over de periode 2012 - 2016 een toetswaarde van 0,26 (2011 - 2015: 0,59) voor de uitvoering van de beleggingen. Dit is groter dan het vereiste minimum van -1,28. Pensioenfonds Vervoer is daarmee geslaagd voor de performancetoets. Overigens wordt veelal een 'presentatiecorrectie' gehanteerd, waarbij 1,28 bij de uitkomst en de norm van de performancetoets wordt opgeteld, zodat de vereiste ondergrens van de performancetoets precies op nul uitkomt. Op die wijze gemeten bedraagt de uitkomst van de performancetoets over 2012 - 2016: 1,54 (2011-2015: 1,87).

8. Risicomanagement

Het risicomanagement is 2016 verder ontwikkeld. De belangrijkste punten om te vermelden zijn:

- Uitbestedingsrisico: review en vaststelling van het uitbestedingsbeleid
- IT-risico: review en vaststelling van het ICT- en informatiebeveiligingsbeleid
- IT-risico: bewustwordingssessies over cybercrime
- Operationeel en IT-risico: vernieuwen van de incidentenprocedure
- Juridisch risico: vaststellen van het privacy beleid plus bewustwordingssessies
- Integriteitsrisico: aanstellen van een nieuwe externe compliance officer

Hierna volgt een kort overzicht van de belangrijkste risico's voor Pensioenfonds Vervoer, de getroffen beheersmaatregelen en de ontwikkelingen in 2016.

Balansrisico

Het balansrisico heeft betrekking op de beweeglijkheid van de dekkingsgraad. Het strategische niveau van het balansrisico wordt vastgesteld in de ALM-studie. Ondergenoemde componenten bepalen mede de beweeglijkheid van de dekkingsgraad.

Renterisico

Het renterisico is het risico op een daling van de dekkingsgraad als gevolg van een daling van de rente. Zonder afdekking van dit risico daalt de dekkingsgraad van Pensioenfonds Vervoer bij een rentedaling, doordat de marktwaarde van de pensioenverplichtingen harder stijgt dan de marktwaarde van de beleggingen. Dat komt doordat de pensioenverplichtingen een veel langere gemiddelde looptijd hebben dan de beleggingen in portefeuille. Doorgaans geldt zowel voor de beleggingen als voor de verplichtingen: hoe langer de looptijd, hoe groter de rentegevoeligheid. De renteaafdekkingsstrategie van het pensioenfonds is gebaseerd op de markrentecurve.

Uit 2016 bedroeg het percentage renteaafdekking op markrenten van de actuele portefeuille 57,9%. Dat was vrijwel conform het beoogd afdekkingsniveau van 58,0% volgens het beleggingsbeleid van 2016. Als niet de markrenten zou zijn genomen maar de UFR-rentecurve, bedroeg het feitelijke afdekkingspercentage per 31 december 2016 78,9%.

Het renterisico wordt op twee niveaus beheerst, te weten:

- Op balansniveau:

Hiermee wordt bedoeld de strategische beheersing van het renterisico op het niveau van de totale balans: hoeveel renterisico van de pensioenverplichtingen dekt de beleggingsportefeuille af? Jaarlijks stelt het bestuur via het beleggingsplan vast welke mate van renteaafdekking gewenst is. Deze beslissing wordt ondersteund door een ALM-studie en een scenarioanalyse.

- Op mandaatniveau:

De invulling van het strategische beleid vindt plaats via het renteaftdeckingsmandaat. De vermogensbeheerder van het mandaat heeft richtlijnen meegekregen over onder meer de toegestane instrumenten en de maximale afwijking ten opzichte van de benchmark. De bewaking vindt plaats op totaalniveau en per looptijdsegment.

Op beide niveaus zijn door Pensioenfonds Vervoer limieten gedefinieerd en is geborgd dat deze door ten minste één onafhankelijke partij wordt gemonitord.

De implementatie van de renteaftdekking heeft in 2016 vooral plaatsgevonden door middel van renteswaps. Andere gebruikte aftdeckingsinstrumenten zijn de staats- en bedrijfsleningenportefeuilles.

Marktrisico

Marktrisico is het risico dat de waarde van de beleggingen verandert door veranderingen in marktprijzen. Het marktrisico wordt beheerst door de relatieve weging van de zakelijke waarden in de totale portefeuille en de spreiding binnen deze beleggingen.

Daarnaast wordt het marktrisico in kaart gebracht door het uitvoeren van scenarioanalyses. Hiermee wordt de impact van verschillende economische (stress)scenario's op de beleggingsportefeuille en dekkingsgraad onderzocht.

In 2016 zijn geen aanpassingen in de portefeuille gedaan die een noemenswaardige impact hadden op de marktriscopositie van Pensioenfonds Vervoer.

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van de beleggingen verandert door veranderingen in valutakoersen. Valutarisico's worden afgedekt met valutaderivaten, voornamelijk valutatermijncontracten.

In 2016 is het aftdeckingsbeleid van de belangrijkste buitenlandse valuta's niet veranderd. De Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen werden voor 100% afgedekt.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat een vastrentende waarde belegging (een staatsobligatie, bedrijfslening of een ander type lening of kortlopende belegging) in waarde daalt als gevolg van een verslechtering van de kredietwaardigheid, waardoor een hogere rentevergoeding ('credit'-spread) wordt vereist. In het slechtste geval kan een faillissement optreden. Dit risico wordt voor de gehele portefeuille voornamelijk beheerst door te zorgen voor een goede spreiding over meerdere bedrijven en restricties ten aanzien van de omvang van beleggingen in minder kredietwaardige ondernemingen.

In 2016 zijn er geen aanpassingen in de portefeuille gedaan die een noemenswaardige impact hadden op de kredietrisicopositie van Pensioenfonds Vervoer.

Tegenpartijrisico

Tegenpartijrisico betreft het risico dat tegenpartijen hun verplichtingen aan het pensioenfonds niet kunnen nakomen, bijvoorbeeld door een faillissement. Het tegenpartijrisico wordt beheerst door een selectie van solide tegenpartijen en de hantering van tegenpartijlimieten, waardoor spreiding over verschillende tegenpartijen ontstaat. De belangrijkste beheersmaatregel is echter het onderpand dat dagelijks wordt uitgewisseld in verband met de waardeverandering van rente- en valutaderivaten en het uitlenen van aandelen en obligaties. Dit onderpand moet aan scherpe kwaliteitseisen voldoen. De kredietwaardigheid van de tegenpartijen wordt regulier gemonitord. Als de situatie daar aanleiding toe geeft, kan besloten worden om (al dan niet tijdelijk) geen transacties meer aan te gaan met een bepaalde tegenpartij.

In 2016 zijn geen noemenswaardige voorvallen opgetreden met tegenpartijen. Een ontwikkeling is dat vanwege de EMIR-wetgeving (European Market Infrastructure Regulation) een deel van de rentederivaten zijn afgesloten met een centrale tegenpartij in plaats van een individuele tegenpartij. Dit heeft het tegenpartijrisico verminderd.

Verzekeringstechnisch risico

Naast financiële risico's staat het pensioenfonds bloot aan verzekeringstechnische risico's, waarvan het langlevensrisico de belangrijkste is. Andere verzekeringstechnische risico's zijn het kortlevensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico.

Om bovengenoemde risico's zoveel mogelijk te mitigeren, hanteert Pensioenfonds Vervoer prudente veronderstellingen ten aanzien van sterfte en arbeidsongeschiktheid.

Relatief risico uit hoofde van actief beheer

Dit is het risico dat de vermogensbeheerders bij de uitvoering van het actieve beleggingsbeleid afwijken van posities in de benchmark. Hiertoe zijn bandbreedtes afgesproken, die gedurende het verslagjaar zijn gemonitord door de integraal vermogensbeheerder en het Bestuursbureau. Daarnaast wordt het risico gemitigeerd door spreiding over meerdere externe vermogensbeheerders, waarbij voor die externe vermogensbeheerders beleggingsrichtlijnen zijn opgesteld die dagelijks door de custodian en integraal vermogensbeheerder worden gemonitord. Tot slot vinden periodiek evaluatiegesprekken plaats met de externe vermogensbeheerders om de performance en het risicoprofiel van de mandaten te bespreken.

Operationeel- en uitbestedingsrisico

Het operationeel risico is het risico op verlies dat voortvloeit uit inadequate of falende interne processen, mensen en systemen of externe gebeurtenissen. Operationele risico's kunnen een negatieve impact hebben op een goede uitvoering van de pensioenregeling en het beleggingsbeleid.

De operationele uitvoering van de pensioenregeling geschiedde in het verslagjaar door TKP Pensioen B.V. (TKP). Robeco Institutional Asset Management B.V. (Robeco) was in 2016 verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleggingsbeleid en voor het toezicht op de uitbesteding aan externe vermogensbeheerders van het pensioenfonds. De rol van custodian (depotbank) en beleggingsadministrateur wordt vervuld door Northern Trust. Daarnaast is Institutional Trust Services (ITS)

voor het pensioenfonds actief als controlerende backoffice, onderpandmanager en grootboekadministrateur beleggingen. First Pensions is aangesteld voor controleactiviteiten en als back up voor onder meer de FTK kwartaalstaten beleggingen. Voor een uitgebreidere beschrijving verwijzen we naar hoofdstuk 2 'Bestuursbureau en uitbestedingspartijen'. Het uitbesteden van bepaalde activiteiten aan specialisten verhoogt zowel de kwaliteit, als de efficiency en draagt zo bij aan het verder reduceren van het operationeel risico.

De International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) heeft een standaard rapportage opgesteld (ISAE 3402) voor het rapporteren over de interne beheersing bij serviceorganisaties (uitbestedingspartijen). Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen een type I rapport, waarin de beheersmaatregelen zijn beschreven en het bestaan hiervan wordt getest, en een type II rapport, waarbij ook is beoordeeld of een effectieve werking van de beschreven beheersmaatregelen over de aangegeven periode kan worden vastgesteld.

TKP, Robeco, ITS en First Pensions beschikken over een ISAE 3402 type II rapport. Northern Trust beschikt over een daarmee vergelijkbare SOC1 rapportage. Door het overleggen van de ISAE 3402 - of daarmee vergelijkbare rapportage - waarin begrepen een Assurance-rapport van een externe accountant, kan een serviceorganisatie laten zien welke maatregelen zijn genomen om de risico's te beheersen alsmede of de werking van die beheersmaatregelen gedurende een bepaalde periode kon worden vastgesteld.

Het kunnen beschikken over een ISAE 3402 verklaring of een daarmee vergelijkbare rapportage van de serviceorganisaties komt tevens tegemoet aan de beleidsregel 'Uitbesteding Pensioenfonds'. Hierin stelt DNB dat een pensioenfonds voor alle uitbestede werkzaamheden verantwoordelijk is en blijft. Het bestuur heeft de ISAE 3402 en SOC1 rapportages geanalyseerd. Over relevante bevindingen wordt met de serviceorganisaties in overleg getreden.

Overigens hebben de bovengenoemde serviceorganisaties op hun beurt ook weer activiteiten uitbesteed aan derden. Voorbeelden daarvan zijn:

- TKP heeft met betrekking tot de te ontvangen pensioenpremies voor Pensioenfonds Vervoer de facturering, de incasso en het debiteurenbeheer uitbesteed.
- TKP heeft het 'bruto-netto'-traject van de pensioenuitkeringen uitbesteed.
- Northern Trust maakt gebruik van zogenaamde 'subcustodians': partijen die in specifieke landen/regio's actief zijn op het gebied van effectenbewaring en transactieafhandeling.
- Northern Trust maakt daarnaast gebruik van een Nederlandse organisatie voor de aanlevering van diverse formele (nFTK-)toezichtrapportages.

In dat kader is het pensioenfonds continu in dialoog met al haar uitbestedingspartijen om (op basis van de ISAE 3402 en SOC1 rapportages) de operationele processen bij de uitbestedingspartijen te beoordelen en daar waar noodzakelijk of mogelijk verder te versterken. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de wijze waarop de uitbestedingspartijen de door hun ingehuurde serviceorganisaties monitoren.

In 2016 is het uitbestedingsbeleid van het Pensioenfonds herijkt en vastgesteld door het bestuur.

IT-risico

Het IT-risico is het risico van reputatie- en mogelijk financiële schade als gevolg van tekortkomingen in geautomatiseerde processen of systemen. Tot dit risico worden ook onderwerpen op gebied van data-integriteit en informatiebeveiliging gerekend. Het pensioenfonds heeft het merendeel van haar primaire bedrijfsprocessen uitbesteed aan uitbestedingspartijen, waaronder ook de daarbij behorende ondersteunende IT-beheersingsprocessen. Deze ondersteunende IT-beheersingsprocessen zijn onderdeel van de ISAE 3402 en SOC 1 rapportages. Daarnaast heeft Pensioenfonds Vervoer een vernieuwd ICT- en informatiebeveiligingsbeleid vastgesteld. De IT-beheersingsprocessen, informatiebeveiliging en het toezicht op ICT- en informatiebeveiliging zijn daardoor aangescherpt.

Specifiek voor het risico van cybercrime zijn voor het bestuur en Bestuursbureau in 2016 bewustwordingssessies gehouden. De beheersing van de cybercrime risico's zijn onderdeel van het vernieuwde beheersingskader van ICT- en informatiebeveiliging.

Liquiditeitsrisico

Het liquiditeitsrisico is het risico dat het pensioenfonds op korte termijn onvoldoende liquide middelen heeft om betalingen, waaronder de pensioenuitkeringen, te verrichten. Voor Pensioenfonds Vervoer geldt dat het liquiditeitsrisico vooralsnog beperkt is. Op dit moment is sprake van een jaarlijkse netto-instroom van liquiditeiten (saldo instroom premies en uitstroom uitkeringen).

Het risico wordt verder beperkt door de invulling van het cashmanagement en het feit dat in de huidige opzet bij derivatentransacties met individuele tegenpartijen (zogenoemde OTC-handel) onderpand mag worden gestort in de vorm van effecten. Pensioenfonds Vervoer werd door deze keuze van onderpand niet geconfronteerd met een onverwachte vraag naar liquide middelen door een extreme beweging in de rente. Het liquiditeitsrisico vanuit valutaderivaten is eveneens beperkt doordat daar gekozen is voor een 'dakpan'-structuur. Maandelijks loopt een derde deel van de valuta-afdekking af waardoor de waardeontwikkeling van aflopende contracten gespreid afgerekend kan worden. Vanuit derivaten (rente- en valuta-afdekking) is de mogelijke liquiditeitsvraag dus beperkt.

Vanwege de EMIR-regelgeving komt de wettelijke verplichting om derivatenposities af te wikkelen via een centraal handelsplatform, met speciaal daarvoor bevoegde partijen, in plaats van met individuele tegenpartijen. Dit wordt aangeduid als 'central clearing'. In 2016 heeft de rentederivatenmarkt al geanticipeerd op de komende verplichting van central clearing voor pensioenfondsen. In 2016 is aandacht besteed aan het onderzoeken van de impact van EMIR wetgeving op het liquiditeitsrisico van Pensioenfonds Vervoer met het oog op (aanvullende) beheersmaatregelen. Een klein deel van de rentederivatenportefeuille van Pensioenfonds Vervoer is 2016 al afgesloten met een centrale tegenpartij.

Pensioenfonds Vervoer heeft slechts beperkte posities in niet-liquide beleggingen. Dit betreft de beleggingen in vastgoed, hypotheek en infrastructuur. Het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit beursgenoteerde beleggingen, die goed verhandelbaar zijn - zij het tegen transactiekosten die variëren in omvang.

Pensioenfonds Vervoer ziet toe op een juiste afstemming van de inkomende en uitgaande geldstromen en werkt met scenarioanalyses om de potentiële liquiditeitsvraag in stress-scenario's in te schatten.

Risico's met betrekking tot derivaten

Het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten) is toegestaan, mits het gebruik van derivaten past bij de aard van het mandaat en binnen de mandaatrichtlijnen. Daarnaast worden derivaten in belangrijke mate gebruikt voor de afdekking en beheersing van de (uit de verplichtingen en/of beleggingen voortvloeiende) rente- en valutarisico's. Als geen gebruik gemaakt zou mogen worden van derivaten, dan kunnen deze risico's niet effectief worden beheerst. In bepaalde situaties kunnen derivaten ook tijdelijk worden ingezet als een alternatief voor directe beleggingen. Kosten en/of liquiditeitsoverwegingen kunnen daar aanleiding toe geven.

Pensioenfonds Vervoer en de externe partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed, hebben duidelijke afspraken gemaakt over de kaders waarbinnen derivaten gebruikt mogen worden, de wijze waarop de posities worden bewaakt, de wijze waarop het collateral management (het regelen van het voor derivatenposities vereiste onderpand) wordt uitgevoerd en de manier waarop over de posities wordt gerapporteerd.

Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico is het risico dat niet adequaat wordt gereageerd op veranderingen buiten Pensioenfonds Vervoer. Door oog te hebben voor maatschappelijke ontwikkelingen, alert te reageren op gebeurtenissen en goed te communiceren kan dit risico in zekere mate worden beheerst.

In 2016 is door het bestuur in het Meerjarenbeleidsplan aandacht besteed aan de (continu) veranderende omgeving waarin Pensioenfonds Vervoer moet opereren en de risico's die dit met zich meebrengt.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor Pensioenfonds Vervoer zeer beperkt beheersbaar en niet beïnvloedbaar. De mogelijke impact van systeemrisico's wordt geanalyseerd met behulp van scenarioanalyses (stress-tests). Over de uitkomsten daarvan wordt aan het bestuur gerapporteerd.

Integriteitsrisico

Het integriteitsrisico kan worden omschreven als het gevaar voor aantasting van de reputatie of van het vermogen van Pensioenfonds Vervoer als gevolg van een ontoereikende naleving van hetgeen bij wet is voorgeschreven. Pensioenfonds Vervoer heeft voor de beheersing van de integriteitsrisico's een gedragscode, beleid en richtlijnen ontwikkeld. Een onafhankelijke toezichthouder (compliance officer) houdt toezicht op de naleving van deze voorschriften door de verbonden personen. In 2016 is een traject afgerond voor de werving van een nieuwe externe compliance officer en is de gedragscode vernieuwd.

Juridisch risico

Bij het juridisch risico kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het risico dat Pensioenfonds Vervoer zich onbedoeld niet zou houden aan bepaalde wet- en regelgeving, wat op enig moment zou kunnen leiden tot boetes en/of claims. Ook kunnen partijen waaraan taken zijn uitbesteed juridische zaken onbedoeld slecht regelen, waardoor voor het pensioenfonds schade zou kunnen ontstaan. Daarnaast komt het juridisch risico ook naar voren in de contracten die het Pensioenfonds aangaat met derden. Om deze risico's beter te kunnen beheersen, heeft Pensioenfonds Vervoer een juridisch medewerker in dienst. Voor specifieke juridische trajecten wordt een beroep gedaan op externe specialisten. Wij verwijzen verder naar wat in hoofdstuk 3 'Code Pensioenfondsen' is geschreven in de paragraaf 'Naleving van wet- en regelgeving'.

In 2016 is onder meer specifiek aandacht besteed aan het opstellen van het privacy-beleid, inclusief het melden van datalekken, voor het pensioenfonds. Het bestuur heeft dit beleid vastgesteld. Daarnaast zijn bewustwordingssessies gehouden voor het bestuur over de privacy-wetgeving en het beleid van het pensioenfonds. Pensioenfonds Vervoer hecht aan een zorgvuldige omgang met de privacy van de deelnemers en andere belanghebbenden van het fonds.

9. Financiële kengetallen

9.1 Statistische gegevens

Aantal werkgevers verplicht tot premiebetaling en aantal deelnemers

	31-12-2016	31-12-2015
Werkgevers verplicht tot premiebetaling	8.185	7.722
Werkgevers vrijwillig aangesloten	209	192
Totaal aantal aangesloten werkgevers	8.394	7.914
Deelnemers, actief en voortgezet	161.410	157.268
Gewezen deelnemers	388.695	380.242
Pensioengerechtigden	85.801	85.523
Totaal aantal deelnemers	635.906	623.033

Werkgevers verplicht tot premiebetaling

In 2016 is het aantal werkgevers dat verplicht is tot premiebetaling toegenomen met 463. Tezamen met een toename van het aantal vrijwillig aangesloten werkgevers met 17 is het totaal aangesloten werkgevers in 2016 gestegen met 480. In 2015 was sprake van een stijging van het aantal werkgevers dat verplicht is tot premiebetaling met 22 en een toename van de vrijwillig aangesloten werkgevers met 3. Totaal was er in 2015 dus een toename van het aantal aangesloten werkgevers met 25. Over de periode 2011 tot en met 2014 was er sprake van een daling van het aantal aangesloten werkgevers. Na een aantal jaren van daling en beperkte stijging is er nu dus voor het eerst sprake van een forse toename.

Aantal vrijgestelde ondernemingen en werknemers

Op 31 december 2016 zijn de volgende vrijstellingen verleend:

- vrijstelling voor het hele personeel:
17 ondernemingen (2015: 19 ondernemingen);

- vrijstelling voor een groep van het personeel of afwikkelings-/individuele vrijstelling voor één of meer werknemers: 12 ondernemingen (2015: 15 ondernemingen).

Faillissementen

Het aantal werkgevers dat onder de verplichtstelling van het pensioenfonds valt en dat in staat van faillissement werd verklaard, is ten opzichte van 2015 gedaald met 28. In 2014 was ten opzichte van een jaar eerder sprake van een daling met 95. Uit onderstaande tabel blijkt dat duidelijk sprake is van een dalende trend.

Faillissementen in de afgelopen vijf jaar

	2016	2015	2014	2013	2012
Aantal	182	210	305	357	430

Aantal vrijwillige individuele voortzettingen

In 2016 is één aanvraag (2015: 3 aanvragen) voor vrijwillige voortzetting na afloop van de verplichte deelneming toegekend.

Aantallen werkgevers, deelnemers en gewezen deelnemers in de afgelopen 5 jaar

	Werkgevers	Deelnemers	Gewezen deelnemers met rechten
2012	8.580	163.976	361.973
2013	8.215	161.172	377.490
2014 [1]	7.899	156.343	375.830
2015	7.914	157.268	381.315
2016	8.394	161.410	388.695

[1] De deelnemersaantallen ultimo 2014 zijn gecorrigeerd conform een in 2015 ingevoerde nieuwe methodiek van tellen. De verbeteringen hebben onder meer betrekking op het niet meer meetellen van deelnemers die wel in het pensioenadministratiesysteem voorkomen, maar geen pensioenaanspraken hebben, en op het ontdebelen in situaties waar deelnemers gedeeltelijk actief en gedeeltelijk uitkeringsgerechtigd zijn. Voor het jaar 2014 zijn de aantallen herrekend naar de nieuwe methode. Het was technisch niet mogelijk om de aantallen van de jaren vóór 2014 ook te herrekenen naar

de nieuwe methode. De in bovenstaande tabel gepresenteerde aantallen van de jaren 2012 en 2013 zijn dan ook niet aangepast.

Premie-inning

Ultimo 2016 was aan premiedebiteuren nog te ontvangen een bedrag van € 182 miljoen (na aftrek van de voorziening dubieuze debiteuren). Hiervan was ultimo 2016 voor een bedrag van € 156 miljoen de vervalltermijn nog niet verstreken (ultimo 2015: € 168 miljoen, waarvan € 146 miljoen nog niet vervallen).

Specificatie van de vastgestelde en gefactureerde premie ten gunste van het boekjaar

	2016	2015
Pensioenregeling		
- Verplichte bijdrage	959	910
- Aanvullende arbeidsongeschiktheidsverzekering	18	16
- Claim UWV	0	1
Totaal	977	927

Premieontvangsten en premie ten laste van het pensioenfonds voor arbeidsongeschikte deelnemers in de afgelopen 5 jaar

	Premieontvangsten (excl. Ao-ers, Anw, prepensioen, VUT en VPL) (1)	Premie t.l.v. pensioenfonds voor arbeidsongeschikte deelnemers (2)	Totale premie (3) = (1) + (2)	(4) = (2) in procenten van (3)
2012	840	17	857	2,0
2013	730	17	747	2,3
2014	640	16	656	2,4
2015	551	16	567	2,8
2016	643	18	661	2,8

Pensioen en andere uitkeringen

In 2016 is aan pensioenen en overige (eenmalige) uitkeringen een bedrag van € 334 miljoen uitbetaald tegen € 327 miljoen in het jaar daarvoor.

Pensioen en andere uitkeringen

	2016	2015
Ouderdomspensioen	225	204
Partnerpensioen	52	49
Wezenpensioen	2	2
Aanvullende arbeidsongeschiktheidsverzekering	16	17
Prepensioen-uitkeringen	20	28
Afkopen	16	13
Overige uitkeringen	3	14
Totaal	334	327

9.2 Uitvoeringskosten

Volgens de Pensioenwet is het wettelijk verplicht om ten aanzien van kosten minimaal het volgende in het jaarverslag te rapporteren:

- administratieve uitvoeringskosten, opgenomen als totaalbedrag en als bedrag per deelnemer of pensioengerechtigde;
- kosten van vermogensbeheer als totaalbedrag en als percentage van het in het jaarverslag gemiddeld belegde vermogen;
- transactiekosten als totaalbedrag en als percentage van het in het jaarverslag gemiddeld belegde vermogen.

Hierna lichten wij de situatie ten aanzien van deze onderdelen bij Pensioenfonds Vervoer toe.

Kosten pensioenbeheer 2016

De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling bestaan uit de kosten van de werkzaamheden van TKP aan wie de uitvoering van de regeling is uitbesteed, de kosten van het bestuur, een pro rata deel van de kosten van het Bestuursbureau en de kosten van het toezicht. De totale pensioenuitvoeringskosten over 2016 bedroegen € 21 miljoen (2015: € 20 miljoen). Daarbij moet worden aangetekend dat de toename van de pensioenbeheerkosten in 2016 € 1 miljoen

groter zou zijn geweest als niet in 2016 de methode om kosten toe te rekenen aan pensioenbeheer dan wel vermogensbeheer zou zijn gewijzigd. De kosten van bestuur(sgremia), toezichthouders en accountant werden tot en met 2015 voor 100% aan pensioenbeheer toegekend. Ingaande 2016 worden deze kosten 50/50 verdeeld over pensioenbeheer en vermogensbeheer. De kosten van de adviserend en certificerend actuaire werden voorheen eveneens 100% aan pensioenbeheer toegerekend. Ingaande 2016 worden deze kosten 75/25 toegerekend aan pensioenbeheer en vermogensbeheer. De stijging van de pensioenuitvoeringskosten wordt veroorzaakt doordat in 2016 voor het eerst sprake was van een volledig jaar BTW-druk (na het in 2015 vervallen van de BTW-koepelvrijstelling), alsmede van extra kosten door projecten. Ook de personeelskosten bij het Bestuursbureau zijn gestegen.

Omdat het aantal deelnemers en pensioengerechtigden in belangrijke mate bepalend is voor de hoogte van de kosten en om pensioenfonds onderling te kunnen vergelijken, worden de pensioenuitvoeringskosten ook weergegeven als een bedrag per deelnemer (inclusief pensioengerechtigden, maar exclusief de gewezen deelnemers met 'slapende' rechten). De kosten per deelnemer waren in 2016 € 84. Dat is gelijk aan de kosten per deelnemer in 2015. Echter, toen was nog de oude kostenverdelingsmethode van toepassing. Met de nieuwe kostenverdelingsmethode zouden de pensioenuitvoeringskosten per deelnemer over 2015 € 80 zijn geweest.

Benchmarking kosten pensioenbeheer 2015

Pensioenfonds Vervoer neemt voor de toetsing van het niveau van de kosten deel aan het jaarlijkse onderzoek van het Institutioneel Benchmarking Instituut (IBI) naar het (gemiddeld) niveau van deze kosten bij pensioenfonds (de benchmark). Tevens laat het pensioenfonds de kosten, rendementen en risico's door First Pensions vergelijken met de 'Top 50' van de Nederlandse pensioenfonds. 'De resultaten uit deze onderzoeken worden onder meer gebruikt bij de beoordeling van het niveau van deze kosten bij Pensioenfonds Vervoer in relatie tot het niveau van soortgelijke kosten bij andere, vergelijkbare pensioenfonds.

De in dit bestuursverslag opgenomen cijfers van de kostenbenchmarking hebben betrekking op het jaar voorafgaande aan het jaarverslag-boekjaar. IBI en First Pensions kunnen hun rapportages over een boekjaar pas opleveren nadat van alle (deelnemende, dan wel tot de Top 50 behorende) pensioenfonds de cijfers beschikbaar zijn. Het jaarverslag van Pensioenfonds Vervoer van dat boekjaar is dan al vastgesteld. Wij kunnen hierdoor dus nog niet de benchmarkinguitkomsten van 2016 presenteren. U treft daarom hieronder de cijfers van 2015 aan, met die van 2014 ter vergelijking.

Aan het onderzoek door IBI over boekjaar 2015 deden 28 (2014: 29) Nederlandse pensioenfonds mee, onderverdeeld in: 13 (2014: 15) bedrijfstakpensioenfonds en 15 (2014: 14) ondernemingspensioenfonds. Deze fonds vertegenwoordigen 36% (2014: 28%) van het pensioenvermogen en 50% (2014: 39%) van alle deelnemers (incl. gewezen deelnemers) in Nederland.

De door IBI gehanteerde peergroepen voor Pensioenfonds Vervoer zijn verschillend als het gaat om pensioenbeheer of vermogensbeheer. Voor pensioenbeheer zijn 8 (2014: 15) pensioenfonds in de IBI-peergroep opgenomen. Deze 8 fonds zijn in zoverre vergelijkbaar dat het bedrijfstakpensioenfonds betreft met meer dan 100.000 deelnemers.

Over 2015 zijn de pensioenuitvoeringskosten van Pensioenfonds Vervoer zoals berekend door IBI € 84 (2014: € 79) per actieve deelnemer en pensioengerechtigde. Daarmee zijn de uitvoeringskosten per deelnemer van Pensioenfonds Vervoer lager dan de (qua samenstelling sterk gewijzigde) IBI Peergroep (2015: € 89 / 2014: € 154⁵) en het IBI universum (2015: € 375 / 2014: € 275).

Hetzelfde beeld komt naar voren uit de analyse van First Pensions. Ten opzichte van de uitvoeringskosten van Pensioenfonds Vervoer (2015: € 84 / 2014: € 79) zijn de kosten van de First Pensions peergroep, bestaande uit 13 qua omvang vergelijkbare pensioenfondsen, in 2015 € 172 (2014: € 175). De gemiddelde pensioenuitvoeringskosten per deelnemer van de 'Top 50' zijn in 2015 € 202 (2014: € 200).

De pensioenuitvoeringskosten per actieve deelnemer en pensioengerechtigde van Pensioenfonds Vervoer zijn in de boekjaren 2015 en 2014 dus relatief laag. Dat de pensioenuitvoeringskosten in 2015 wel hoger zijn dan die van 2014 is veroorzaakt door het vervallen van de BTW-koepelvrijstelling ingaande 1 januari 2015, waardoor pensioenuitvoerder TKP sinds die datum genoodzaakt was het grootste deel van de door hen ten behoeve van het pensioenfonds gemaakte kosten met BTW te factureren.

Kosten vermogensbeheer 2016 (exclusief transactiekosten)

Bij het bepalen van de kosten van het vermogensbeheer streeft Pensioenfonds Vervoer ernaar zo transparant mogelijk te zijn. Dit betekent dat niet alleen de directe kosten, maar ook de kosten die indirect via het beleggingsrendement in rekening zijn gebracht, in de berekening worden meegenomen. De kosten van vermogensbeheer bestaan voorts uit een pro rata deel van de kosten van het Bestuursbureau, de integraal vermogensbeheerder en de inhuur van externe adviseurs. De totale kosten van het vermogensbeheer komen in 2016 uit op € 71 miljoen (2015: € 67 miljoen). Daarbij moet worden aangetekend dat de toename van de pensioenbeheerkosten in 2016 € 1 miljoen kleiner zou zijn geweest als niet in 2016 de methode om kosten toe te rekenen aan pensioenbeheer dan wel vermogensbeheer zou zijn gewijzigd. De toename van de vermogensbeheerkosten in absolute zin in 2016 ten opzichte van 2015 is met name toe te schrijven aan de stijging van het gemiddeld belegd vermogen in 2016. Uitgedrukt als een percentage van het gemiddeld belegd vermogen bedroegen de vermogensbeheerkosten in 2016 0,31% ten opzichte van 0,33% over 2015.

Benchmarking kosten vermogensbeheer 2015 (exclusief transactiekosten)

IBI heeft ook de vermogensbeheerkosten van de deelnemende pensioenfondsen vergeleken. Net als bij de pensioenuitvoeringskosten geldt dat de in dit bestuursverslag vermelde resultaten van het IBI-onderzoek betrekking hebben op het jaar voorafgaande aan het verslagjaar en daarmee achterlopen bij het jaarverslag. De uitkomsten van de kostenbenchmarking over 2015 zullen pas in het najaar van 2016 bekend worden.

---

⁵ Door verfijning van de indeling in peergroepen verschillen de IBI peergroepen, en daarmee de uitkomsten van 2014 en 2015, wezenlijk van elkaar. De gemiddelde deelnemerskosten voor 2014 zou, als de peergroep-samenstelling in dat jaar gelijk was geweest aan die van 2015, zijn uitgekomen op € 86 in plaats van € 154.

Zoals eerder gemeld zijn de door IBI gehanteerde peergroepen voor Pensioenfonds Vervoer zijn verschillend voor pensioenbeheer en vermogensbeheer. De peergroep voor vermogensbeheer wordt samengesteld op basis van de omvang van het beheerd vermogen ultimo verslagjaar. De peergroep 2015 voor Pensioenfonds Vervoer bestaat uit 12 (2014: 10) deelnemende fondsen met een belegd vermogen groter dan € 5 miljard.

De beleggingskosten van Pensioenfonds Vervoer bedroegen in 2015 33 (2014: 36) basispunten (bps.) van het belegd vermogen. De uitkomst voor Pensioenfonds Vervoer van 2015 is lager dan het gemiddelde van de IBI peergroep (34 bps. over boekjaar 2015 en 41 bps. over boekjaar 2014) en ook lager dan het gemiddelde van het IBI universum (40 bps. over 2014 en 45 bps. over 2014).

Ook uit de analyse van First Pensions blijkt dat de vermogensbeheerkosten van Pensioenfonds Vervoer (2015: 33 bps. / 2014: 36 bps.) iets lager zijn dan de marktgemiddelden. De vermogensbeheerkosten van de First Pensions peergroep, bestaande uit een constante groep van 13 qua omvang redelijk vergelijkbare pensioenfondsen, bedroegen gemiddeld in 2015 40 bps. (2014: 41 bps.). De vermogensbeheerkosten van de 'Top 50' zijn in 2015 gemiddeld 40 bps. (2014: 40 bps.).

Transactiekosten vermogensbeheer

De bovengenoemde cijfers over de kosten van het vermogensbeheer zijn exclusief de kosten van transacties. Een deel van die transactiekosten kan lastig precies zichtbaar worden gemaakt omdat deze kosten, met name bij de vastrentende waarden en financiële derivaten, versleuteld zitten in de transactiekoersen. In die gevallen hebben de vermogensbeheerders van Pensioenfonds Vervoer aangegeven wat de omzet en de daarmee gepaard gaande kosten zijn geweest. Voor zover de transactiekosten niet precies of aannemelijk bepaald konden worden, is gebruik gemaakt van een schattingsmethode, die in lijn ligt met de eerder genoemde aanbevelingen van de Pensioenfederatie.

De (deels geraamde) transactiekosten komen over 2016 uit op 0,12% (2015: 0,10%) van het gemiddeld belegd vermogen. Het aangegeven percentage heeft dus niet alleen betrekking op de zichtbare kosten, maar ook op de kosten die een niet zichtbaar deel uitmaken van transactiekoersen. Ook zijn inbegrepen de zichtbare en niet zichtbare transactiekosten die voortvloeien uit transitities, voortvloeiend uit het gefaseerd omzetten van de portefeuille op grond van het door het bestuur bepaalde beleggingsbeleid, het switchen van vermogensbeheerder indien de uitvoering van het beleid daartoe aanleiding geeft, en het stroomlijnen van de rekeningenstructuur met betrekking tot de diverse beleggingen. Daarnaast zijn in het transactiekostenpercentage de kosten inbegrepen van zogenaamde 'restrikes'. Dit betreft het veranderen van derivatenposities die worden aangehouden voor het afdekken van het renterisico, om binnen vooraf afgesproken bandbreedtes te blijven.

9.3 Actuariële paragraaf

Bij de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen worden veronderstellingen gehanteerd ten aanzien van bijvoorbeeld sterftেকansen, rendementen en kosten. Gedurende het boekjaar wijken de werkelijke ontwikkelingen onvermijdelijk af van deze veronderstellingen, waardoor er ten opzichte van de veronderstellingen winst of verlies wordt gerealiseerd. In onderstaand overzicht van de actuariële analyse wordt het saldo van de baten en lasten uitgesplitst naar de diverse bronnen.

Saldo van baten en lasten (bedragen x 1.000.000)

	2016	2015
Resultaat op premie:		
Toegerekende feitelijke premie	661	568
Benodigd voor kosten	-19	-18
Benodigd voor pensioenopbouw	-811	-741
Naar premie-egalisereserve	57	124
Overige mutaties	-5	-2
Totaal resultaat op premie	-117	-69
Resultaat op beleggingen en verplichtingen:		
Resultaat op beleggingen	2.528	-327
Af: rendementstoevoeging VPL	-112	17
Benodigd voor rekenrente	10	-32
Wijziging rekenrente	-2.091	-1.323
Totaal resultaat op beleggingen en verplichtingen	336	-1.665
Resultaat op toeslagverlening:		
Toeslag excedent	2	1
Totaal resultaat op toeslagverlening	2	1
Resultaat op sterfte:		
Saldo afname wegens kansstelsel	-33	-29
Saldo afname wegens overlijden	134	128
Benodigd voor overlijden	-80	-82
Totaal resultaat op sterfte	21	17
Resultaat op arbeidsongeschiktheid:		
Resultaat op aanvullende verzekering	-17	10
Resultaat op premievrijstelling	-50	-2
Incidentele correctie n.a.v. SUAG aanlevering	0	0
Totaal resultaat op AO	-67	8
Resultaat op kosten:		
Beschikbaar uit premie	20	18
Beschikbaar uit voorziening	6	6
Benodigd voor werkelijke kosten	-21	-20
Totaal resultaat op kosten	5	4
Overige resultaten:		

Anw-hiaat en wezenpensioen	2	2
VPL	1	4
Pensionering en flexibilisering	0	20
Verval van niet opgevraagde uitkeringen	6	4
Naar premie-egalisatiereserve	77	-124
Overige	-157	6
Totaal overige resultaten	-71	-88
Omrekening grondslagen:	-75	-5
Totaal omrekening grondslagen	-75	-5
Totaal resultaat	34	-1.797

Haalbaarheidstoets en risicohouding

Ter vervanging van de continuïteitsanalyse onder het oude FTK, is met het nieuwe FTK de haalbaarheidstoets ingevoerd. De haalbaarheidstoets beoogt inzicht te geven in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. Minimaal eenmaal per jaar moet deze toets worden uitgevoerd, voor het eerst vóór 1 oktober 2015. Dat was de zogenaamde aanvangshaalbaarheidstoets. Gegeven de lange prognoseperiode van 60 jaar zijn de uitkomsten slechts in geringe mate maatgevend voor de korte termijn. Onderstaand beschrijven wij de risicohouding aan zoals deze in 2015 door het bestuur, in overleg met Cao-partijen en het Verantwoordingsorgaan, zijn opgesteld. Een evenwichtige belangenafweging heeft daarbij centraal gestaan. Deze risicohouding komt in termen van het risicoprofiel van de beleggingen overeen met de huidige strategische norm.

De risicohouding van het pensioenfonds, zoals vastgelegd in het besluit financieel toetsingskader van december 2014, bestaat uit drie onderdelen:

1. **Kwalitatieve** beschrijving van de risicohouding;
2. Kwantitatieve beschrijving van de **korte termijn** risicohouding;
3. Kwantitatieve beschrijving van de **lange termijn** risicohouding.

De risicohouding van het pensioenfonds voldoet aan de 'prudent person-regel'. Voor de korte termijn komt de risicohouding tot uitdrukking in de hoogte van (een bandbreedte voor) het vereist eigen vermogen. Voor de lange termijn komt de risicohouding tot uitdrukking in de door het pensioenfonds gekozen ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets.

De haalbaarheidstoets is een stochastische toets die inzicht geeft in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. De economische scenario's zijn door DNB voorgeschreven.

Ad 1: Kwalitatieve beschrijving van de risicohouding:

- De premie is minimaal en maximaal gelijk aan 30% van de pensioengrondslag.
- De premie dient (inclusief financiering van de VPL-verplichting) kostendekkend te zijn.
- Bij de bepaling van de kostendekkende premie voor de pensioenopbouw wordt rekening gehouden met een 120-maands middeling van de rente. Bij de bepaling van de gedempte kostendekkende premie voor de VPL-regeling wordt een rentevoet gehanteerd die gelijk aan het gemiddelde van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuren over de aan het desbetreffende kalenderjaar voorafgaande vijf jaren waarbij de rentetermijnstructuur van 30 september als basis dient.
- Het niet hoeven korten van pensioenen is voorlopig belangrijker dan de toeslagverlening. Dit betekent dat de kans op korting klein moet zijn.

Ad 2: Kwantitatieve beschrijving van de korte termijn risicohouding.

De korte termijn risicohouding is vertaald in een strategische beleggingsportefeuille met bandbreedtes. Het risico, gemeten door midden van het vereist eigen vermogen bij de strategische portefeuille bedraagt circa 18%. Toekomstige wijzigingen van het vereist eigen vermogen veroorzaakt door fluctuaties in de rentestand zijn toegestaan. Het bestuur heeft besloten voor de vereist vermogen-bandbreedte een ondergrens van 85% en een bovengrens van 125% op basis van de strategische portefeuille te hanteren. Ten opzichte van het vereist eigen vermogen van de strategische portefeuille van circa 18% betekent dit een bandbreedte van 15,3% tot 22,5%. Met dit beleid heeft het bestuur beoordeeld dat deze bandbreedte acceptabel is uit hoofde van balansrisicomanagement.

Ad 3: Kwantitatieve beschrijving van de lange termijn risicohouding.

Om invulling te geven aan het bepaalde in artikel 22 van het Besluit Financieel Toetsingskader kiest het pensioenfonds de volgende grenzen in het kader van de uitvoering van de aanvangshaalbaarheidstoets:

- De ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat vanuit de situatie dat het pensioenfonds precies beschikt over het vereist eigen vermogen is gelijk aan 85%.
- De ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat vanuit de feitelijke dekkingsgraad van het pensioenfonds bij het van toepassing worden van het nieuwe financiële toetsingskader is gelijk aan 85%.
- Bij de jaarlijkse haalbaarheidstoets berekent het pensioenfonds vanuit de feitelijke dekkingsgraad zowel het verwachte pensioenresultaat als het pensioenresultaat in een slechtweerscenario. De maximale relatieve afwijking tussen het verwachte pensioenresultaat en het pensioenresultaat in het slecht weer scenario die het pensioenfonds dan acceptabel vindt is 33%. Dit betekent dat het pensioenresultaat in slechts 5% van de scenario's meer dan 33% lager mag zijn dan het verwachte pensioenresultaat vanuit de feitelijke dekkingsgraad.

Financiële positie van het pensioenfonds

Vanaf 1 januari 2015 is het nieuwe FTK (nFTK) van kracht. De **dekkingsgraad** wordt vastgesteld als het pensioenvermogen gedeeld door de totale technische voorzieningen. De dekkingsgraad per 31 december 2016 ligt op exact hetzelfde niveau als een jaar eerder, namelijk op 101,0%.

De toetsingsgrootte in het nFTK is de **beleidsdekkingsgraad**. Dit is de gemiddelde dekkingsgraad van de laatste 12 maanden. In het boekjaar is de beleidsdekkingsgraad afgenomen van 104,5% eind 2015 naar 98,9% op 31 december 2016.

Het **Pensioenvermogen** van het pensioenfonds wordt berekend als het eigen vermogen vermeerderd met de technische voorzieningen. Het aldus bepaalde pensioenvermogen op 31 december 2016 bedraagt € 21,8 miljoen. Het pensioenvermogen gedeeld door de technische voorzieningen (€ 21,6 miljoen) leidt tot bovengenoemde dekkingsgraad van 101,0%. In 2015 was het pensioenvermogen € 19,0 miljoen en waren de technische voorzieningen € 18,8 miljoen, leidend tot eerdergenoemde dekkingsgraad van eveneens 101,0%.

Onder het nFTK worden twee toetsingsgrenzen gedefinieerd:

Het **'minimaal vereist vermogen'** is gelijk aan de voorziening pensioenverplichtingen verhoogd met een opslag ("minimaal vereist eigen vermogen") voor algemene risico's. De uitkomst van deze exercitie uitgedrukt als percentage van de technische voorzieningen bedroeg 104,4% op 31 december van zowel het jaar 2015 als 2016. Gelet op de op 31 december 2015 aanwezige beleidsdekkingsgraad van 104,5% was er onder het FTK op die datum nog geen sprake van een **'dekkingstekort'**, maar was dat wel het geval op 31 december 2016. Aangezien de beleidsdekkingsgraad van 98,9% zelfs onder de 100% ligt is ook de kwalificatie **'onderdekking'** van toepassing.

Het **'vereist vermogen'** is gelijk aan de voorziening pensioenverplichtingen, verhoogd met een zodanige opslag ('vereist eigen vermogen'), dat de kans maximaal 2,5% is dat de aanwezige dekkingsgraad van het pensioenfonds in een periode van één jaar lager wordt dan 100%. Voor de vaststelling van deze opslag is door DNB een standaardtoets ontwikkeld. Met name het renterisico en het zakelijke waarden risico zijn bepalend voor de uitkomst van deze toets bij Pensioenfonds Vervoer. Het vereist vermogen op basis van de strategische portefeuille bedroeg op 31 december 2016 17,2% van de nominale pensioenverplichtingen. De vereiste dekkingsgraad komt daarmee uit op 117,2% (eind 2015: 119,0%). Gelet op de aanwezige beleidsdekkingsgraad van 98,9% is eind 2016 (net als eind 2015) sprake van een **'reservetekort'**. Voor de volledigheid vermelden we het vereist vermogen tevens op basis van de feitelijke beleggingsmix: de uitkomst op 31 december 2016 is dan 118,1% (eind 2015: 119,6%).

Herstelplan en ontwikkeling dekkingsgraad

Op grond van het geconstateerde reservetekort heeft het bestuur in het eerste kwartaal van 2016 een op basis van de gegevens per 31 december 2015 geactualiseerd herstelplan opgesteld en bij DNB ingediend. Uit het herstelplan blijkt dat het pensioenfonds binnen de wettelijke termijnen kan herstellen naar het vereiste vermogen, zonder dat hiervoor aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn. DNB heeft in mei 2016 laten weten in te stemmen met het ingediende herstelplan.

Onderstaande tabel geeft inzicht in het daadwerkelijke verloop van de dekkingsgraad in 2016 ten opzichte van het verloop zoals geschat in het nieuwe herstelplan.

Verloop dekkingsgraad in 2016

	Feitelijk	Herstelplan	Vershil
Startdekkingsgraad in herstelplan (ultimo 2015)	101,0%	101,0%	0,0%
Verandering van de dekkingsgraad als gevolg van:			
Nieuwe aanspraken	- 1,2%	- 0,6%	- 0,6%
Gedane uitkeringen	0,0%	0,0%	0,0%
Toeslagverlening	0,0%	0,0%	0,0%
Wijziging rente (RTS)	- 10,1%	0,0%	- 10,1%
Beleggingsresultaat	12,6%	3,5%	9,1%
Overige oorzaken	- 1,3%	0,0%	- 1,3%
Dekkingsgraad per 31 december 2016	101,0%	103,9%	- 2,9%

Toelichting

Kostendekkende premie

Onder het FTK wordt een kostendekkende premie gedefinieerd voor nieuwe pensioenaanspraken. De verschuldigde premie wordt getoetst op kostendekkendheid door een vergelijking met de kostendekkende (toets)premie. Als toetsingsmoment wordt uitgegaan van 30 september van het jaar voorafgaand aan het boekjaar; in dit geval dus 30 september 2015. De kostendekkende (toets)premie is naar de omstandigheden op dat moment dan ook maatgevend voor de toetsing in het boekjaar. In de kostendekkende (toets)premie is uitgegaan van een gedempte rentevoet, namelijk het gemiddelde van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuren (RTS) over de afgelopen 120 maanden, voorafgaand aan het toetsmoment.

De onderdelen van de kostendekkende premie worden samengevat in de volgende tabel:

Feitelijke versus kostendekkende (toets)premie

	Ex-post kosten dekkende premie 'toetspremie' op basis van gemiddelde RTS over 120 maanden per 30 sept. 2015	Kosten dekkende premie op basis van RTS 31 dec. 2015
a) Actuarieel benodigd voor pensioenopbouw	548	811
b) Uitvoeringskosten in boekjaar	15	14
c) Solvabiliteitsopslag (vereist eigen vermogen)	106	154
TOTAAL	[A] 718	[B] 669
d) Positief verschil feitelijke en kostendekkende premie [A] - [B] ⁶		49
e) Rendementstoevoeging		20
f) Overige mutaties ⁷		8
g) Naar premie-egalisedepot		77

We lichten de diverse componenten toe:

- Dit betreft de jaarinkoop voor ouderdoms-, partner- en prepensioen, alsmede de risicopremies voor het overlijdens- en de arbeidsongeschiktheidsrisico's. De in de technische voorzieningen op te nemen excassokosten zijn eveneens in deze post begrepen.
- De opslag voor uitvoeringskosten betreft de daadwerkelijke uitvoeringskosten na verrekening van de vrijval uit gedane uitkeringen.
- De solvabiliteitsopslag zorgt ervoor dat door de inkoop van de nieuwe aanspraken de dekkingsgraad op het benodigde peil blijft en/of komt. Het pensioenfonds dient immers ook voor de nieuwe aanspraken over weerstandsvermogen te beschikken, hetgeen nog niet begrepen is in onderdeel a. De hoogte van de solvabiliteitsopslag hangt af van het Vereist Eigen Vermogen (zie 'Financiële positie van het pensioenfonds'). Op het toetsmoment 30 september 2015 bedroeg het Vereist Eigen Vermogen 19,4%. Uitgedrukt over post a. bedraagt deze solvabiliteitsopslag afgerond € 106

⁶ De onder d) en f) genoemde posten zijn in de jaarrekening gesaldeerd onder 'premie in premie-egalisedepot voor toekomstige opbouw'.

miljoen (zie de middelste kolom met cijfers van bovenstaande tabel, rij c). Voor de bepaling van de zuivere kostendekkende premie wordt uitgegaan van het Vereist Eigen vermogen op 31 december 2015 van 19,0%, wat resulteert in een bedrag van afgerond € 154 miljoen (zie de meest rechtse kolom met cijfers, rij c).

De feitelijke (verschuldigde) wordt vastgesteld op basis van een doorsneepremie. De doorsneepremie in 2016 bedraagt € 821 miljoen. Daarop wordt eerst de premie in mindering gebracht die benodigd is in het kader van de VPL-verplichting. Het saldo daarvan (€ 718 miljoen) wordt vergeleken met de kostendekkende toetspremie (€ 668 miljoen). Het saldo van € 50 miljoen (rij d.) is, na toevoeging van het bijbehorende rendement (€ 19 miljoen, rij e.) en de overige mutaties (€ 8 miljoen, rij f.) toegevoegd aan het premie egalisatiedepot (rij g.).

Toeslagverlening

De toeslagen op pensioenrechten en pensioenaanspraken worden jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds. De daadwerkelijke toeslag in een jaar is voorwaardelijk en afhankelijk van de hoogte van de beschikbare middelen.

Er is geen recht op toekomstige toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening wordt gegeven. Het pensioenfonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen; de premiestelling is gebaseerd op de ambitie om een nominaal pensioen te kunnen verstrekken. Toeslagen zijn afhankelijk van de middelen van het pensioenfonds, die voor een belangrijk deel worden beïnvloed door de jaarlijkse beleggingsresultaten.

Vanwege de financiële positie van het pensioenfonds heeft het bestuur besloten om op 1 januari 2017 geen toeslag te verlenen op de opgebouwde pensioenaanspraken en –rechten, de opgebouwde prepensioenaanspraken en –rechten en de opgebouwde rechten in de excedentregeling. Op 1 januari 2016 zijn alleen de prepensioenaanspraken van Personenvervoer met 0,22% verhoogd; deze wijziging is in 2016 verwerkt in de technische voorzieningen. Per 1 januari 2017 heeft er geen voorwaardelijke toeslagverlening plaatsgevonden.

Voor zover niet met regelgeving strijdig worden onvoorwaardelijke toeslagen verleend op de tot 1 januari 2010 opgebouwde pensioenaanspraken en –rechten in de excedentregeling. De verhoging op 1 januari 2016 van de tot 1 januari 2010 opgebouwde pensioenaanspraken in de excedentregelingen bedroeg 0,81%. Per 1 januari 2017 is geen onvoorwaardelijke toeslag verleend, omdat de toeslagmaatstaf (de prijsinflatie) negatief was. In de voorziening wordt rekening gehouden met een jaarlijkse verhoging van 2%. Het uitblijven van een onvoorwaardelijke toeslag per 1 januari 2017 leidt tot een vrijval van een gedeelte van de voorziening, die in boekjaar 2016 is verwerkt.

Invloed van ontwikkeling rente en zakelijke waarden op de financiële positie

In de volgende tabel wordt getoond hoe de UFR-dekkingsgraad zich zal ontwikkelen bij bepaalde ontwikkelingen van de zakelijke waarden (de beleggingen in aandelen, vastgoed en infrastructuur) en hoe deze wordt beïnvloed door de renteontwikkeling, onder overigens gelijkblijvende omstandigheden.

rentestand		procentuele verandering zakelijke waarden portefeuille																			
		-40.0%	-35.0%	-30.0%	-25.0%	-20.0%	-15.0%	-10.0%	-5.0%	0.0%	5.0%	10.0%	15.0%	20.0%	25.0%	30.0%	35.0%	40.0%			
r e n t e v e r a n d e r i n g	-2.00%	-0.55%	85%	86%	87%	88%	89%	90%	91%	92%	93%	94%	95%	96%	97%	98%	98%	101%	102%	103%	104%
	-1.75%	-0.30%	85%	86%	87%	88%	89%	90%	91%	93%	94%	95%	96%	96%	98%	100%	102%	103%	104%	105%	106%
	-1.50%	-0.05%	85%	86%	86%	88%	89%	90%	92%	93%	94%	95%	96%	97%	98%	100%	101%	103%	104%	105%	107%
	-1.25%	0.20%	85%	86%	86%	88%	89%	91%	92%	93%	94%	95%	96%	98%	99%	101%	102%	104%	105%	107%	108%
	-1.00%	0.45%	85%	87%	88%	89%	90%	91%	93%	94%	95%	96%	97%	98%	100%	102%	103%	105%	106%	108%	109%
	-0.75%	0.70%	85%	87%	89%	90%	92%	93%	95%	97%	98%	100%	101%	103%	104%	106%	108%	108%	109%	111%	112%
	-0.50%	0.95%	86%	87%	89%	91%	92%	94%	96%	97%	98%	101%	102%	104%	106%	107%	109%	111%	112%	114%	116%
	-0.25%	1.20%	86%	88%	90%	91%	93%	95%	96%	98%	98%	100%	102%	103%	105%	107%	109%	110%	112%	114%	116%
	0.00%	1.45%	86%	88%	90%	92%	94%	96%	97%	99%	101%	103%	105%	106%	108%	110%	112%	114%	116%	118%	120%
	0.25%	1.70%	87%	89%	91%	93%	94%	96%	98%	98%	100%	102%	104%	106%	108%	110%	112%	114%	116%	118%	120%
	0.50%	1.95%	87%	89%	91%	93%	95%	97%	99%	101%	103%	105%	107%	109%	111%	113%	115%	117%	119%	121%	123%
	0.75%	2.20%	88%	90%	92%	94%	96%	98%	100%	102%	104%	106%	107%	109%	111%	113%	115%	117%	119%	121%	123%
	1.00%	2.45%	88%	91%	93%	95%	97%	99%	102%	104%	106%	108%	110%	113%	115%	117%	119%	121%	123%	125%	127%
	1.25%	2.70%	89%	91%	94%	96%	98%	100%	103%	105%	107%	110%	112%	114%	117%	119%	121%	123%	125%	127%	129%
	1.50%	2.95%	90%	92%	94%	97%	99%	102%	104%	106%	109%	111%	114%	116%	119%	121%	123%	125%	127%	129%	131%
	1.75%	3.20%	90%	93%	95%	98%	100%	103%	105%	108%	110%	113%	116%	118%	121%	123%	125%	127%	129%	131%	133%
2.00%	3.45%	91%	94%	96%	99%	102%	104%	107%	110%	112%	115%	117%	120%	123%	125%	128%	130%	133%	135%	137%	

10. Ontwikkelingen na afloop verslagjaar

Vrijwillige aansluiting PSS met collectieve waardeoverdracht

Pensioenstichting Security (hierna PSS) is voornemens te liquideren, en heeft de rechten van de deelnemers door middel van een collectieve waardeoverdracht conform artikel 84 van de Pensioenwet (met terugwerkende kracht) op 1 januari 2017 overgedragen naar Pensioenfonds Vervoer. Medio december 2016 heeft DNB aangegeven geen bezwaar te hebben tegen de collectieve waardeoverdracht. PSS heeft in januari 2017 een bedrag groot € 156,4 miljoen aan Pensioenfonds Vervoer overgemaakt. Op 23 maart 2017 is aanvullend € 4,9 miljoen overgemaakt in verband met de VPL-regeling. In de loop van 2017 zal nog een definitieve verrekening plaatsvinden.

Den Haag, 20 april 2017

Het bestuur

Mw. R. Hidding

Dhr. Mr. L.J.H. Ceelen

Mw. drs. S. Kraaijenoord

Dhr. drs. M. van Ballegooijen

Dhr. Mr. P.W. Kievit

Mw. drs. L.F.A.M. Jansen

Dhr. Mr. W. Kusters

Mw. A.J. Stevens CPE

Mw. Ing. W. Westerborg

Dhr. Prof. Dr. P.A. Stork

JAARREKENING

11. Balans op 31 december 2016

		31-12-2016 €	31-12-2015 €
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds	(1)		
Vastgoedbeleggingen		639	601
Aandelen		7.166	5.857
Vastrentende waarden		14.437	12.749
Derivaten		1.683	1.189
Overige beleggingen		1.399	1.047
		25.324	21.443
Vorderingen en overlopende activa	(2)	790	1.174
Overige activa	(3)	21	30
		26.135	22.647
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(4)		
Stichtingskapitaal		0	0
Solvabiliteitsreserve		215	181
		215	181
Technische voorzieningen	(5)	21.558	18.786
Premie-egalisatiepot	(6)	201	124
VPL-verplichting	(7)	1.235	967
Derivaten	(8)	2.328	1.632
Overige schulden en overlopende passiva	(9)	598	957
		26.135	22.647

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 82.

12. Staat van baten en lasten

	2016		2015	
	€	€	€	€
Baten				
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (10)		764		699
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds (11)		2.528		-327
Overige baten (12)		1		14
Totaal baten		3.298		386
Lasten				
Pensioenuitkeringen (13)		334		327
Pensioenuitvoeringskosten (14)		21		20
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds				
- Pensioenopbouw		811	741	
- Toeslagverlening		-2	-1	
- Rentetoevoeging		-10	30	
- Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten		-336	-303	
- Wijziging marktrente		2.091	1.323	
- Wijziging uit hoofd van overdracht van rechten		-1	76	
- Aanpassing sterftekansen		75	0	
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		0	6	
Overige mutaties		144	65	
		2.772		1.937
Mutatie overige voorzieningen				
Beleggingsrendement premie-egalisatiedepot (15)		20		-2
Beleggingsrendementen inzake VPL (16)		112		-17
Saldo herverzekering (17)		1		0
Saldo overdracht van derden (18)		-4		-87
Overige lasten (19)		3		5
Totaal lasten		3.259		2.183
Saldo van baten en lasten		34		-1.797

Bestemming van het saldo baten en lasten		
Solvabiliteitsreserve	34	-1.797

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten vanaf pagina 117.

13. Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2016		2015	
	€	€	€	€
Kasstroom uit pensioenactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen premies (incl. VPL-premie)	967		932	
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	13		112	
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars	1		1	
		981		1.045
Uitgaven				
Betaalde pensioenuitkeringen	-331		-313	
Betaald in verband met overdracht van rechten	-8		-19	
Betaalde premies herverzekering	-2		-1	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-23		-15	
	-1		0	
		-365		-348
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten		616		697
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	722		697	
Verkopen en aflossingen van beleggingen	11.784		9.778	
		12.506		10.475
Uitgaven				
Aankopen beleggingen	-13.081		-11.106	
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-70		-61	
Overige	20		0	
		-13.131		-11.167
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten		-625		-692
Netto kasstroom		-9		5
Mutatie geldmiddelen		-9		5

Samenstelling geldmiddelen	2016		2015	
	€	€	€	€
Liquide middelen primo boekjaar		30		25
Liquide middelen ultimo boekjaar		21		30
Waarvan:				
Voor risico pensioenfonds		21		30
Voor risico deelnemers		0		0

14. Toelichting op de jaarrekening

14.1 Algemeen

Activiteiten

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Beroepsvervoer over de Weg (hierna 'het fonds') is opgericht in 1963, statutair gevestigd te Amsterdam en kantoorhoudend te Den Haag.

De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41199575.

Het fonds heeft overeenkomstig artikel 4 van de statuten als doel om binnen de kring van aangesloten werkgevers en overeenkomstig de bepalingen van de statuten en de reglementen van het fonds aan de deelnemers, de gewezen deelnemers, de pensioengerechtigden alsmede hun nabestaanden aanspraken c.q. rechten toe te kennen op uitkering bij ouderdom, arbeidsongeschiktheid of overlijden en/of op uitkering wegens vervroegde uittreding.

Onder toelichting 5 bij de technische voorzieningen is een korte beschrijving van de verschillende pensioenregelingen opgenomen.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen. Het bestuur heeft op 20 april 2017 de jaarrekening opgemaakt.

Alle bedragen zijn vermeld in euro's x 1.000.000, tenzij anders aangegeven.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

14.2 Grondslagen

14.2.1 ALGEMENE GRONDSLAGEN

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Als een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het fonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta

	31 december 2016	gemiddeld 2016	31 december 2015	gemiddeld 2015
USD	0,9480	0,9059	0,9205	0,9060
GBP	1,1715	1,2156	1,3568	1,3818
JPY	0,0081	0,0083	0,0076	0,0074

Schattingswijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft. Door het bestuur gevormde oordelen bij toepassing van de grondslagen die belangrijke gevolgen hebben voor de jaarrekening, hebben met name betrekking op de beleggingen en de technische voorzieningen.

Op 13 september 2016 is door het Actuarieel Genootschap de nieuwe prognosetafel AG2016 gepubliceerd. Het bestuur heeft besloten om voor de vaststelling van de technische voorzieningen gebruik te maken van de AG2016 prognosetafel. Ten opzichte van de prognosetafel AG2014 heeft de toepassing van de nieuwe AG2016 prognosetafel geleid tot een stijging van de technische voorzieningen van 0,3% (€ 75).

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de nominale dekkingsgraden over de laatste 12 maanden. Hierbij wordt steeds gebruik gemaakt van de meest actuele inschatting van de betreffende dekkingsgraden.

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende en langlopende verplichtingen inzake VPL en Premie-egalisatie te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

De reële dekkingsgraad is gedefinieerd als de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de 'indexatiedekking', de dekkingsgraad waarbij volledige toeslagverlening op basis van prijsinflatie mogelijk is, onafhankelijk van de eigen toeslagambitie van het fonds.

14.2.2 GRONDSLAGEN VOOR WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen actuele waarde. Onder waardering op actuele waarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen geschiedt tegen actuele waarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering in niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen geschiedt tegen de netto vermogenswaarde per balansdatum, welke gebaseerd is op de actuele waarde.

Slechts indien de actuele waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Alle gerealiseerde- en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

Vastgoed wordt gewaardeerd tegen actuele waarde per 31 december van het boekjaar. De actuele waarde van de directe belangen wordt voor het overgrote deel van de portefeuille bepaald middels gedurende het jaar uitgevoerde externe taxaties. Van dat deel wordt elk kwartaal circa 25% extern getaxeerd door een erkende taxateur conform richtlijnen die aansluiten op die van de ROZ/IPD-index. Het overige deel van de portefeuille wordt elk kwartaal gewaardeerd op basis van interne indexering. Deze is gebaseerd op externe taxaties per sector per kwartaal. Ten aanzien van de waardering per 31 december van de objecten die niet extern zijn getaxeerd, is ten behoeve van de interne waardering in het laatste kwartaal een sectorupdate van de externe taxateur ontvangen.

De actuele waarde wordt gebaseerd op de onderhandse verkoopwaarde, welke bij aanbidding in verhuurde staat, op de voor het onroerend goed meest geschikte wijze, na de beste voorbereiding, door de meest biedende gegadigde – niet

zijnde de huurder – zou kunnen worden verkregen. De kosten van verwerving, bestaande uit notariskosten, verschuldigde overdrachtsbelasting en dergelijke, komen voor rekening van de koper en zijn derhalve in de actuele waarde begrepen.

De onderhandse verkoopwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, indien noodzakelijk, aangepast voor specifieke omstandigheden en courantheid van het object. Als deze informatie onvoldoende beschikbaar is, worden marktprijzen geschat op basis van de gekapitaliseerde huurwaardemethode of contante waarde methode.

De actuele waarde voor niet beursgenoteerde participaties en deelnemingen in vastgoedmaatschappijen is de berekende intrinsieke waarde van de onderliggende beleggingen. Dit betreft de actuele waarde per 31 december van het boekjaar.

Vastgoed in ontwikkeling wordt gewaardeerd op basis van gedane uitgaven, inclusief bouwrente, waarbij wordt getoetst of die uitgaven tot waardeveranderingen leiden. Na oplevering worden (her)ontwikkelde objecten naar actuele waarde geherwaardeerd. Objecten in het boekjaar verkocht maar met levering in het volgende boekjaar zijn niet als verkoop in het boekjaar verantwoord.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen actuele waarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

De actuele waarde van de in deze categorie mede opgenomen niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen, met name infrastructuurbeleggingen, is gebaseerd op het aandeel dat het fonds heeft in het eigen vermogen van de betreffende beleggingsvehikels per balansdatum.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto kasstromen (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijd.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen. Voor het berekenen van de marktwaarde van renteswaps wordt als basis een 'Overnight Indexed Swap (OIS)'-curve gebruikt.

Indien een derivatenpositie negatief is, wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd op actuele waarde.

Securities lending

Het fonds neemt deel aan een securities lendingprogramma, waarbij bepaalde effecten voor een korte periode worden uitgeleend aan andere marktpartijen. Beleggingen die in het kader van een securities lendingcontract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling zoals die geldt voor deze beleggingen. Als onderpand ontvangen geldmiddelen worden opgenomen onder kortlopende beleggingsdebiteuren. Indien als onderpand ontvangen geldmiddelen zijn herbelegd, worden deze beleggingen opgenomen onder de desbetreffende beleggingencategorie. De schuld uit hoofde van de ontvangen zekerheden is opgenomen onder de overige schulden. Indien uit hoofde van een securities lendingprogramma als zekerheid beleggingen zijn ontvangen worden deze beleggingen en de daarmee samenhangende verplichtingen niet in de balans van het fonds opgenomen. Alle uit het securities lendingprogramma voortvloeiende baten en lasten worden volgens het toerekenbeginsel over de looptijd van de desbetreffende transacties verantwoord en in de beleggingsresultaten in de staat van baten en lasten.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder overige schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de markttrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige pensioenopbouw waarvoor premievrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid, waarbij rekening wordt gehouden met revalidatiekansen.

In de voorziening pensioenverplichtingen zijn verder de volgende posten opgenomen:

- Een voorziening voor het tweejarig uitlooprisico met betrekking tot arbeidsongeschiktheid;
- Een voorziening voor onvoorwaardelijke toeslagen voor de tot 1 januari 2010 opgebouwde rechten in excedentregelingen. Hierbij is verondersteld dat er jaarlijks 2% wordt geïndexeerd.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

- Markttrente: de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum, dit is de RTS inclusief UFR;
- Sterftegrondslagen: AG prognosetafel 2016, startjaar 2017, met leeftijdsafhankelijke correctiefactoren op de sterftekansen;
- Gehuwdheidsfrequenties: voor pensioengerechtigden geboren in of voor 1935 wordt de volgende gehuwdheidsfrequentie toegepast;
- Voor mannen bedraagt de gehuwdheidsfrequentie op 60-jarige leeftijd 90% en neemt daarna af met de sterftekans voor vrouwen;
- Voor vrouwen bedraagt de gehuwdheidsfrequentie op 65-jarige leeftijd 70% en neemt daarna af met de sterftekans voor mannen.

Voor pensioengerechtigden uit de overige geboortejaren wordt het bepaalde partnertarief gehanteerd.

Voor alle actieve deelnemers en alle nog niet gepensioneerde gewezen deelnemers wordt tot de pensioendatum de gehuwdheidsfrequentie gehanteerd conform de tafels Gehele Bevolking 1980-1985 (onbepaalde partnertarief). Op de pensioenrichtleeftijd bedraagt de gehuwdheidsfrequentie 1 en neemt daarna af met de sterftekans van de partner.

- Leeftijdsverschil Man-Vrouw: 3 jaar;
- Arbeidsongeschiktheid en revalideringskansen bij arbeidsongeschiktheid: Afgeleid uit gegevens van UWV over 2006 t/m 2008;
- Kostenopslag excasso: 1% van de netto pre-pensioenverplichtingen, 2% van de netto overige pensioenverplichtingen;
- Kostenopslag lopende kosten: 0,55% van de pensioengrondslag.

Premie-egalisatiedepot

Het premie-egalisatiedepot is onderdeel van de CDC-financieringsafspraken tussen de sociale partners en de werkgever. Het is een depot ter egalisatie van de premie over de looptijd van de cao afspraak tot en met 31 december 2020. De middelen kunnen tijdens de looptijd niet anders gebruikt worden als voor dekking van de gedempte kostendekkende premie in enig jaar en of (extra) indexatie, in casu de opbouw van de pensioenaanspraken van actieve deelnemers. In feite is het een schuld aan de deelnemers gedurende de looptijd van de afspraak.

In de jaren 2015 tot en met 2019 waarin de ontvangen doorsneepremie voor de pensioenregelingen en (VPL-)overgangsregelingen (na aftrek van de dotatie aan de VPL-verplichting) hoger is dan de gedempte kostendekkende premie voor de pensioenregelingen, wordt dit verschil (overschot ten opzichte van de gedempte kostendekkende premie) toegevoegd aan het premie-egalisatiedepot.

In de jaren tot en met 2020 waarin de ontvangen doorsneepremie voor de pensioenregelingen en (VPL-)overgangsregelingen (na aftrek van de dotatie aan de VPL-verplichting) lager is dan de gedempte kostendekkende premie voor de pensioenregelingen, wordt dit verschil (tekort ten opzichte van de gedempte kostendekkende premie) onttrokken aan het premie-egalisatiedepot indien en voor zover het depot toereikend is. Een eventueel resterend positief saldo per 31 december 2020 in het depot zal worden toegevoegd aan een te vormen depot toeslagverlening. Indien het premie-egalisatiedepot niet toereikend is, wordt de pensioenopbouw in dat jaar zodanig verlaagd dat de ontvangen premie (na aftrek van de dotatie aan de schuld financiering overgangsregeling) alsnog kostendekkend is.

Jaarlijks wordt een deel van het beleggingsrendement met betrekking tot het depot van het fonds toegevoegd aan het premie-egalisatiedepot.

VPL-verplichting

De VPL-verplichting betreft de vooruit ontvangen gelden uit hoofde van VPL. Aan het saldo wordt een verondersteld rendement toegerekend, waarbij de middelen worden verondersteld te zijn belegd in een portefeuille die het renterisico, dat over de nog in te kopen aanspraken wordt gelopen, zo goed mogelijk afdekt. Voorts wordt de inkoopsom van de extra pensioenaanspraken in enig jaar onttrokken aan het saldo. De regeling is door de sociale partners van het fonds in het leven geroepen waarbij in een overeenkomst is opgenomen dat de uitvoering is gedelegeerd aan het fonds. Het fonds heeft derhalve een verplichting op de balans opgenomen op basis van de overeenkomst.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

14.2.3 GRONDSLAGEN VOOR BEPALING VAN HET RESULTAAT

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte of te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Extra stortingen en opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde- en ongerealiseerde wijzigingen in de waarderingsuitkomsten van de beleggingen inclusief wijzigingen in de koersen van de valuta waarin de beleggingsobjecten luiden ten opzichte van de verslagvaluta (Euro). In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Indirecte beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen en overige kostencomponenten.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Rentetoevoeging

De rentetoevoeging betreft de verhoging van de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de éénjaarsrente op de interbancaire swapmarkt aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de voorziening pensioenverplichtingen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder is opgenomen het saldo van de actuariële benodigde koopsommen voor overgenomen pensioenverplichtingen en de vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen die betrekking heeft op de overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties betreft een vrijval van de voorziening voor arbeidsongeschikte deelnemers. Verder worden hier verschillende mutatierechten samengenomen die niet onder een eerdere mutatierechten zijn opgenomen.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

14.2.4 KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

14.3 Toelichting op de balans per 31 december 2016

ACTIVA

(1) Beleggingen voor risico van het pensioenfonds

Beleggingen voor risico pensioenfonds 2016

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 01/01/2016	601	5.857	12.749	-443	1.047	19.811
Aankopen	94	2.634	9.860	254	323	13.165
Verkopen	-71	-1.922	-8.746	-1.065	-1	-11.805
Herwaardering	23	597	608	609	-5	1.832
Overige mutaties	-8	0	-34	0	35	-7
Stand per 31/12/2016	639	7.166	14.437	-645	1.399	22.996
						Schuldpositie derivaten (credit)
						2.328
						25.324

Beleggingen voor risico pensioenfonds 2015

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 01/01/2015	529	5.516	11.156	820	1.441	19.462
Aankopen	336	2.198	6.671	1.816	115	11.136
Verkopen	-275	-2.368	-5.144	-1.477	-509	-9.773
Herwaardering	12	511	63	-1.602	0	-1.016
Overige mutaties	-1	0	3	0	0	2
Stand per 31/12/2015	601	5.857	12.749	-443	1.047	19.811
						1.632
						21.443

Vastgoedbeleggingen

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Directe vastgoedbeleggingen in exploitatie	140	141
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	499	452
Liquide middelen	0	8
Totaal	639	601

Toelichting

Binnen de totale vastgoedportefeuille wordt een vastgoedmandaat aangehouden. Binnen dit mandaat zijn 20 objecten eigendom van het fonds (2015: 25). Van deze objecten zijn 19 (2015: 24) getaxeerd door een onafhankelijke beëdigd taxateur. Eén object is intern getaxeerd.

Aandelen

	2016		2015	
	Beurs- genoteerd	Niet beurs- genoteerd	Beurs- genoteerd	Niet beurs- genoteerd
	€	€	€	€
Directe aandelenbeleggingen				
Aandelen	6.876	2	5.584	1
Indirecte aandelenbeleggingen				
Aandelen	24	115	25	99
Private Equity	0	149	0	148
Totaal	6.900	266	5.609	248

Ultimo boekjaar zijn er geen posities binnen de betreffende beleggingscategorie met een belang groter dan 5%.

Vastrentende waarden

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Staatsobligaties	7.512	5.558
Inflatie gerelateerde obligaties	33	26
Bedrijfsobligaties	5.395	5.755
Particuliere hypotheke via beleggingsfondsen	1.069	1.018
Zakelijke hypotheke via beleggingsfondsen	362	341
Overige hypothecaire leningen via beleggingsfondsen	66	18
Overige	0	33
Totaal	14.437	12.749

Toelichting

Van de obligatieportefeuille is eind 2016 een deel groot € 6.172 inclusief de opgelopen rente (2015: € 4.394) gestort in een gesepareerd depot als zekerheid voor derivaten, voor het geval deze een negatieve marktwaarde krijgen. De gesepareerde obligaties staan niet zonder meer ter vrije beschikking van het fonds. Het feit dat genoemde bedragen beschikbaar zijn om als zekerheid te dienen, betekent niet dat deze bedragen ook volledig benodigd zijn als onderpand. De feitelijke behoefte aan onderpand hangt samen met de dagelijkse waardering van de derivaten.

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posities meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Duitse Staatsobligaties	2.791	19,3	2.065	16,2
Nederlandse Staatsobligaties	3.303	22,9	2.290	18,0
Totaal staatsobligaties	6.094	42,2	4.355	34,2

Derivaten

	31-12-2016		31-12-2015	
	€		€	
Valutatermijn contracten	-234		-73	
Aandelenderivaten	1		0	
Renteswaps	-414		-371	
Swaptions	1		0	
CDS	0		1	
Overige derivaten	1		0	
Totaal derivaten	-645		-443	

Overige beleggingen

	31-12-2016		31-12-2015	
	€		€	
Hedgefondsen	0		1	
Liquide middelen en deposito's	1.399		1.046	
Totaal overige beleggingen	1.399		1.047	

De liquide middelen worden aangehouden in de vorm van geldmarktfondsen.

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Northern Trust Global PLC - Euro Liquidity Fund	583	41,7	338	32,2
Institutional Cash Series Eur Liquidity	284	20,3	210	20,1
Totaal	867	62,0	548	52,3

Securities lending

Het fonds stelt een deel van de aandelen- en obligatieleningen beschikbaar voor het in bruikleen geven van effecten (securities lending). Het fonds behoudt economisch eigendom. Voor het risico van niet teruglevering zijn zekerheden in stukken en geld ontvangen. De afdekking (verhouding tussen de ontvangen zekerheden en de uitgeleende effecten) bedraagt per eind 2016 104% (2015: 103%). De in geld ontvangen zekerheden worden herbelegd in kasfondsen. De waarde van de kasfondsen is verantwoord onder 'Vorderingen en overlopende activa'. De verplichting tot terugstorten van de ontvangen zekerheden is opgenomen onder 'Overige schulden en overlopende passiva'. Dit alles kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	€	€	€
Uitgeleende effecten				
Aandelen	611		575	
Vastrentende waarden	1.403		1.272	
Totaal		2.014		1.847
Zekerheden				
In stukken	1.748		1.118	
In geld	339		783	
Totaal		2.087		1.901

Eén van de grotere risico's in het securities lendingprogramma betreft een default (faillissement) van een partij die effecten heeft geleend van Pensioenfonds Vervoer. De kans bestaat dan dat het fonds de uitgeleende stukken niet terug zal ontvangen.

Dit risico is (in grote mate) beheerst door:

- De vereiste financiële stabiliteit van in het programma participerende tegenpartijen (minimaal A-);
- De afspraak dat voor alle uitgeleende stukken een hogere waarde aan onderpand wordt gestort (minimaal 102%);
- De mogelijkheid voor het fonds om partijen (ongeacht rating) uit te sluiten. Dit kan gewenst zijn om de blootstelling per tegenpartij (ook vanuit andere activiteiten, zoals de renteoverlay) niet te groot te laten worden;
- De 'indemnification' van de custodian. Hierin is geregeld dat de custodian de plicht heeft om in geval van default van een tegenpartij het ontvangen onderpand weer om te zetten in de oorspronkelijk uitgeleende stukken.

Het resterende risico heeft vooral betrekking op de situatie dat de uitvoering van laatstgenoemd punt markttechnisch onmogelijk blijkt te zijn in tijden van grote marktstress, veroorzaakt door het in default geraken van een grote financiële partij. In dat geval zal de custodian proberen de originele positie van het fonds te herstellen. Indien dat niet lukt, zal de waarde van de uitgeleende stukken op moment van default worden uitgekeerd. Het is mogelijk dat de betreffende stukken op dat moment duurder zijn waardoor een direct financieel verlies zal optreden.

Schattingen en oordelen

Voor de meerderheid van de beleggingen is sprake van objectief vast te stellen marktnoteringen. Voor bepaalde beleggingen zijn deze niet beschikbaar en vindt waardering plaats op basis van waarderingsmodellen en –technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten en het gebruik van schattingen.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen derhalve niet met precisie worden vastgesteld.

Op basis van deze verscheidenheid en gradaties in waarderingmethoden dienen de beleggingen te worden ingedeeld naar drie verschillende waarderingniveaus:

Niveau 1: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.

Niveau 2: Actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Niveau 3: De waarde wordt vastgesteld met waarderingsmodellen waarin geen gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Op basis van deze indeling kan de beleggingsportefeuille als volgt worden samengevat:

	Direct markt- noteringen	Afgeleide markt- noteringen	Waarderings- modellen	Totaal
Per 31 december 2016				
Vastgoedbeleggingen	193	0	446	639
Aandelen	6.901	0	265	7.166
Vastrentende waarden	5.811	7.063	1.563	14.437
Derivaten	0	-645	0	-645
Overige beleggingen	1.399	0	0	1.399
	14.304	6.418	2.274	22.996

	Direct markt- noteringen	Afgeleide markt- noteringen	Waarderings- modellen	Totaal
Per 31 december 2015				
Vastgoedbeleggingen	192	0	409	601
Aandelen	5.604	6	247	5.857
Vastrentende waarden	7.633	3.626	1.490	12.749
Derivaten	0	-443	0	-443
Overige beleggingen	1.039	8	0	1.047
	14.468	3.197	2.146	19.811

De waarde van beleggingen met directe marktnoteringen zijn gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.

De afgeleide marktnoteringen bestaan volledig uit derivaten. Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen. Voor het berekenen van de marktwaarde van renteswaps wordt als basis een 'Overnight Indexed Swap (OIS)'-curve gebruikt.

De beleggingen in niveau 3 bestaan vooral uit niet beursgenoteerd vastgoed, hypotheek, bankloans, infrastructuur beleggingen en private equity. Het vastgoed wordt gewaardeerd op basis van taxaties, volgens algemeen gangbare modellen.

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs inclusief transactiekosten, vervolgwaaarding geschiedt tegen de reële waarde. De reële waarde wordt gebaseerd op taxatiewaarde. De taxaties worden verricht door onafhankelijke deskundigen. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Resultaten door wijziging in reële waarde worden in de staat van baten en lasten verantwoord. Elk kwartaal wordt circa 25% van de vastgoedportefeuille extern getaxeerd door een erkende taxateur conform de richtlijnen van de vermogensbeheerder. Deze richtlijnen sluiten aan bij de ROZ/IPD-index. Het overige deel van de portefeuille wordt per kwartaal gewaardeerd op basis van interne indexering. Deze is gebaseerd op externe taxaties per sector per kwartaal. Ten aanzien van de waardering per 31 december is voor de objecten die niet extern getaxeerd zijn, in het laatste kwartaal een update van de externe taxateur ontvangen. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken van de waarderingsgrondslagen van het fonds, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het fonds.

De marktwaarde van de hypotheke is berekend door middel van de DCF-methode. Bij de reële waardeberekening is uitgegaan van een aantal parameters en/of veronderstellingen met betrekking tot de disconteringsvoet en de verwachte kasstroom. De disconteringsvoet bestaat uit een basisrente gelijk aan de euroswapcurve plus opslagen voor type onderpand, soort financiering en risicocategorie. De verwachte kasstroom is de te ontvangen rente en aflossing op basis van de het gewogen gemiddelde momenten van de ontvangst inclusief het vervroegd aflossingsrisico. De gehanteerde parameters in het DCF-model zijn ultimo boekjaar geactualiseerd.

De waarde van de niet-beursgenoteerde bank loans wordt bepaald met behulp van theoretische modellen die worden gevoed met actuele gegevens vanuit de financiële markten, gebaseerd op de specifieke kenmerken van de betreffende bank loans.

De marktwaarde van de infrastructuur-beleggingen is ook berekend door middel van de DCF- methode. Bij de reële waardeberekening is uitgegaan van een aantal parameters en/of veronderstellingen met betrekking tot de disconteringsvoet en de verwachte kasstroom.

(2) Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Premievorderingen	181	168
Beleggingsdebiteuren	604	1.001
Overige vorderingen en overlopende activa	5	5
Totaal	790	1.174

De overige vorderingen en overlopende activa bestaan vooral uit vooruitbetaalde fee pensioenuitvoering over het eerste kwartaal van 2017 en een claim op het UWV in verband met faillissementen van werkgevers.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Premievorderingen

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Premie debiteuren	194	181
Voorzieningen dubieuze debiteuren	-13	-13
Totaal	181	168

Verloop van de voorziening dubieuze debiteuren

	2016 €	2015 €
Stand per 1 januari	13	13
Afboeking wegens oninbaarheid	3	4
Toevoeging/onttrekkingen ten laste/bate van staat van baten en lasten	-3	-4
Stand per 31 december	13	13

Beleggingsdebiteuren

	31-12-2016 €	31-12-2015 €
Te ontvangen interest en dividend	175	164
Te ontvangen uit hoofde van transacties	75	47
Herbelegging van ontvangen cash collateral	339	783
Terug te vorderen dividendbelasting	15	7
Totaal	604	1.001

(3) Overige activa

	31-12-2016 €	31-12-2015 €
Liquide middelen	21	30

De liquide middelen worden aangehouden bij Nederlandse kredietinstellingen. De tegoeden staan ter vrije beschikking van het fonds.

PASSIVA**(4) Stichtingskapitaal en reserves****Solvabiliteitsreserve**

	€
Stand per 1 januari 2015	1.978
Bestemming van saldo baten en lasten	-1.797
Stand per 1 januari 2016	181
Bestemming van saldo baten en lasten	34
Stand per 31 december 2016	215

De algemene reserve is gelijk aan het verschil tussen het totaal eigen vermogen van het fonds en de bedragen die benodigd zijn voor de vorming van de solvabiliteitsreserve. De solvabiliteitsreserve is maximaal gelijk aan het vereist eigen vermogen en kan nooit negatief zijn. Omdat het totaal eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen is de algemene reserve nihil. Het stichtingskapitaal is € 0.

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Solvabiliteitsreserve	215	181

De solvabiliteitsreserve is maximaal gelijk aan het vereist eigen vermogen.

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

	31-12-2016	31-12-2015
	%	%
Nominale dekkingsgraad	101,0	101,0
Reële dekkingsgraad	80,5	83,9
Beleidsdekkingsgraad	98,9	104,5

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaard model. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen in de paragraaf 'Risicobeheer'.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Stichtingskapitaal en reserves	215	181
Minimaal vereist eigen vermogen	947	826
Vereist eigen vermogen	3.714	3.565

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds per 31 december 2016 is lager dan de vereiste dekkingsgraad, maar hoger dan de minimaal vereiste dekkingsgraad. De vermogenspositie van het pensioenfonds per 31 december 2016 kan derhalve worden gekarakteriseerd als een reservetekort.

Evaluatie herstelplan, geen korting op ingegane pensioenen

Als gevolg van het per 1 januari 2015 gewijzigde financieel toetsingskader, heeft het fonds eind maart 2016 een herstelplan ingediend bij de toezichthouder. De toezichthouder heeft het herstelplan goedgekeurd.

Per 1 januari 2017 is het herstelplan geactualiseerd. Het herstelplan 2017 laat zien dat, gegeven de wettelijk voorgeschreven manier van berekenen, het fonds naar verwachting binnen 10 jaar een beleidsdekkingsgraad heeft die hoger is dan de vereiste dekkingsgraad (circa 117%). Daarbij zijn verwachte beleggingsrendementen gehanteerd die (grotendeels) lager zijn dan de voor een herstelplan toegestane maximale rendementen, wordt de pensioenpremie stabiel gehouden en worden pensioenaanspraken en uitkeringen niet voor prijsstijgingen gecompenseerd.

Voorstel tot resultaatbestemming

Het saldo van de staat van baten en lasten wordt toegevoegd aan de solvabiliteitsreserve omdat de totale reserves ultimo 2016 lager zijn dan het vereist eigen vermogen.

(5) Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

	2016	2015
	€	€
Stand per begin boekjaar	18.786	16.849
Pensioenopbouw	811	741
Toeslagverlening	-2	-1
Rentetoevoeging	-10	30
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-336	-303
Wijziging marktrente	2.091	1.323

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-1	76
Aanpassing sterftekansen	75	0
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	0	6
Overige mutaties	144	65
Stand per eind boekjaar	21.558	18.786
<p>Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddelde discontovoet 1,45% (2015: 1,81%). De voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds bestaat uit een pensioenregeling en een pre-pensioenregeling. Het verloop van beide regelingen is hieronder weergegeven.</p>		
Pensioenregeling		
Stand per begin boekjaar	17.682	15.724
Pensioenopbouw	811	741
Toeslagverlening	-2	-1
Rentetoevoeging	-9	28
Ottrekking voor uitkering en kosten	-315	-278
Wijziging marktrente	2.026	1.295
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	0	77
Aanpassing sterftekansen	76	0
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	0	7
Overige mutaties	156	89
Stand per eind boekjaar	20.425	17.682
Pré-pensioenregeling		
Stand per begin boekjaar	1.104	1.125
Rentetoevoeging	-1	2
Ottrekking voor uitkering en kosten	-21	-25
Wijziging marktrente	65	28
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-1	-1
Aanpassing sterftekansen	-1	0
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	0	-1
Overige mutaties	-12	-24
Stand per eind boekjaar	1.133	1.104

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van de pensioenopbouw in het boekjaar. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten op ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Ook de premie voor de dekking van de risico's ten aanzien van overlijden en arbeidsongeschiktheid is hierin opgenomen.

Toeslagverlening

Het fonds kent voorwaardelijke en onvoorwaardelijke toeslagverlening. Vanwege de financiële positie van het fonds heeft het bestuur besloten per 1 januari 2017 geen toeslag te verlenen op de aanspraken en rechten met een voorwaardelijke toeslagverlening.

Voor de onvoorwaardelijke rechten van de tot 1 januari 2010 opgebouwde aanspraken in de excedentregeling is geen toeslag verleend omdat per 1 januari 2017 de toeslagmaatstaf (prijsinflatie) over de referentieperiode voorafgaand aan het moment van toeslagverlening negatief was. In de technische voorziening is een reservering opgenomen van 2% voor onvoorwaardelijke toeslagverlening welke wordt verrekend met de werkelijk toegekende toeslag.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn aan het begin van het verslagjaar 2016 opgerent met -0,060% (2015: 0,159%), op basis van de éénjaarsrente op de interbancaire swapmarkt aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariële berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

De onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten bedraagt 2% (pensioenregeling) respectievelijk 1% (prepensioenregeling) van de verwachte afname van de voorziening pensioenverplichtingen voor het doen van uitkeringen en is bestemd voor het betalen van de uitvoeringskosten.

Wijziging rente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging rente.

	Rentepercentage per 31 december
2014	2,05
2015	1,81
2016	1,45

Wijziging overige actuariële uitgangspunten

Onder deze mutatierekeningen worden de gevolgen op de voorziening pensioenverplichtingen van flexibilisering opgenomen alsmede de vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen ten behoeve van de niet opgevraagde uitkeringen na het bereiken van de leeftijd van 70 jaar.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

	2016	2015
	€	€
Toevoeging aan de technische voorzieningen	8	98
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-9	-22
Totaal	-1	76

Aanpassing sterfteskansen

De grondslag sterfte bestaat uit de combinatie van de overlevingstafel, de fondsspecifieke toegepaste correctiefactoren en de risicopremies voor de dekking van de toe te kennen nabestaandenpensioenen. Op grond van het FTK dient wettelijk gezien rekening te worden gehouden met de voorzienbare toename in overlevingskansen (sterftetrend).

Op 13 september 2016 is door het Actuarieel Genootschap de Prognosetafel AG2016 gepubliceerd. In het boekjaar 2016 is door het fonds omgerekend naar deze nieuwste overlevingstafel van het AG, met fonds specifieke correctiefactoren. De invoering van deze Prognosetafel AG2016 per 31 december 2016 leidt ten opzichte van de oude Prognosetafel AG 2012-2062 tot een stijging van de voorziening pensioenverplichting met € 75.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Resultaat op kanssystemen:		
Sterfte	-21	0
Arbeidsongeschiktheid	67	8
Overige technische grondslagen	98	57
Totaal	144	65

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën als volgt samengesteld:

	2016		2015	
	€	Aantallen	€	Aantallen
Actieven	8.465	161.410	7.425	157.268
Pensioengerechtigden	5.035	85.801	4.808	85.523
Gewezen deelnemers	7.648	388.695	6.189	380.242
	21.148	635.906	18.422	623.033
Toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling	410		365	-
Voorziening voor pensioenverplichtingen	21.558	635.906	18.787	623.033

Korte beschrijving pensioenregeling

Deelnemers geboren op of na 1 januari 1950 (Reglement I)

Middelloodregeling met voorwaardelijke toeslagverlening. De jaarlijkse opbouw van het ouderdomspensioen is 1,77% van de pensioengrondslag. Vanaf 2013 loopt de opbouwperiode van de 21-jarige leeftijd van de deelnemer tot de 67-jarige leeftijd. Ingeval van arbeidsongeschiktheid wordt naar rato van de mate van arbeidsongeschiktheid premievrije deelneming verleend. Per 1 januari 2015 is de sector Orsima aan reglement I toegevoegd.

Deelnemers geboren vóór 1 januari 1950 (Reglement VI)

Middelloodregeling met voorwaardelijke toeslagverlening. De regeling van Reglement VI is vergelijkbaar met Reglement I met uitzondering van het volgende. De jaarlijkse opbouw van het ouderdomspensioen bedraagt 1,975% van de pensioengrondslag. De opbouwperiode loopt van de 21-jarige leeftijd van de deelnemer tot de 60-jarige leeftijd (oude regeling 21 jaar tot 65 jaar). Voor deelnemers die vanaf 31 maart 2001 tot de (vervroegde) ingangsdatum van het ouderdomspensioen onafgebroken deelnemer waren, is er overgangsregeling. Het bestuur kan aan deze deelnemers een toeslag toekennen gelijk aan het positieve verschil van het ouderdomspensioen dat zou zijn verkregen bij voortzetting van de tot 1 april 2001 geldende regeling en het op de (vervroegde) ingangsdatum van het ouderdomspensioen daadwerkelijk opgebouwde ouderdomspensioen. Bij overlijden voor de (vervroegde) ingangsdatum van het ouderdomspensioen kan een vergelijkbare toeslag op het nabestaandenpensioen worden toegekend.

VPL-overgangsregeling (Reglement V)

Deelnemers die geboren zijn op of na 1 januari 1950 en die voldoen aan de voorwaarden met betrekking tot deelnemerschap en diensttijd kunnen extra aanspraken op ouderdoms- en partnerpensioen verwerven. Deze voorwaardelijke aanspraken zijn op 1 januari 2006 eenmalig berekend en zijn gelijk aan het positieve verschil tussen

enerzijds de aanspraken die opgebouwd hadden kunnen worden als de pensioenregeling per 1 januari 2006 in het verleden had gegolden en anderzijds de aanspraken die opgebouwd hadden kunnen worden op basis van het tot 1 januari 2006 geldende reglement. De extra aanspraken worden verworven op het moment dat en voor zover de aanspraken zijn gefinancierd. De financiering vindt plaats direct voorafgaand aan 31 december 2020 of, indien het pensioen ingaat vóór die datum, op het moment waarop het pensioen ingaat. Er vindt geen financiering plaats nadat de deelneming is beëindigd vóór de ingang van het pensioen.

Prepensioenregeling goederenvervoer

De prepensioenregeling geldt per 1 januari 2002. De prepensioenregeling voorziet in een uitkering van 60 (richtleeftijd) tot 65 jaar. Vanaf 1 januari 2006 is deze regeling in het bijzonder van belang voor werknemers geboren tussen 1 april 1947 en 1 januari 1950. Zij bouwen na 1 januari 2006 nog prepensioen op.

Een volledig prepensioen, dat voorziet in een uitkering van circa 85% van de prepensioengrondslag, wordt opgebouwd in een deelnemingsperiode van 39 jaar (van 21 tot 60 jaar). Omdat niet iedere werknemer in staat is voldoende prepensioen op te bouwen is door CAO-partijen een overgangsregeling in het leven geroepen. Deze overgangsregeling heeft tot doel een aanvulling te geven op het prepensioen. De overgangsregeling is een voorwaardelijke regeling: het bestuur beslist jaarlijks, gegeven de financiële positie van het fonds, of de aanvulling kan worden toegekend aan de deelnemers die in het volgende kalenderjaar de reglementaire datum voor ingang van het overgangsrecht bereiken.

De hoogte van de prepensioenuitkering is afhankelijk van hetgeen aan prepensioen opgebouwd is. Per jaar wordt 2,179% aan prepensioen opgebouwd. Het prepensioen wordt opgebouwd over het vaste jaarsalaris en over het loon uit een aantal overuren en/of over de uren van het structureel verrichten van arbeid als gevolg van werken in een rouleersysteem volgens een rooster.

Prepensioenregelingen personenvervoer

De prepensioenregeling is van start gegaan op 1 januari 2004 en is per 1 januari 2006 van toepassing op werknemers in de sectoren besloten busvervoer en taxivervoer die geboren zijn vóór 1 januari 1950 en die op 31 december 2003 jonger waren dan 62 jaar.

De prepensioenregeling is met ingang van 1 januari 2006 alleen nog van toepassing op werknemers die geboren zijn vóór 1 januari 1950.

Bij een volledige opbouwperiode van 41 jaar (21 tot 62 jaar) komt een werknemer op 85% van de gemiddelde prepensioengrondslag uit. Ieder jaar wordt er 2,073% van de prepensioengrondslag van dat jaar opgebouwd.

De prepensioenregeling is met ingang van 1 januari 2006 alleen nog van toepassing op werknemers die geboren zijn vóór 1 januari 1950.

Voor werknemers die bij de start van de regeling, 1 januari 2004, ouder dan 21 jaar waren is een overgangsregeling afgesproken. Deze overgangsregeling zorgt voor een aanvulling op het prepensioen tot 85% van de gemiddelde prepensioengrondslag. De overgangsregeling is een voorwaardelijke regeling. Het bestuur beslist jaarlijks, gegeven de financiële situatie van het fonds, of de aanvulling kan worden toegekend aan de deelnemers die in het volgende

kalenderjaar de prepensioenleeftijd (62 jaar) bereiken. Het bestuur heeft besloten in 2011 de prepensioenaanspraken uit de overgangsregeling voor de betreffende groep deelnemers volledig toe te kennen.

Werknemers die als actieve deelnemer met prepensioen zijn gegaan, ontvangen een vergoeding ter compensatie van de ziektekostenpremie. Het bestuur beslist jaarlijks, gegeven de financiële situatie van het fonds, over de hoogte van de vergoeding.

Toeslagverlening

De toeslagen op pensioenrechten en pensioenaanspraken wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het fonds. De daadwerkelijke toeslag in een jaar is voorwaardelijk en is afhankelijk van de hoogte van de beschikbare middelen.

Er is geen recht op toekomstige toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst wordt geïndexeerd. Het fonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen. Toeslagen zijn afhankelijk van de middelen van het fonds en daarvoor zijn beleggingsresultaten een belangrijk element. Per 1 januari 2017 zijn de pensioenaanspraken niet verhoogd.

Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2017 de opgebouwde pensioenaanspraken en –rechten, de opgebouwde prepensioenaanspraken en –rechten en de opgebouwde rechten in de excedentregeling niet te indexeren.

De onvoorwaardelijke toeslag op de tot 1 januari 2010 opgebouwde aanspraken in de excedentregeling bedroeg per 1 januari 2016 0,81%. In de technische voorziening is een reservering opgenomen van 2% voor onvoorwaardelijke toeslagverlening welke wordt verrekend met de werkelijk toegekende toeslag. Per 1 januari 2017 is de toekenning nihil.

Inhaaltoeslagen

Indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de volledige toeslagengrens kan het bestuur eventueel besluiten om een extra toeslagverlening toe te passen. Daarvan zal alleen sprake kunnen zijn indien in eerdere jaren gekort is op de toeslagverlening en/of vermindering van pensioenaanspraken en pensioenrechten heeft plaatsgevonden.

Een eventueel toekomstig voor een extra toeslagverlening beschikbaar budget zal als volgt worden vastgesteld:

- het beschikbare budget is maximaal gelijk aan een vijfde van de overschrijding van de beleidsdekkingsgraad ten opzichte van de volledige toeslagengrens;
- de beleidsdekkingsgraad moet na de extra toeslagverlening het niveau van het vereist eigen vermogen behouden.

Een eventueel in de toekomst voor een extra toeslagverlening beschikbaar komend budget zal op een door het fonds te bepalen wijze worden ingezet voor extra toeslagverlening op pensioenaanspraken en pensioenrechten van deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en andere aanspraakgerechtigden. Gelet op de financiële situatie van het fonds is extra toeslagverlening niet op korte termijn te verwachten.

(6) Premie-egalisatiedepot

	31-12-2016 €	31-12-2015 €
Premie-egalisatiedepot	201	124

Verloop premie-egalisatiedepot

	2016 €	2015 €
Stand begin boekjaar	124	0
Dotatie inzake premies	57	126
Rendementstoerekening	20	-2
Stand eind boekjaar	201	124

Op 1 januari 2015 zijn de pensioenregelingen en (VPL-overgangsregelingen) gewijzigd. Naar aanleiding hiervan is ook de financiering van de regelingen met cao-partijen besproken. Omdat voorzien wordt dat de doorsneepremie de komende jaren mogelijk niet altijd kostendekkend is, is er met ingang van 1 januari 2015 een premie-egalisatiedepot voor de actieven gevormd. Door het vormen van dit depot is het mogelijk de doorsneepremie toch voor een langere periode vast te stellen.

In 2016 is het verschil tussen de kostendekkende (toets)premie van € 669 en de verschuldigde premie € 718 toegevoegd aan het depot. Daarnaast is als gevolg van een correctie over boekjaar 2015 € 8 toegevoegd aan het depot. Gedurende 2016 is hier het fondsrendement van € 20 (12,44%) en de premie vorig jaar (€ 8) aan toegevoegd.

(7) VPL-verplichting

	31-12-2016 €	31-12-2015 €
VPL-verplichting	1.235	967

Verloop VPL-verplichting

	2016 €	2015 €
Stand begin boekjaar	967	876
Collectieve waardeoverdracht Orsima	0	6
Dotatie inzake premies	259	233
Rendementstoerekening	112	-17
Toekenning VPL-aanspraken	-103	-131
Stand eind boekjaar	1.235	967

De VPL-verplichting bestaat uit een regeling voor de sector Vervoer en Orsima.

De jaarlijkse dotatie, die onderdeel is van de doorsneepremie, wordt ex ante vastgesteld op basis van een 5-jaars gedempte rente. Jaarlijks wordt een verondersteld rendement aan de langlopende schuld toegevoegd uitgaande van volledig gematchte beleggingen (100% renteafdekking op de werkelijke rentetermijnstructuur, de zogenaamde zero swapcurve zonder rekening te houden met een UFR-systematiek of mogelijk andere vormen van afwijking van de werkelijke rentetermijnstructuur). In de overeenkomst met de sociale partners is verondersteld dat de beleggingen zo goed mogelijk worden belegd waardoor deze systematiek wordt gehanteerd. Jaarlijks wordt de koopsom onttrokken die benodigd is voor de financiering van de daadwerkelijk in enig jaar toegekende VPL-aanspraken. Deze koopsom wordt kostendekkend berekend op basis van de door de DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. In 2016 is hierbij de DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur van 31 december 2015 inclusief middeling gehanteerd.

(8) Derivaten

	31-12-2016 €	31-12-2015 €
Derivaten	2.328	1.632

De derivaten zijn verantwoord conform de hiervoor beschreven grondslagen voor de waardering van activa en passiva.

(9) Overige schulden en overlopende activa

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Nog te verrekenen premies	28	25
Pensioenuitkeringen	17	14
Beleggingscrediteuren	538	904
Belastingen en premies sociale verzekeringen	8	7
Overige schulden en overlopende passiva	7	7
Totaal	598	957

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

De pensioenuitkeringen bestaan uit een schuld inzake niet opgevraagde pensioenen. Dit zijn personen die recht hebben op een pensioenuitkering, maar geen uitkering ontvangen omdat zij deze niet hebben opgevraagd. Nadat de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) is vervangen door de Basisregistratie Personen (BRP) is het ook mogelijk geworden om naast persoonsgegevens van ingezetenen ook persoonsgegevens te ontvangen van personen in het buitenland die een relatie hebben met de Nederlandse overheid. Hierdoor konden bepaalde gegevens worden achterhaald waardoor personen konden worden getraceerd en de schuld onvoorwaardelijk werd.

De overige schulden bestaan onder andere uit het Spaarfonds Gemoedsbezwaren (€ 2) en nog te betalen kosten (€ 5).

Beleggingscrediteuren

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Beleggingscrediteuren	183	99
Te retourneren cash collateral	339	783
Schulden kosten vermogensbeheer	16	22
Totaal	538	904

Risicobeheer beleid en uitvoering

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM studies. Een ALM studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de ondernemingen en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De solvabiliteit wordt weergegeven door middel van de dekkingsgraad: de marktwaarde van het aanwezige vermogen uitgedrukt in de marktwaarde van de pensioenverplichtingen. Het solvabiliteitsrisico is in feite de combinatie van beleggings- en actuariële risico's. De dekkingsgraad is als volgt berekend: (totaal activa -/- schulden) / technische voorzieningen.

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2016	2015
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	101,0	111,7
Premie	-1,2	-1,3
Uitkering	-	0,1

Toeslagverlening	-	-
Korting van aanspraken en rechten	-	-
Rendement	12,6	-1,8
Renteafdekking	-	-
Wijziging in de rente termijn structuur	-10,1	-8,1
Aanpassing levensverwachting	-0,4	-
Overige oorzaken	-0,9	0,4
Dekkingsgraad per 31 december	101,0	101,0

Zoals uit dit overzicht blijkt is de dekkingsgraad gelijk gebleven aan vorig jaar. Het positieve effect van het beleggingsresultaat (inclusief het effect van de gedaalde rente op de technische voorzieningen) op de dekkingsgraad werd teniet gedaan door negatieve resultaten op premies, aanpassing van de levensverwachting en overige oorzaken. Het effect van de overige oorzaken wordt veroorzaakt door de voorgeschreven berekeningsmethodieken (vooral kruiseffecten), dotatie vanuit het actuariële resultaat aan premie-egaliseringsreserve en resultaat op arbeidsongeschiktheid.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt (bedragen in € x honderd miljoenen):

	2016	2015
	€	€
S1 Renterisico	0,7	0,8
S2 Risico zakelijke waarden	2,5	2,2
S3 Valutarisico	0,6	0,6
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	1,2	1,2
S6 Verzekeringstechnisch risico	0,7	0,6
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief Risico	0,2	0,2
Diversificatie-effect	-2,2	-2,0
Totaal per 31 december	3,7	3,6

Toelichting

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2+S2^2+(0,5 \times 2 \times S1 \times S2)+S3^2+S4^2+S5^2+S6^2+S10^2$

	2016	2015
	€	€
Vereist pensioenvermogen	25.272	22.351
Voorziening pensioenverplichting	21.558	18.786
Vereist eigen vermogen	3.714	3.565
Aanwezig pensioenvermogen (Totaal activa -/- schulden)	215	181
Tekort/Tekort	-3.499	-3.384

Het vereist eigen vermogen wordt bepaald op basis van de strategische beleggingsmix. Het vereist eigen vermogen op basis van de strategische mix uitgedrukt in percentages bedraagt ultimo 2016 17,2% (2015: 19,0%). Het vereist eigen vermogen op basis van de feitelijke beleggingsmix bedraagt 18,1% (2015: 19,7%).

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico.

Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het fonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogenoeten manager- en custody-*risico*), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch *risico*). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, welke in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek aan het bestuur gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico op een verandering in de dekkingsgraad als gevolg van een verandering van de rente. Zonder afdekking van dit risico stijgt de marktwaarde van de pensioenverplichtingen bij een rentedaling harder dan de marktwaarde van de beleggingen; bij een rentestijging doet zich het omgekeerde effect voor. Dat komt doordat de pensioenverplichtingen een veel langere gemiddelde looptijd hebben. Doorgaans geldt: hoe langer de looptijd, hoe rentegevoeliger.

Het beleid van het fonds is er ingaande 2016 op gericht om het renterisico voor 58% (op marktwaarde basis) af te dekken (2015: 63%). Besloten is om voor de renteafdekking te sturen op marktwaarde basis, omdat het lastig is om een normportefeuille te creëren gebaseerd op van toepassing zijnde UFR-methodiek. Het fonds realiseert de afdekking van

renterisico door langlopende (staats)obligaties te kopen en gebruik te maken van rentederivaten (interest rate swaps). Hiermee wordt de rentegevoeligheid van de beleggingsportefeuille meer in lijn gebracht met die van de pensioenverplichtingen. De werkelijke afdekking ultimo 2016 bedraagt 57,9%.

Het fonds maakt gebruik van rentederivaten om de renteafdekking efficiënt en tegen lage kosten uit te voeren. Het gebruik van derivaten brengt wel additionele risico's met zich mee zoals tegenpartij-, liquiditeit- en juridisch risico. Deze risico's zijn aan de hand van door het bestuur geformuleerde randvoorwaarden tot aanvaardbare niveaus gebracht en vormen onderdeel van de continue risicomonitoring.

Een maatstaf voor de rentegevoeligheid van vastrentende waarden, derivaten en pensioenverplichtingen is de duration. Als vuistregel kan worden aangehouden dat bij een 1% verandering van de rente de waarde van de belegging of pensioenverplichting met 1% maal de duration zal veranderen.

De duration en het effect van de renteafdekking kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	Duratie	€	Duratie
Vastrentende waarden (vóór derivaten)	14.437	6,5	12.749	5,9
Vastrentende waarden (na derivaten)	14.023	22,8	12.378	20,5
(Nominale) pensioenverplichtingen	21.558	22,1	18.786	21,6

Looptijdoverzicht van de vastrentende waarden, rentederivaten en technische voorzieningen

2016	Nominale		< 1 jaar	> 1 en < 5 jaar	> 5 en < 10 jaar	> 10 en < 20 jaar	> 20 en < 30 jaar	> 30 en < 40 jaar	> 40 en < 50 jaar	> 50 jaar
	Markt-waarde	kas-stromen								
	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€
Vastrentende waarden	14.437	17.808	1.029	6.006	6.300	1.801	2.456	181	6	29
Rentederivaten	-414	9.806	53	-572	-3.728	6.710	6.431	2.212	-1.300	0
Pensioen verplichtingen	21.558	30.063	354	1.587	2.462	6.528	7.246	5.965	3.749	2.172

2015	Nominale		< 1 jaar	> 1 en < 5 jaar	> 5 en < 10 jaar	> 10 en < 20 jaar	> 20 en < 30 jaar	> 30 en < 40 jaar	> 40 en < 50 jaar	> 50 jaar
	Markt- waarde	kas- stromen								
	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€
Vastrentende waarden	12.749	16.859	1.269	5.422	5.819	1.676	2.484	107	12	70
Rentederivaten	-371	10.862	-21	-1.262	-3.022	6.099	5.188	2.327	1.553	0
Pensioen verplichtingen	18.786	29.416	316	1.509	2.360	6.279	7.098	5.888	3.749	2.217

Zoals reeds is aangegeven worden instrumenten aangehouden die grote schommelingen in de dekkingsgraad als gevolg van renteveranderingen moeten voorkomen. In bovenstaande tabellen wordt voor de jaren 2015 en 2014 zichtbaar gemaakt wat de marktwaarde per jaareinde was van de instrumenten die het renterisico mitigeren (en wel de vastrentende waarden plus de rentederivaten, per looptijdsegment). De pensioenverplichtingen zijn op dezelfde wijze per looptijd gesegmenteerd. Het is relevant dat de mate van afdekking ook per looptijdsegment in verhouding is, omdat renteveranderingen veelal niet in elk looptijdsegment even sterk zijn.

Risico zakelijke waarden (S2)

Het marktrisico is het risico dat de waarde van de beleggingen in de portefeuille verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Het zakelijke waardenrisico heeft voornamelijk betrekking op de aandelen- en vastgoedportefeuilles van het fonds.

Het marktrisico wordt gemitigeerd door spreiding van de beleggingsportefeuille over verschillende categorieën, regio's, landen en sectoren. Om goede spreiding te borgen legt het fonds haar externe managers richtlijnen op waardoor ook binnen mandaten bovengenoemde spreiding gerealiseerd wordt. Controle op naleving van deze richtlijnen vindt plaats aan de hand onafhankelijke rapportages van de custodian van het fonds.

Valutarisico (S3)

Valutarisico is het risico dat de waarde van de beleggingen die in vreemde valuta luiden verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen. Conform het beleid van het fonds zijn in 2016 de valutaposities van de normportefeuille in de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen voor 100% (2015: 100%) afgedekt.

De valutapositie per 31 december 2016 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2016		
	Totaal voor afdekking	Valuta-derivaten afdekking	Netto positie na afdekking
	€	€	€
EUR	10.560	9.691	20.251
GBP	766	-758	8
JPY	1.006	-1.044	-38
USD	8.698	-8.257	441
Overige	2.265		134
Totaal - niet EUR	12.735	-9.925	2.810
Totaal	23.295	-234	23.061

De valutapositie per 31 december 2015 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2015		
	Totaal voor afdekking	Valuta-derivaten afdekking	Netto positie na afdekking
	€	€	€
EUR	7.948	9.612	17.560
GBP	620	-570	50
JPY	1.010	-1.039	-29
USD	8.560	-8.171	389
Overige	1.842	95	1.937
Totaal - niet EUR	12.032	-9.685	2.347
Totaal	19.980	-73	19.907

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het fonds. In aanvulling hierop maakt het fonds voor afdekking van het prijsrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar regio is als volgt:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Nederland en andere EU-landen	10.046	43,6	7.877	39,6
Europa (niet-EU)	1.518	6,6	1.346	6,8
Noord-Amerika	6.773	29,5	6.549	33,1
Zuid-Amerika	466	2,0	349	1,8
Japan	1.028	4,5	1.028	5,2
Azië en Oceanië	1.744	7,6	1.511	7,6
Overig/opkomende markten	667	2,9	547	2,8
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	22.242	96,7	19.207	96,9
Derivaten	-645	-2,8	-443	-2,2
Overige beleggingen	1.399	6,1	1.047	5,3
Totaal	22.996	100,0	19.811	100,0

De segmentatie van de aandelen naar sectoren is als volgt:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Energie	365	5,1	250	4,3
Materialen	435	6,1	305	5,2
Industrie	755	10,5	592	10,1
Consumentengebruiksgoederen	2.111	29,5	1.859	31,7
Financiële dienstverlening	1.533	21,4	1.280	21,9
Informatietechnologie	634	8,8	475	8,1
Telecommunicatie	877	12,2	716	12,2
Utilities	244	3,4	199	3,4
Overige	212	3,0	181	3,1
Totaal	7.166	100,0	5.857	100,0

De segmentatie van de vastgoedbeleggingen naar aard van het vastgoed is als volgt:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Kantoren	108	16,9	114	19,0
Winkels	135	21,2	139	23,1
Woningen	181	28,3	144	23,9
Bedrijfsruimten	215	33,6	204	34,0
Totaal	639	100,0	601	100,0

Het vastgoed bevindt zich in Europa (60%), Amerika (22%) en Azië (18%).

Grondstoffenrisico (S4)

Het fonds belegde in 2016 net als in 2015 niet in grondstoffen en loopt derhalve geen direct grondstoffenrisico.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of andere vormen van betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Van de vastrentende waarden heeft € 929 (2015: € 112) betrekking op obligaties uitgegeven door de Nederlandse, Duitse en Franse staat. Deze hebben een rating van AAA of AA.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing van dit risico door het fonds vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau. Dat wil zeggen: met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds, het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten alsmede het hanteren van prudente verstrekingsnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten, zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

Het kredietrisico ten aanzien van de te ontvangen pensioenpremies is gespreid over een groot aantal verschillende werkgevers.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar regio's kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Nederland en andere EU-landen	8.499	58,8	6.672	52,3
Europa (niet-EU)	710	4,9	684	5,4
Noord-Amerika	3.762	26,1	4.168	32,7
Zuid-Amerika	360	2,5	283	2,2
Japan	31	0,2	26	0,2
Azië en Oceanië	584	4,1	514	4,0
Overige/opkomende markten	491	3,4	402	3,2
Totaal	14.437	100,0	12.749	100,0

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van de ratings zoals eind 2016 gepubliceerd door Standard & Poors is als volgt:

	2016		2015	
	€	%	€	%
AAA	6.208	43,0	4.482	35,2
AA	226	1,6	312	2,5
A	1.087	7,5	1.368	10,7
BBB	1.931	13,4	2.396	18,8
<BBB	3.285	22,8	2.612	20,5
Geen rating	1.700	11,7	1.579	12,3
Totaal	14.437	100,0	12.749	100,0

De beleggingen met rating < BBB en zonder rating betreffen met name beleggingen in hoogrentende leningen.

Pensioenfonds Vervoer genereert extra opbrengsten uit de beleggingen door in bepaalde gevallen, tegen een gedegen onderpand, effecten gedurende een bepaalde periode uit te lenen. Dit staat bekend als 'securities lending'. De risico beheersing voor wat betreft securities lending is in 2012 verder versterkt door het opzetten van een zogenaamd 'custom fund' met strakkere eisen aan het te stellen onderpand.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Gezien de omvang van het pensioenfonds wordt het grootste deel van de verzekeringstechnische risico's niet herverzekerd. Uitzonderingen hierop zijn de Anw- en WIA-excedentregelingen, die wel volledig zijn herverzekerd.

Langlevenrisico

Het langlevenrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds onvoldoende voorzieningen zijn getroffen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds extra voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten) echter, afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het fonds.

Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Het fonds heeft meer liquiditeiten en snel liquide te maken instrumenten beschikbaar dan in een extreem scenario noodzakelijk is. Het liquiditeitsrisico voor het fonds is derhalve beperkt. Dit is onder meer bereikt door effecten zoals obligaties van Nederland en Duitsland te gebruiken als onderpand voor de rentederivaten, in plaats van 'cash'. Het fonds zal door deze keuze niet snel geconfronteerd worden met een onverwachte vraag naar liquide middelen door een extreme beweging in de rente. Het liquiditeitsrisico vanuit valutaderivaten is gespreid doordat daar gekozen is voor een

dakpanstructuur. Maandelijks loopt éénderde deel van de valuta-afdekking af, zodat het afrekenen van de waardeontwikkeling van de contracten in de tijd is gespreid.

De beleggingen van het fonds bestaan voor € 14.304 uit niveau 1 beleggingen die snel liquide te maken zijn. De aanwezige liquiditeit is derhalve meer dan voldoende om in de mogelijke liquiditeitsvraag in een extreem scenario te kunnen voorzien.

Tenslotte is het fonds een relatief jong fonds, de premie-inkomsten zijn hoger dan de pensioenuitkeringen. Kas in- en uitstromen uit de reguliere bedrijfsvoering zijn bekend: per saldo is het fonds netto ontvanger van liquide middelen.

In het ultieme geval dat het fonds onmiddellijk en onvoorzien meer liquiditeiten nodig zou hebben dan beschikbaar is of op korte termijn vrijgemaakt kan worden, is een krediet faciliteit van € 50 beschikbaar bij de custodian.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt.

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentraties in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het fonds vastgesteld op basis van een ALM-studie en zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders. Het bestuur monitort op maandelijkse basis de naleving hiervan op basis van de rapportages van de risicomanager van het fonds en van de vermogensbeheerder.

Er zijn enkele grote posities binnen de vastrentende waarden; deze worden echter geacht een zeer beperkt risico te hebben. Het betreft de volgende posities:

Vastrentende waarden

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Duitse Staatsobligaties	2.791	10,7	2.065	9,1
Nederlandse Staatsobligaties	3.303	12,6	2.291	10,1
Totaal	6.094	23,3	4.356	19,22

Voorts zijn er twee grote posities in geldmarktfondsen Northern Trust GBL Euro Liquidity Fund ad € 583 (2015: € 338) en Institutional Cash Series EUR Liquidity Fund ad € 284 (2015: € 210).

Binnen de pensioenverplichtingen van het fonds kan de demografische opbouw van de deelnemers een concentratierisico vormen. Gegeven de aard is dit risico niet te beïnvloeden. Ultimo 2016 is de verhouding tussen mannen en vrouwen in het fonds 89%/11% (2015: 89%/11%). De gemiddelde leeftijd bedraagt 54,9 jaar (2015: 54,8 jaar), waarbij sprake is van een gelijkmatige leeftijdsverspreiding.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken.

De beleggingsportefeuille wordt beheerd door Robeco Institutional Asset Management en de feitelijke uitvoering is ondergebracht bij een dertigtal vermogensbeheerders. Met al deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreement (SLA) gesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij een custodian, Northern Trust.

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder TKP. Met TKP is een uitbestedingsovereenkomst en een service level agreement (SLA) gesloten.

Het bestuur beoordeelt periodiek de kwaliteit van de uitvoering van het vermogensbeheer en pensioenbeheer door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Actief risico (S10)

De mate waarin het actieve beleggingsbeleid bijdraagt aan het totale risico van de beleggingen is mede afhankelijk van de correlatie die verondersteld wordt te bestaan tussen het benchmark rendement en het extra rendement als gevolg van actief beheer. Het actief beheer risico is bij het fonds beperkt, maar is toch meegenomen in de bepaling van het vereist eigen vermogen.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

Derivaten

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van financiële derivaten. Hoofregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken.

Derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand.

Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- Futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategische beleggingsbeleid.
- Putopties op aandelen: dit betreft al dan niet beursgenoteerde opties waarmee het pensioenfonds het neerwaartse koersrisico van de aandelenportefeuille kan beperken. Voor deze opties wordt bij de verwerving een premie betaald die onder meer afhankelijk is van het actuele koersniveau van de onderliggende index, de looptijd van de opties en de uitoefenprijs van de opties.
- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- Swaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Onderstaande tabellen geven een samenvatting van de derivatenposities op achtereenvolgens 31 december 2016 en 31 december 2015.

2016	Gemiddelde	Contract-	Saldo	Positieve	Negatieve
Type contract	looptijd	omvang	waarde	waarde	waarde
		€	€	€	€
Renteswaps	<1 jaar	69	-1	1	2
Renteswaps	>1 en <5 jaar	3.489	-59	5	64
Renteswaps	>5 en <10 jaar	5.039	-119	39	158
Renteswaps	>10 en <20 jaar	7.511	399	569	170
Renteswaps	>20 en <30 jaar	5.689	-26	274	300
Renteswaps	>30 en <40 jaar	4.865	-265	372	636
Renteswaps	>40 en <50 jaar	3.759	-344	330	674

Futures gekocht	<1 jaar	760	0	0	0
Valuta termijncontracten	< 1 jaar	9.691	-234	88	322
Overige derivaten		492	4	5	2
Totaal		41.364	-645	1.683	2.328

De ontvangen zekerheden van € 56 (2015 € 112) omvatten vooral Duitse, Franse en Nederlandse staatsobligaties die een AA- of AAA-rating hebben conform de met tegenpartijen gesloten overeenkomsten (ISDA/CSA). De gestelde zekerheden van € -929 (2015 € -446) bestaan uit Duitse en Nederlandse staatsobligaties en cash. De omvang van de zekerheden wordt afgestemd op het saldo van de derivatenposities per tegenpartij.

2015	Gemiddelde looptijd	Contract-omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Type contract					
		€	€	€	€
Renteswaps	<1 jaar	10	0	0	0
Renteswaps	>1 en <5 jaar	2.699	-52	2	54
Renteswaps	>5 en < 10 jaar	4.080	-62	29	91
Renteswaps	>10 en <20 jaar	7.299	7.847	307	444
Renteswaps	>20 en <30 jaar	2.705	4.480	67	259
Renteswaps	>30 en <40 jaar	4.222	4.790	-208	179
Renteswaps	>40 en <50 jaar	3.808	4.104	-423	205
Futures gekocht	<1 jaar	885	0	0	0
Swaptions	<5 jaar	9.612	-73	35	108
Valuta termijncontracten	< 1 jaar	610	1	36	35
Overige derivaten	1	0	0	0	2
Totaal		39.117	-443	1.189	1.632

14.4 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst gesloten met TKP Pensioen B.V. Het betreft een langlopende overeenkomst inzake pensioenadministratie en bestuursondersteuning voor een periode van vijf jaar vanaf 1 januari 2015 met een opzegtermijn van één jaar. De vergoeding voor 2016 bedraagt € 15 (2015: € 15).

Ultimo 2016 bedroegen de investeringstoezeggingen in vastgoed en de overige beleggingen € 190 (2015: € 234).

Het fonds heeft kantoorruimte gehuurd (tot en met 31 december 2022) voor de huisvesting van het Bestuursbureau. In de huidige huurovereenkomst is een breakmogelijkheid opgenomen om per 31 december 2017 de huurtermijn te beëindigen, hiervan is gebruik gemaakt. De totale verplichting voor de resterende looptijd van het contract bedraagt

€ 1. Met de verhuurder is een nieuw huurcontract gesloten met een looptijd van 1 januari 2018 tot en met 31 december 2022. De totale verplichting voor de resterende looptijd van het nieuwe contract bedraagt € 1.

14.5 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds, het bestuur van het fonds, de aangesloten ondernemingen en hun werknemers.

Transacties met (voormalige) bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting bij de pensioenuitvoeringskosten. Het fonds heeft geen leningen verstrekt aan de (voormalige) bestuurders. Ook heeft het pensioenfonds geen vorderingen op de (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Het fonds heeft een Uitvoeringsreglement afgesloten met de verplicht aangesloten werkgevers en een Uitvoeringsovereenkomst met de vrijwillig aangesloten werkgevers.

Er wordt door het fonds ultimo boekjaar niet belegd in deelnemende partijen.

Deelname in de pensioenregeling

De bestuurders van het fonds nemen niet deel in de pensioenregeling van Pensioenfonds Vervoer. De medewerkers van het Bestuursbureau nemen deel aan de pensioenregeling.

14.6 Gebeurtenissen na balansdatum

Pensioenstichting Security (hierna PSS) is voornemens te liquideren, en heeft de rechten van de deelnemers door middel van een collectieve waardeoverdracht conform artikel 84 van de Pensioenwet (met terugwerkende kracht) op 1 januari 2017 overgedragen naar het fonds. Medio december 2016 heeft DNB aangegeven geen bezwaar te hebben tegen de collectieve waardeoverdracht van € 161,3.

Er is verder er geen sprake van gebeurtenissen na balansdatum.

14.7 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2016

(10) Premiebijdrage voor risico pensioenfonds

Specificatie premiebijdragen

	2016	2015
	€	€
Verplichte bijdrage	643	551
Aanvullende arbeidsongeschiktheidsverzekering	18	16
Premie VPL	103	131
Prepensioenregeling	0	1
Totaal	764	699

De premieopbrengsten zijn niet gesplitst naar een werkgevers- en een werknemersdeel, omdat de totale premie volgens overeenkomst aan de werkgevers in rekening wordt gebracht. Een deel van de premie wordt door de werkgevers ingehouden op het salaris van de werknemers.

De premiebijdragen zijn gebaseerd op een doorsneepremie. Deze zogenaamde combiheffing wordt op basis van vooraf bepaalde verdeelsleutels toegerekend aan de diverse regelingen.

De doorsneepremie wordt in het najaar van enig jaar vastgesteld voor het jaar daaropvolgend. Deze vaststelling vindt plaats op basis van de dan beschikbare gegevens en dan geldende actuariële grondslagen. Voor de berekening van de gedempte kostendekkende premie is 30 september als referentiepunt gebruikt.

Jaarlijks worden aan de VPL-gelden een koopsom onttrokken die benodigd is voor de financiering van de daadwerkelijke in enig jaar toegekende VPL-aanspraken, ongeacht het geboortjaar van de desbetreffende deelnemer. Deze koopsom wordt vastgesteld als kostendekkende inkoop op basis van de voor de technische voorzieningen van het fonds gehanteerde rentetermijnstructuur (door de DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur inclusief UFR). In 2016 was deze kostendekkende onttrekking (inclusief solvabiliteitsopslag) gelijk aan € 103 (2015: € 131). Dit bedrag is als premiebate gepresenteerd en is onttrokken aan de langlopende schulden. Het bedrag is gebaseerd op de deelnemers waarvan het pensioen is ingegaan in 2016.

De premie voor het goederenvervoer en kraanverhuur bedraagt 30% in 2016, de deelnemersbijdrage is 10,16%. In het besloten busvervoer bedraagt de premie 30% in 2016, de deelnemersbijdrage is 12,19% van de pensioengrondslag. De premie voor de sector taxivervoer bedraagt in 2016 30%, de deelnemersbijdrage is 12,25% van de pensioengrondslag. De premie voor de sector Orsima is 26,9%, de deelnemersbijdrage is 10,85%.

Kostendeekkende, gedempte en feitelijke premie

	2016	2015
	€	€
Kostendeekkende premie	980	813
Feitelijke premie (exclusief VPL – zie onderstaande tabel 'feitelijke premie')	718	694
Gedempte premie	669	568

Samenstelling kostendeekkende premie

	2016	2015
	€	€
Actuarieel benodigd voor pensioenopbouw	811	712
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	154	87
Opslag voor uitvoeringskosten	15	14
Totaal kostendeekkende premie	980	813

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

Samenstelling feitelijke premie

	2016	2015
	€	€
Als omzet geboekte premie	661	568
Premie in premie egalisatiedepot voor toekomstige opbouw	57	126
Totaal feitelijke premie	718	694

Samenstelling gedempte premie

	2016	2015
	€	€
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	548	494
Opslag voor in stand houden c.q. op peil brengen van het vereist eigen vermogen	106	60
Opslag voor uitvoeringskosten	15	14
Totaal gedempte premie	669	568

Het verschil tussen de gedempte kostendeekkende premie en de actuariële premie uit de analyse van het resultaat is voornamelijk het gevolg van het feit dat de gedempte kostendeekkende toetspremie op basis van een andere rentetermijnstructuur wordt berekend. Dit is de gemiddelde RTS per 30 september over de aan het boekjaar voorafgaande 120 maanden.

De feitelijke (verschuldigde) wordt vastgesteld op basis van een doorsneepremie. De doorsneepremie in 2016 bedraagt € 977. Daarop wordt eerst de premie (over 2016) in mindering gebracht die benodigd is in het kader van de VPL-verplichting. Het saldo daarvan (€ 718) wordt vergeleken met de kostendeekkende toetspremie (€ 669).

Deze toetspremie is samengesteld uit de volgende componenten:

- De voor pensioenopbouw benodigde actuariële premie:
Dit betreft de jaarinkoop voor ouderdoms-, partner- en prepensioen, alsmede de risicopremies voor het overlijdens- en de arbeidsongeschiktheidsrisico's. De in de technische voorzieningen op te nemen excassokosten zijn eveneens in deze post begrepen.
- De opslag voor uitvoeringskosten:
Dit betreft de daadwerkelijke uitvoeringskosten na verrekening van de vrijval uit gedane uitkeringen.
- De solvabiliteitsopslag:
Deze opslag zorgt ervoor dat door de inkoop van de nieuwe aanspraken de dekkingsgraad op het benodigde peil blijft en/of komt. Het pensioenfonds dient immers ook voor de nieuwe aanspraken over weerstandsvermogen te beschikken, hetgeen nog niet begrepen is in de voor pensioenopbouw benodigde actuariële premie. De hoogte van de solvabiliteitsopslag hangt af van het Vereist Eigen Vermogen per het toetsmoment 30 september 2015. Op die datum bedroeg het Vereist Eigen Vermogen 19,4%. De solvabiliteitsopslag bedraagt afgerond € 106 miljoen. Ten behoeve van de kostendeekkende premie wordt uitgegaan van het Vereist Eigen vermogen op 31 december 2015 van 19,0% (op basis van het oude FTK), wat resulteert in een bedrag van afgerond € 154 miljoen.
Zoals gemeld wordt de feitelijke premie groot € 718 vergeleken met de kostendeekkende toetspremie van € 669. Het saldo van € 49 plus de nagekomen premie over het boekjaar 2015 van € 8 is, na toevoeging van het bijbehorende rendement (€ 20), toegevoegd aan het premie egalisatiedepot.

(11) Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds 2016

	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Totaal
	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	25	27	-4	48
Aandelen	150	600	-28	722
Vastrentende waarden	420	614	-36	998
Overige beleggingen	36	4	0	40
Derivaten	110	613	-3	720
	741	1.858	-71	2.528

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de custodian en vermogensbeheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan voor € 57 uit vaste vergoedingen inzake managementfees, een pro rata deel van de kosten (53%) van het Bestuursbureau en de aan het vermogensbeheer toegerekende algemene pensioenuitvoeringskosten in het kader van de aanbevelingen ten aanzien van de kostenbehandeling van de Pensioenfederatie. De overige vermogensbeheerkosten omvatten de kosten voor fiduciair beheer € 10, bewaarloon € 3, advieskosten vermogensbeheer € 1.

In het kader van de aanbevelingen ten aanzien van de kostenbehandeling van de Pensioenfederatie wordt vanaf 2016 een deel van de totale pensioenuitvoeringskosten toegerekend aan vermogensbeheer. In 2016 bestaat deze post ad € 1 uit kosten voor bestuur en commissies, externe adviseurs en toezichthouders. De actuariële adviesdiensten worden voor 25% toegerekend aan vermogensbeheer, de overige posten voor 50%. De toerekeningspercentages zijn bepaald door de uitgevoerde activiteiten in te schatten als pensioenbeheer of vermogensbeheer.

De transactiekosten maken deel uit van de indirecte beleggingsopbrengsten.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds 2015

	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Totaal
	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	27	14	-3	38
Aandelen	132	516	-28	620
Vastrentende waarden	493	71	-35	529
Overige beleggingen	0	29	0	29
Derivaten	68	-1.610	-1	-1.543
	720	-980	-67	-327

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de custodian en vermogensbeheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan voor € 55 uit vaste vergoedingen inzake managementfees en de aan vermogensbeheer toegerekende kosten (49%) van het Bestuursbureau. De overige vermogensbeheerkosten omvatten de kosten voor fiduciair beheer € 9, bewaarloon € 2 en advieskosten vermogensbeheer € 1.

(12) Overige baten

	2016 €	2015 €
Andere baten	1	14

Het grootste deel van de overige baten uit 2015 bestaan uit een vrijval van een gevormde kostenvoorziening vermogensbeheer uit voorgaande jaren.

(13) Pensioenuitkeringen

	2016 €	2015 €
Ouderdomspensioen	225	188
Prepensioen	20	28
Partnerpensioen	52	49
Wezenpensioen	2	2
Arbeidsongeschiktheidspensioen	16	33

Afkopen	16	13
Overige uitkeringen	3	14
Totaal	334	327

De post 'afkopen' betreft de afkoop (x € 1,-) van pensioenen die individueel lager zijn dan € 465,94 (2015: € 462,88) per jaar.

De overige uitkeringen bestaan uit niet opgevraagde pensioenen van personen die recht hebben op een pensioenuitkering, maar geen uitkering ontvangen omdat zij deze niet hebben opgevraagd. Nadat de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) is vervangen door de Basisregistratie Personen (BRP) is het ook mogelijk geworden om naast persoonsgegevens van ingezetenen ook persoonsgegevens te ontvangen van personen in het buitenland die een relatie hebben met de Nederlandse overheid. Hierdoor konden bepaalde gegevens worden achterhaald waardoor personen konden worden getraceerd die recht hebben op een uitkering.

(14) Pensioenuitvoeringskosten

	2016	2015
	€	€
Administratiekostenvergoeding	15	15
Contributies en bijdragen	1	1
Dwangsommen en boetes	0	0
Personeelskosten	3	2
Overige kosten	2	2
Totaal	21	20

Kosten uitvoering

De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling bestaan uit de kosten van de werkzaamheden van TKP aan wie de uitvoering van de regeling is uitbesteed, de kosten van het bestuur, een pro rata deel van de kosten van het Bestuursbureau en de kosten van het toezicht.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging voor de (voormalige) bestuurders (x € 1.000) tezamen bedraagt € 428 (2015: € 370). Er wordt per bestuurder een vast bedrag aan vacatiegeld toegekend. Aan betrokkenen zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

Accountantshonoraria

De externe accountant is KPMG Accountants N.V. Op grond van artikel 382a Titel 9 Boek 2 BW is de vermelding van de honoraria van de externe accountant als volgt weergegeven (x € 1.000):

Honoraria (incl. btw)

€ x 1.000	2016			2015		
	Accountant	Overig netwerk	Totaal	Accountant	Overig netwerk	Totaal
Controle Jaarrekening	242	0	242	230	0	230
Andere controleopdrachten	42	0	42	36	0	36
Fiscale advisering	0	162	162	0	129	129
Andere niet-controlediensten	0	370	370	0	35	35
Totaal	284	532	816	266	164	430

Personeelskosten * € 1000

	2016	2015
	€	€
Salarissen medewerkers	2.081	1.985
Pensioenlasten	418	308
Sociale lasten	353	313
Totaal	2.852	2.606

Het aantal personeelsleden in dienst van het pensioenfonds is 25 (2015: 25). Daarnaast worden beheeractiviteiten op basis van een uitvoeringsovereenkomst verricht door personeel in dienst van de pensioenuitvoerder dan wel de vermogensbeheerder.

De personeelsleden van het bestuursbureau voeren werkzaamheden uit in het kader van pensioenuitvoering en vermogensbeheeruitvoering. Derhalve zijn van de bovenstaande personeelskosten ad € 1.506 of 52,8% (2015: € 1.323 of 50,8%) toegerekend de kosten van het vermogensbeheer. De resterende personeelskosten zijn opgenomen onder de pensioenuitvoeringskosten.

Algemene kosten toegewezen aan kosten vermogensbeheer

In het kader van de aanbevelingen ten aanzien van de kostenbehandeling van de Pensioenfederatie wordt vanaf 2016 een deel van de totale kosten over 2016 toegerekend aan vermogensbeheer. Deze post ad € 1 bestaat uit kosten voor bestuur

en commissies, externe adviseurs en toezichthouders. De actuariële adviesdiensten worden voor 25% toegerekend aan vermogensbeheer, de overige posten voor 50%. De toerekeningspercentages zijn bepaald door de uitgevoerde activiteiten in te schatten als pensioenbeheer of vermogensbeheer.

(15) Beleggingsrendement premie-egalisatiedepot

Toegerekende beleggingsrendement premie-egalisatiedepot

	2016	2015
	€	€
Toegerekende beleggingsrendement premie-egalisatiedepot	20	-2

(16) Beleggingsrendementen inzake VPL

	2016	2015
	€	€
Effect wijziging RTS	112	-19
Toevoeging 1 jaarsrente	0	2
Totaal	112	-17

Jaarlijks wordt op basis van hetgeen is vastgelegd in de overeenkomst met de sociale partners rendement aan de VPL-voorziening toegerekend, uitgaande van volledig gematchte beleggingen (100% renteafdekking op de werkelijke RTS, de zogenaamde zero swap curve zonder rekening te houden met de UFR-systematiek of mogelijke andere vormen van afwijking van de werkelijke rentetermijnstructuur).

(17) Saldo herverzekering

	2016	2015
	€	€
Premie herverzekering ANW	2	1
Uitkeringen uit hoofde van herverzekering	-1	-1
Totaal	1	0

(18) Saldo overdracht van derden

	2016	2015
	€	€
Inkomende waardeoverdrachten	-12	-22
Inkomende collectieve waardeoverdrachten	0	-84
Uitgaande waardeoverdrachten	8	19
Totaal	-4	-87

Waardeoverdracht betreft de ontvangst van of overdracht aan pensioenfonds of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd.

De inkomende collectieve waardeoverdracht in 2015 heeft betrekking op Pensioenfonds Orsima. De opgebouwde rechten en aanspraken van de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden van Pensioenfonds Orsima zijn via een collectieve waardeoverdracht per 1 januari 2015 ondergebracht bij het fonds.

De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra dienstjaren.

(19) Overige lasten

	2016	2015
	€	€
Interest waardeoverdrachten	0	1
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	3	4
Totaal	3	5

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Den Haag, 20 april 2017

Het bestuur,

Mw. R. Hidding

Dhr. Mr. L.J.H. Ceelen

Mw. drs. S. Kraaijenoord

Dhr. drs. M. van Ballegooijen

Dhr. Mr. P.W. Kievit

Mw. drs. L.F.A.M. Jansen

Dhr. Mr. W. Kusters

Mw. A.J. Stevens CPE

Mw. W. Westerborg

Dhr. P.A. Stork

OVERIGE GEGEVENS

15. Rapport Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht is per 1 juli 2014 geïnstalleerd. De taak van de Raad wordt bepaald door het wettelijk kader, incl. de Code Pensioenfonds en de statuten en reglementen van PF Vervoer. De Raad past de door de VITP (Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector) aanbevolen Toezichtcode toe. De toepassing is op basis van het principe “pas toe of leg uit” uitgaande van het normenkader zoals vermeld bij de diverse onderdelen van deze rapportage. Conform de code betreft de Raad in haar toezicht het functioneren van de governance, het functioneren van het bestuur, transparante en begrijpelijke communicatie, de naleving van de Code Pensioenfonds en cultuur en gedrag. Tevens heeft de Raad de code toegepast door bij de afronding van de werkzaamheden vast te stellen of en hoe de normen van deze code zijn nageleefd.

De Raad kan beschikken over alle bestuursstukken van het fonds en heeft vrije toegang tot alle gremia en het bestuursbureau van het fonds. De Raad heeft recht van overleg met de externe accountant, de externe actuaaris, de integraal manager (fiduciair vermogensbeheer) en de uitvoeringsorganisatie.

De Raad vergadert tweemaal per jaar met het voltallige bestuur, ieder kwartaal met een delegatie van het bestuur en in eigen kring en verder zo vaak als nodig, i.c. wanneer actuele onderwerpen daartoe aanleiding geven. Daarnaast voert de Raad jaarlijks overleg met de certificerend accountant, de actuaaris, en in beginsel tweejaarlijks met de sleutelpersoon/personen van de integraal manager (Robeco) en van de uitvoeringsorganisatie (TKP). De Raad wordt proactief geïnformeerd over belangrijke beleidsbeslissingen van het fonds, ook als die niet de goedkeuring van de Raad behoeven. Einde jaar overlegt de Raad met de voorzitters van het bestuur over de toezichtthema's voor het jaar volgend. De Raad vergadert een maal per jaar met het Verantwoordingsorgaan en woont ieder jaar een aantal bestuurs- en commissievergaderingen bij.

2016 stond in de ogen van de Raad in het teken van “huis op orde”. Dat materialiseerde zich onder andere in de doorontwikkeling van de strategie, het herijken van de governance en het eenduidig vastleggen daarvan in het governance handboek en de wijze waarop de aanbevelingen van DNB naar aanleiding van toezichtonderzoek zijn opgepakt. Het bestuur heeft in 2016 een nieuwe impuls gekregen door het toevoegen van twee externe bestuursleden met deskundigheid op het terrein van vermogensbeheer en risicomanagement. Ook het Bestuursbureau is versterkt met een aantal medewerkers. De Raad heeft gezien dat het bestuur en Bestuursbureau blijven investeren in de efficiency en effectiviteit van de vergaderingen.

Mede dankzij de ontwikkelingen op de financiële markten, beweegt de financiële positie van het fonds zich weer opwaarts.

Gedurende het jaar heeft het bestuur de Raad steeds geïnformeerd over de opvolging van de aanbevelingen uit het rapport van de Raad over 2015. De Raad heeft vastgesteld dat de aanbevelingen uit het vorige rapport adequaat aandacht hebben gekregen van het bestuur.

De volgende besluiten zijn in het verslagjaar ter goedkeuring voorgelegd aan de Raad:

- Collectieve waardeoverdracht Pensioen Stichting Security (PSS) – Goedkeuring

- Voorgenomen benoeming externe bestuursleden (aandachtsgebied vermogensbeheer en risicomanagement) PF Vervoer
- Aanpassing beloning bestuursleden en onafhankelijk voorzitter
- Functieprofiel onafhankelijk extern bestuurslid met aandachtsgebied vermogensbeheer en risicomanagement
- Toetsing kandidaten voor vacature bestuurslid pensioengerechtigden aan profiel

Governance

Normenkader:

De governance van een fonds dient zodanig te zijn dat goede besturing is geborgd. Het bestuur en de individuele leden dienen geschikt te zijn, resp. te borgen dat er binnen het fonds voldoende deskundigheid aanwezig is en er dient sprake te zijn van een open cultuur waarin consistente besluitvorming mogelijk is en een evenwichtige afweging van belangen kan plaatsvinden.

Bevindingen:

De Raad heeft kunnen constateren dat het bestuur permanent aandacht heeft voor een effectieve structuur en cultuur binnen het fonds en heeft geconstateerd dat er sprake is van positieve ontwikkelingen in het functioneren van het bestuur en in de relaties met het bestuursbureau, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan.

Missie, visie en strategie

Normenkader:

Het bestuur van het fonds heeft als belangrijkste taak om nu en in de toekomst de pensioenregeling uit te voeren. Het beleid en de overwegingen die daaraan ten grondslag liggen, dienen voldoende kenbaar te zijn voor alle belanghebbenden en stakeholders. Het beleid moet consistent zijn met visie en missie van het fonds en gericht op het realiseren van de doelstellingen die van die visie en missie zijn afgeleid.

Bevindingen:

In 2016 is op basis van de strategische visie een meerjarenbeleidsplan opgesteld dat besproken is met de Raad. Er is een publieksversie van de strategische toekomstvisie op de website geplaatst.

Financiële opzet

Normenkader:

Het fonds dient een deugdelijke financiële opzet te hebben, waarbij sprake is van consistentie tussen gewekte verwachtingen, financiering en pensioenresultaat. De financieringsopzet moet toekomstbestendig zijn.

Bevindingen:

De financiële positie van het fonds is in 2016 door de ontwikkelingen op de financiële markten verbeterd, maar blijft nog wel zorgelijk. Het bestuur monitort de situatie zorgvuldig met het oog op eventueel te nemen maatregelen.

Evenwichtige belangenafweging

Normenkader:

Het bestuur van een fonds dient ervoor te zorgen dat alle belanghebbenden van het fonds zich op een evenwichtige wijze vertegenwoordigd weten door het fonds.

Bevindingen:

Uit de bestuursstukken en uit de gesprekken met het bestuur komt het beeld naar voren dat evenwichtige belangenafweging in voldoende mate aandacht heeft. Over de expliciete vastlegging van overwegingen en afwegingen in stukken en verslaglegging zijn nu goede afspraken gemaakt, waardoor afwegingen nu zijn geëxpliciteerd.

Beleggingsbeleid en vermogensbeheer

Normenkader:

Een pensioenfonds voert een beleggingsbeleid dat in overeenstemming is met de prudent person regel. Waarden worden belegd in het belang van de aanspraken van de pensioengerechtigden. De opdracht aan de vermogensbeheerder dient hierbij aan te sluiten en het mandaat is helder en eenduidig omschreven.

Bevindingen:

Het beleggingsbeleid van het fonds voldoet aan de daaraan te stellen eisen. Het wordt consistent uitgevoerd, in lijn met het beoogde lage risico. Mede naar aanleiding van de bevindingen van het beleggingsonderzoek van DNB, zijn de onderbouwing en de implementatie van het beleggingsbeleid verder gestructureerd.

Uitbesteding

Normenkader:

Het bestuur dient een visie te hebben op de uitvoering van de activiteiten door het pensioenfonds en een expliciete afweging te maken ten aanzien van welke activiteiten worden uitbesteed. Het kostenniveau dient aanvaardbaar te zijn. Het bestuur dient in control te zijn, ook over de uitbesteede activiteiten. Partijen waaraan wordt uitbesteed, alsook externe adviseurs, worden periodiek geëvalueerd. De algemene gang van zaken in het fonds voldoet aan de eisen van een beheerste en integere bedrijfsvoering.

Bevindingen:

De uitbesteding van het vermogensbeheer aan Robeco is effectief en kwalitatief goed. Hetzelfde geldt in grote lijnen voor de uitbesteding van de pensioenadministratie door TKP. De continuïteit van Robeco en het behoud van voldoende

capaciteit en kwaliteit bij TKP zijn twee belangrijke aandachtspunten, die door het bestuur en het bestuursbureau ten volle worden onderkend en proactief bewaakt

Risicomanagement

Normenkader:

Een goede risicobeheersing is een van de belangrijke pijlers waarop goed pensioenfondsbestuur rust. Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integraal risicomanagement adequaat georganiseerd is. Het bestuur houdt expliciet rekening met risico's en risicobeheersing bij het bepalen van het beleid en het nemen van besluiten. Deze risicobeheersing legt het bestuur vast.

Bevindingen:

De Raad stelt vast dat er goede aandacht is voor integraal risicomanagement en een adequaat ICT- en informatiebeveiligingsbeleid. De kwalitatieve en kwantitatieve personele bezetting binnen het bestuursbureau is een punt van aandacht geweest vanwege het vertrek van de risicomanager van het fonds. De vacature die daardoor is ontstaan is inmiddels heel adequaat ingevuld.

Communicatie en transparantie

Normenkader

De communicatie dient in lijn te zijn met het beleid van het fonds, waarbij helder wordt gecommuniceerd over de relatie tussen ambitie, kosten en zekerheid. De communicatie is relevant voor de deelnemer en sluit aan bij zijn belevingswereld, informatiebehoefte en begripsniveau.

Bevindingen:

De Raad van Toezicht stelt vast dat het bestuur veel aandacht heeft voor een adequate communicatie met de deelnemers. De communicatiefunctie is verder versterkt, de website is vernieuwd, er zijn nieuwe middelen ontwikkeld. Het fonds heeft goed zicht op wat er leeft onder de deelnemers en werkgevers en heeft de communicatiefunctie daarop aansluitend ingericht.

Goedkeuring besluit vaststelling jaarverslag en jaarrekening

Op 20 april 2017 heeft de Raad van Toezicht het besluit van het bestuur tot vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening goedgekeurd.

Den Haag, 20 april 2017

Raad van Toezicht

Reactie van het bestuur

Het bestuur bedankt de Raad van Toezicht voor de diepgaande wijze waarop zij vanaf 1 juli 2014 de procedures, processen en checks en balances binnen het fonds heeft beoordeeld. Het bestuur heeft de bijdrage van de Raad van Toezicht ervaren als van toegevoegde waarde voor de governance van het fonds.

Het bestuur neemt goede nota van de door de Raad van Toezicht gedane observaties en benoemde aandachtspunten.

16. Oordeel van het Verantwoordingsorgaan

Sinds 1 juli 2014 zijn in het kader van de Wet Versterking Bestuur Pensioenfondsen de verantwoordings- en medezeggenschapsfuncties ondergebracht bij het Verantwoordingsorgaan (VO). Het VO kent vijf leden, die de actieve deelnemers, de pensioengerechtigden en de bij het pensioenfonds betrokken werkgeversverenigingen vertegenwoordigen.

Het bestuur legt jaarlijks verantwoording af aan het VO over het beleid en over de wijze waarop dat is uitgevoerd. Het VO heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de Raad van Toezicht, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst.

Het VO wordt door het bestuur in de gelegenheid gesteld advies uit te brengen over specifiek benoemde onderwerpen. Per 1 januari 2015 zijn de adviesrechten van het VO uitgebreid met het geven van een advies over de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.

Het VO beschikt over voldoende informatie voor het op een goede wijze kunnen uitoefenen van haar taak en kan – indien gewenst – voor een nadere toelichting een beroep doen op deskundigen. Het VO is tevreden over de wijze waarop de informatievoorziening vanuit het bestuur en het bestuursbureau naar het VO plaatsvindt. Goede en volledige informatieverstrekking zijn voor het VO een belangrijke basis voor het uitvoeren van haar taken waaronder het uitbrengen van advies.

Vergaderingen en overleggen

In 2016 heeft het VO vier keer vergaderd. Daarnaast heeft er een overleg met de Raad van Toezicht en een gezamenlijk overleg met het bestuur en de Raad van Toezicht in het kader van het jaarwerk 2015 plaatsgevonden.

Tijdens de vergaderingen van het VO zijn in 2016 onder andere de volgende onderwerpen besproken:

- Kostenbenchmarking pensioenbeheer en vermogensbeheer
- Herstelplan
- Strategische koers van Pensioenfonds Vervoer
- Beleggingsonderzoek DNB / verbeterplan beheersing beleggingen
- Beloningsbeleid
- BTW-positie van Pensioenfonds Vervoer
- Communicatieplan 2017
- Communicatiebeleidsplan 2016-2018
- Het Beleggingsplan 2017
- Collectieve waardeoverdracht Pensioenstichting Security

Daarnaast is door het VO periodiek aandacht besteed aan:

- Ontwikkeling in rendement en risico van de beleggingsportefeuille van het fonds, mede in het licht van de ontwikkelingen op de financiële markten;

- Integraal Risicomanagement.
- Geschiktheid

Hieronder gaan wij nader in op een aantal onderwerpen.

Collectieve waardeoverdracht Pensioenstichting Security

Pensioenstichting Security (PSS) is een ondernemingspensioenfonds en voert de pensioenregeling uit voor twee werkgevers die zich onder meer bezig houden met het vervoeren van goederen. PSS heeft in 2016 besloten over te gaan tot liquidatie van het pensioenfonds.

Aan de leden van het Verantwoordingsorgaan is gevraagd advies uit te brengen over het voorgenomen besluit van het bestuur tot overname van de verplichtingen van Pensioenstichting Security (PSS).

Op basis van de verstrekte informatie en de nadere toelichting daarop, heeft het Verantwoordingsorgaan een positief advies uitgebracht over de overgang van PSS naar Pensioenfonds Vervoer en de daarmee samenhangende collectieve waardeoverdracht per 1 januari 2017.

Het Algemeen Bestuur heeft in haar vergadering van 13 oktober 2016 het voorgenomen besluit genomen om akkoord te gaan met de overdracht van de pensioenrechten en pensioenaanspraken van PSS naar PF Vervoer.

De voorwaarden voor de collectieve waardeoverdracht zijn vastgelegd in een overeenkomst van overdracht en vrijwaring.

Verbeterplan beheersing beleggingen

DNB heeft in 2015 een beleggingsonderzoek uitgevoerd waarvan het onderzoeksrapport en de bevindingen in januari 2016 zijn uitgebracht. Op basis daarvan heeft het bestuur een verbeterplan beheersing beleggingen vastgesteld waarin verbetering van de selectie van beleggingscategorieën/managers en het beter gestructureerd monitoren van de externe managers belangrijke onderdelen zijn. Daarnaast voorziet het verbeterplan in een ruimer mandaat van het bestuursbureau op het gebied van vermogensbeheer. Het bestuur kan zich daardoor meer richten op de strategische en tactische vraagstukken en minder op de operationele zaken. In het kader van het ruimere mandaat zal het bestuursbureau over alle relevante thema's/bevindingen verantwoording afleggen aan het bestuur.

De maatregelen die met het Verantwoordingsorgaan zijn besproken en die aan DNB zijn gecommuniceerd betreffen de volgende:

- Voortzetting van het opleidingsplan voor het bestuur als collectief en voor individuele bestuursleden waarin specifiek aandacht zal worden besteed aan vergroting van de deskundigheid op het gebied van vermogensbeheer- en risicomanagementgebied.
- Nadere uitwerking van de mandatering aan het bestuursbureau en Robeco/Corestone en adequate verantwoordingsrapportage door het bestuursbureau aan het bestuur.
- Uitbreiding van het huidige bestuur met twee externe bestuursleden met specifieke bestuurlijke ervaring op het gebied van vermogensbeheer en risicomanagement. Daarmee heeft het bestuur gekozen voor een paritair-plus bestuursmodel bestaande uit 8 bestuursleden namens werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden en 2

externe bestuursleden. De bestuurs- en commissie vergaderingen worden geleid door een onafhankelijk voorzitter.

DNB heeft in positieve zin gereageerd op het door het pensioenfonds opgestelde verbeterplan.

Oordeel

Het VO is positief over het door het bestuur gevoerde beleid en de uitvoering daarvan. Het VO beoordeelt het handelen van het bestuur als adequaat. Het bestuur is deskundig en neemt de besluiten zorgvuldig. Eind 2016 is de deskundigheid van het bestuur verder verbeterd door het aantrekken van twee externe bestuursleden met specifieke kennis op het gebied van vermogensbeheer en risicomanagement. Het Verantwoordingsorgaan onderschrijft deze ontwikkelingen.

Met het oog op de huidige en toekomstige ontwikkelingen op het gebied van pensioenbeheer is de naar verwachting toenemende werkbelasting die dit voor het bestuur met zich mee brengt een punt van zorg voor het Verantwoordingsorgaan.

De organisatie en interne samenwerking zijn verbeterd, terwijl de bewaking van de financiële situatie van het fonds goed bleef. Elke vergadering wordt het VO op de hoogte gebracht van de stand van zaken en recente ontwikkelingen op het gebied van vermogensbeheer en risicomanagement.

Ook op communicatiegebied is sprake van regelmatig overleg en een goede samenwerking met het VO.

Het jaarverslag over 2016 van Pensioenfonds Vervoer geeft naar ons oordeel een correcte weergave van het door het bestuur van Pensioenfonds Vervoer gevoerde beleid. Het Verantwoordingsorgaan is van mening dat het bestuur de gemaakte beleidskeuzes voldoende overwogen heeft, het bestuur alle maatregelen getroffen heeft om het fondsvermogen zorgvuldig te beheren en dat het bestuur in de besluitvorming voldoende stil heeft gestaan bij een evenwichtige belangenafweging. Het oordeel van het Verantwoordingsorgaan is gebaseerd op de informatie die in 2016 is verstrekt voor de vergaderingen van het VO, op het jaarverslag 2016 en de jaarrekening 2016, op het jaarrapport 2016 van de Raad van Toezicht en het overleg met de raad over het rapport. Wij kunnen ons verenigen met de bevindingen en de aanbevelingen zoals geformuleerd door de Raad van Toezicht.

Slotconclusie

Het bestuur heeft in 2016 een consistent beleid gevoerd, waarbij de belangen van alle betrokkenen (deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en aangesloten werkgevers) gewogen en geborgd zijn.

Den Haag, 20 april 2017

Het Verantwoordingsorgaan Pensioenfonds Vervoer

Reactie van het bestuur

Het Verantwoordingsorgaan heeft zich bij haar oordeelsvorming gericht op de vraag of het bestuur bij het gevoerde beleid en de daaruit voortvloeiende besluiten, de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden (deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en aangesloten werkgevers) van Pensioenfonds Vervoer op een evenwichtige wijze heeft behartigd. Het bestuur heeft kennis genomen van het positieve oordeel van het Verantwoordingsorgaan.

Het bestuur begrijpt de zorg die het Verantwoordingsorgaan uit over de werkbelasting. Het bestuur ziet zich, evenals in voorgaande jaren, geconfronteerd met een groot aantal ontwikkelingen in de directe omgeving van het fonds, in de maatschappelijke discussie, de politiek en niet in de laatste plaats op de financiële markten.

In het afgelopen jaar zijn echter een aantal maatregelen genomen om ervoor te zorgen dat het bestuur voldoende toegerust is om adequaat te kunnen reageren op de voortdurende dynamiek in de omgeving.

Zo is het bestuur uitgebreid met twee externe bestuursleden en is gekozen voor een taakverdeling binnen het bestuur door het toewijzen van aandachtsgebieden. Daarnaast is aan het bestuursbureau een groter mandaat verleend op het gebied van vermogensbeheer waardoor het bestuur zich meer kan richten op strategische en tactische zaken en minder op de operationele aspecten.

Het bestuur is de leden van het Verantwoordingsorgaan erkentelijk voor de geleverde inspanningen om tot een oordeel te komen.

17. Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Er zijn geen statutaire bepalingen betreffende de bestemming van het resultaat. Het saldo van de staat van baten en lasten is onttrokken aan de solvabiliteitsreserve.

18. Actuariële verklaring

Oprichting

Door Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Beroepsvervoer over de weg te Amsterdam is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Beroepsvervoer over de weg, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Omdat Towers Watson Netherlands B.V. beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Towers Watson Netherlands B.V. wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 100 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 5 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van

de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van de artikelen 131 en 132.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Beroepsvervoer over de weg is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Apeldoorn, 20 april 2017

R. Kruijff AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

19. Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur en Raad van Toezicht van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Beroepsvervoer over de Weg

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Beroepsvervoer over de Weg per 31 december 2016 en van het resultaat over 2016, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2016 van van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Beroepsvervoer over de Weg (de Stichting) te Amsterdam gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de balans per 31 december 2016;
- 2 de staat van beten en lasten over 2016; en
- 3 de toelichting met een overzicht van de grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 32252602, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ('KPMG International'), een Zwitserse entiteit.

Controleaanpak

Samenvatting

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 100 miljoen (2015: 100 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2018 (circa 0,6%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het Bestuur en Raad van Toezicht afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 6 miljoen aan het Bestuur en Raad van Toezicht rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen en de pensioenadministratie uitbesteed aan dienstverleners zoals toegelicht in hoofdstuk 2 van het bestuursverslag. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen, beleggingsopbrengsten, technische voorzieningen, premiebijdragen, pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door deze dienstverleners.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van dienstverleners op het gebied van beheer van beleggingen en pensioenadministratie, zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (SOC I en ISAE 3402-type II-) rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met

vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij en bespreken wij met de andere onafhankelijke accountant, de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2016 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan de dienstverleners aan de dienstverleners

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten van de premiebijdragen en uitkeringen hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen zelfstandig beheersmaatregelen rondom de pensioenadministratie bij de dienstverlener onderzocht.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants. Een andere onafhankelijke accountant heeft de informatie inzake vastgoed en hypotheekbeleggingen ten behoeve van de jaarrekening van de Stichting tegecontroleerd. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden van deze accountant. In dit kader hebben wij de accountant schriftelijke instructies gegeven omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden. De accountant heeft, op onze instructie, de controle uitgevoerd met een materialiteit van circa EUR 10 miljoen en daarbij ook bijzondere aandacht besteed aan het hierna genoemde kernpunt van onze controle voor de waardering van beleggingen met schattingen.

De accountant heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en aanvullende eigen controle werkzaamheden uitgevoerd waaronder aansluiting van de vermogensbeheerrapportage met de financiële administratie en de jaarrekening.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het Bestuur en Raad van Toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van beleggingen

omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 1 van paragraaf 14.3 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 8,7 miljard (38%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op *afgeleide marktnoteringen (derivaten en beursgenoteerde beleggingen met lage handelsfrequentie), en waarderingsmodellen (bankloans, hypotheek, vastgoed en infrastructuur beleggingen)*. Het bepalen van de marktwaarde voor deze beleggingen is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

In de toelichting in paragraaf 14.2.2 geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 1 van paragraaf 14.3 zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet.

De waardering van beleggingen	
<p>Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van beleggingen met behulp van schattingen een kernpunt in onze controle.</p>	
<p>Onze aanpak</p> <p>Voor beleggingen, waarvoor de waardering tot stand komt met behulp van schattingen, maken wij gebruik van de beheersmaatregelen die zijn ingericht bij de vermogensbeheerder en die onderdeel zijn van de SOC 1 en ISAE 3402 type II-rapportage, waarbij een goedkeurend assurance-rapport van de accountant is afgegeven. Deze relevante beheersmaatregelen zijn gericht op de aanstelling van toetsen van de betrouwbaarheid van de waardering en gegevensaanlevering door de fondsmanager aan de custodian.</p> <p>De waardering van beleggingen gebaseerd op directe marktnoteringen en afgeleide marktnoteringen (derivaten en beursgenoteerde beleggingen met lage handelsfrequentie) en waarderingsmodellen (bankloans) hebben wij onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. Onze waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waardering vergeleken met zelfstandig verkregen openbare marktinformatie van onafhankelijke bronnen. Significante verschillen zijn door ons nader onderzocht.</p> <p>De waardering van beleggingen gebaseerd is op waarderingsmodellen (infrastructuur beleggingen) hebben wij getoetst aan de hand van recente, door andere onafhankelijk accountant gecontroleerde jaarrekening. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijk accountant. Wanneer niet tijdig een jaarrekening, voorzien van een goedkeurende controleverklaring, beschikbaar is, hebben wij de betrouwbaarheid van de marktwaardering, zoals door de fondsmanager is afgegeven, vastgesteld door de inschatting van deze fondsmanagers uit voorgaande jaren te toetsen aan de hand van de later in het jaar beschikbaar gekomen gecontroleerde jaarrekeningen. In aanvulling hierop hebben we diverse gesprekken gevoerd met betrokken frontoffice-medewerkers van de Stichting/vermogensbeheerder, waarbij wij significante gebeurtenissen na balansdatum, mogelijke risico's en andere relevante aspecten die van invloed zijn op de waardering van deze fondsen hebben besproken en getoetst aan brondocumentatie.</p> <p>Voor beleggingen waarvan de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen (vastgoed en hypotheek) heeft de accountant van de dienstverlener op het gebied van beheer van beleggingen zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle op de vermogensrapportage aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd. Wij hebben vastgesteld dat de gecontroleerde vermogensbeheerrapportage aansluit met de financiële administratie en de jaarrekening. Wij hebben in 2015 een review verricht op het dossier van de accountant en hierbij vastgesteld dat wij ons kunnen verenigen met de uitgevoerde werkzaamheden. Wij hebben in 2016 geen review op de uitgevoerde werkzaamheden verricht.</p> <p>Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormde onderdeel van onze werkzaamheden.</p>	
<p>Onze observatie</p> <p>Wij hebben vastgesteld dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.</p> <p>De waardering van beleggingen is op evenwichtige wijze bepaald, overeenkomstig de gehanteerde waarderinggrondslagen en methodieken.</p>	
De waardering van de technische voorzieningen	
<p>Omschrijving</p> <p>De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorziening komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenindexus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald</p>	

De waardering van de technische voorzieningen

naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het bestuur heeft in de toelichting in noot 14.2.2 van de jaarrekening de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariële deskundigen. Gezien complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Onze aanpak

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Bij onze controle maken wij conform de geldende standaarden gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaaris over de te volgen aanpak, de aandachtspunten en de uitkomsten. Wij hebben het dossier van de certificerend actuaaris beoordeeld.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De hanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden in het dossier van de certificerend actuaaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstrooprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaaris.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- de kerncijfers, voorwoord, profiel en organisatie;
- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- de aanvullende informatie.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiele afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33253663, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative (KPMG International), een Zwitserse entiteit.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het Bestuur en Raad van Toezicht voor de jaarrekening

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het Bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het Bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het Bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het Bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het Bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het Bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de Stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate – maar geen absolute mate – van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Voor een nadere beschrijving van onze verantwoordelijkheid ten aanzien van een controle van de jaarrekening verwijzen wij naar de website van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA).

https://www.nba.nl/Documents/Tools%20Vaktechniek/Standaardopassage/Standaardopassage_nieuwe_controletekst_niet_ooB_variant_%20Nederlands.docx

Amstelveen, 20 april 2017

KPMG Accountants N.V.

F.J.J. Glorie RA

BIJLAGEN

Aanvullende informatie bestuursgremia

Onderstaand treft u, aanvullend op wat in het bestuursverslag ten aanzien van de bestuursgremia is vermeld, aanvullende informatie aan over de vergoedingen die worden verstrekt aan leden van het Bestuur, de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan. Voorts wordt meer informatie verstrekt over de leden van genoemde organen.

Bestuur

Vergoeding

De vergoeding voor bestuursleden is gebaseerd op de aanbevelingen van de Pensioenfederatie ter zake. Die aanbevelingen gaan – voor een pensioenfonds van de omvang als Pensioenfonds Vervoer – uit van een honorering op basis van de totale werkgeverslasten van € 140.000 per jaar op fulltime basis. Daarvan afgeleid geldt voor de voorzitters (met een verondersteld wekelijks tijdsbeslag van 2,5 werkdag) een vergoeding van € 70.000 per jaar.

Voor de bestuursleden werd tot 1 juli 2016 gerekend met een verondersteld wekelijks tijdsbeslag van 1 werkdag, leidend tot een vergoeding op jaarbasis van € 28.000. Gebleken is dat de werkelijke tijdsbesteding van de bestuursleden in de afgelopen jaren fors is toegenomen. Ingaande juli 2016 wordt daarom gerekend met 1,5 werkdag per week, leidend tot een jaarlijkse vergoeding van € 42.000. Over geheel 2016 is dan ook per bestuurslid een vergoeding van € 35.000 toegekend. Genoemde bedragen worden in principe uitbetaald aan de organisaties die de bestuursleden hebben voorgedragen.

Het bestuur van Pensioenfonds Vervoer kent voorts een onafhankelijke voorzitter. De onafhankelijke voorzitter heeft geen stemrecht en fungeert vooral als technisch voorzitter. De onafhankelijke voorzitter ontving tot 1 juli 2016 uitgaande van een verondersteld wekelijks tijdsbeslag van 1,5 werkdag op jaarbasis een vergoeding van € 42.000 exclusief BTW. Ook de onafhankelijke voorzitter bleek in de praktijk duidelijk meer tijd aan het pensioenfonds te besteden. Ingaande juli 2016 is dan ook uitgegaan van 2 werkdagen op jaarbasis, waardoor de aangepaste jaarvergoeding op € 56.000 exclusief BTW is gekomen. Het jaar 2016 vormde een mix van de oude en de nieuwe situatie, zodat de vergoeding over 2016 € 49.000 exclusief BTW heeft bedragen.

Personalia

Naam	Functie	Geboortejaar	Sinds (jaar)	Einde zittingsduur
Mw. R. Hidding	Voorzitter 2017 en plv. voorzitter 2016	1958	2007	2017
Mr. L.J.H. Ceelen	Voorzitter 2016 en plv. voorzitter 2017	1962	2000	2020
Mr. P.W. Kievit	Secretaris 2017 en plv. secretaris 2016	1978	2008	2020
Mr. W. Kusters	Secretaris 2016 en plv. secretaris 2017	1954	2010	2018
Mw. drs. S. Kraaijenoord	Bestuurslid	1966	2001	2021
Mw. drs. L.F.A.M. Jansen	Bestuurslid	1968	2007	2019
Drs. M. van Ballegooijen	Bestuurslid	1971	2008	2020
Mw. A.J. Stevens CPE	Bestuurslid	1952	2016	2020
Mw. Ing. W. Westerborg	Extern bestuurslid	1967	2016	2020
Prof. Dr. P.A. Stork	Extern bestuurslid	1967	2016	2020
Drs. J.W.M. van der Knaap	Onafhankelijk voorzitter	1960	2013	Onbepaalde tijd

Nevenfuncties

De bestuursleden bekleden de volgende nevenfuncties:

Mw. R. Hidding

- Bestuurslid Stichting Opleidings- en Ontwikkelingsfonds Beroepsvervoer (SOOB)
- Vakbondsbestuurder FNV

Mr. L.J.H. Ceelen

- Plaatsvervangend Algemeen Directeur Transport en Logistiek Nederland (TLN)
- Bestuurslid Stichting Opleidings- en Ontwikkelingsfonds Beroepsvervoer (SOOB)
- Lid Raad van Toezicht Syntrus Achmea Real Estate & Finance
- Bestuurslid Waarborgfonds Motorvoertuigen
- Lid Raad van Commissarissen BVA Holding BV (tot 9 november 2016)
- Directeur TLN Consultancy BV (tot 9 maart 2016)
- Directeur Stichting Les Routiers Européens (tot 9 maart 2016)
- Voorzitter Stichting Les Routiers Européens (tot 8 maart 2016)
- Zaakvoerder TLN België BVBA

Mr. P.W. Kievit

- Teamcoördinator Personeel en Arbeid Transport en Logistiek Nederland (TLN)
- Voorzitter Raad van Toezicht STL
- Bestuurslid Stichting Opleidings- en Ontwikkelingsfonds Beroepsvervoer (SOOB)
- Lid cao onderhandelingsdelegatie

Mr. W. Kusters

- Lid Beleggingsadviescommissie Annona, Sustainable Investment Fund
- CAO-onderhandelaar Openbaar Vervoer CNV Vakmensen (tot 1 juli 2016)
- Aspirant bestuurslid BPF Zoetwarenindustrie (vanaf 19 juni 2016)

Mw. drs. S. Kraaijenoord

- Beleidsadviseur sociale belangen Transport en Logistiek Nederland (TLN)

Mw. drs. L.F.A.M. Jansen

- Voorzitter BPF Zoetwarenindustrie
- Bestuurder Pensioenen FNV
- Lid Sustainable Pension Investment Lab (SPIL)
- Lid werkgroep Pensioen Stichting van de Arbeid

Drs. M. van Ballegooijen

- Directeur Taxibedrijf Van Ballegooijen Spijkenisse BV
- Directeur A. Niemantsverdriet BV
- CAO-onderhandelaar sector Taxi

Mw. A.J. Stevens CPE

- Secretaris Bestuur St. Pensioenfonds TNT Express
- Bestuurder Pensioenen FNV

Mw. Ing. W. Westerborg

- Hoofd Modelling ABN AMRO Bank NV
- Niet-Uitvoerend Bestuurslid Stichting ABN AMRO Pensioenfonds

Prof. Dr. P.A. Stork

- Hoogleraar Financiële Markten en Instrumenten aan de Vrije Universiteit Amsterdam
- Lid Beleggingscommissie Stichting Pensioenfonds Robeco (t/m 30 juni 2017)
- Voorzitter Beleggingsadviescommissie CBR Toeslagdepot
- Voorzitter Auditcommissie Stichting Pensioenfonds IBM Nederland
- Voorzitter Auditcommissie De Nationale APF (vanaf 1 april 2017)

De onafhankelijk voorzitter, Drs. J.W.M. van der Knaap, bekleedt de volgende nevenfuncties:

- Onafhankelijk voorzitter Pensioenfonds ING
- Voorzitter Raad van toezicht Syntrus Achmea Particuliere Hypothekenfonds
- Voorzitter Raad van toezicht Syntrus Achmea Zakelijke Hypothekenfonds
- Lid Raad van Toezicht VSB Fonds
- Lid Raad van Bestuur VSB Vermogensfonds

Raad van Toezicht

Vergoeding

Aan de voorzitter van de Raad van Toezicht wordt een vergoeding van € 16.000 per jaar exclusief BTW verstrekt; de gewone leden van de Raad van Toezicht ontvangen € 14.000 per lid.

Personalia

Naam	Functie	Geboortejaar	Sinds (jaar)	Einde zittingsduur
Mw. Drs. N.J.M. Beuken	Voorzitter	1959	2014	2018
Dr. W.C. Boeschoten	Lid	1953	2014	2018
Drs. E.R. Capitain RA	Lid	1957	2014	2018

Nevenfuncties

De leden van de Raad van Toezicht bekleden de volgende nevenfuncties:

Mw. Drs. N.J.M. Beuken

- Algemeen Directeur Pensioenfonds ABP
- Voorzitter Raad van Toezicht van Regionaal Opleidingscentrum Leeuwenborgh
- Lid Raad van Commissarissen Rabobank Parkstad Limburg

Dr. W.C. Boeschoten

- Adviseur Beleggingsadviescommissie Stichting Algemeen Pensioenfonds Unilever Nederland
- Lid Beleggingsadviescommissie Fonds 1818
- Lid Accreditatiecommissie Dutch Security Institute (DSI)
- Lid Beleggingscommissie Amsterdamsche Studentenroeivereniging Nereus
- Extern beleggingsadviseur Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houthandel
- Lid Raad van Toezicht Pensioenfonds UWV

Drs. E.R. Capitain RA

- Docent post graduate opleiding accountancy Vrije Universiteit
- Voorzitter Raad van Commissarissen en lid audit committee Woningcorporatie GoedeStede
- Lid Raad van Toezicht en voorzitter audit committee Flevoziekenhuis (t/m 31 december 2016)
- Voorzitter Raad van Toezicht De Kinder Kliniek
- Lid Raad van Toezicht en voorzitter audit committee thuiszorgorganisatie Vitras (t/m 31 december 2016)
- Lid Raad van Toezicht Bpf BOUW (t/m 19 september 2016)

- Lid Raad van Toezicht ING CDC Pensioenfonds (vanaf 1 januari 2017)
- Lid Raad van Toezicht NN CDC Pensioenfonds (vanaf 1 januari 2017)
- (Extern) voorzitter bestuur Pensioenfonds Rockwool
- Compliance Officer Bank ten Cate & Cie N.V.
- Lid van de visitatiecommissies van de pensioenfonds van:
  - AC Nielsen
  - Ahold (t/m 31 december 2016)
  - Arcadis
  - Cargill
  - Dow
  - ING CDC (t/m 31 december 2016)
  - NN CDC (t/m 31 december 2016)
  - NPBI/Fresenius
  - TDF Botlek (t/m 31 december 2016)
  - F van Lanschot
  - Total
  - Wolters Kluwer
  - Xerox
  - Yara

Verantwoordingsorgaan

Vergoeding

Leden van het Verantwoordingsorgaan ontvangen per vergadering € 410 aan vacatiegeld en daarnaast een vergoeding voor verblijfkosten (€ 12,- per vergadering) en een reiskostenvergoeding.

Personalia

Naam	Functie	Geboortejaar	Sinds (jaar)	Einde zittingsduur
W.H. van Neuren	Voorzitter	1948	2014	2018
Mw. G.M. van Velzen	Lid	1969	2014	2018
Drs. P.J.M. Benner	Lid	1958	2015	2017
C. Busser	Lid	1946	2014	2018
J.G. Th. Teunissen	Lid	1952	2014	2018

Nevenfuncties

De leden van het Verantwoordingsorgaan bekleden de volgende nevenfuncties:

W.H. van Neuren

- DGA Kingscourt96 b.v., Ridderkerk
- Adviseur Mijnders Transport b.v., Melissant
- Vertegenwoordiger TWS rent-a-tainer, Hamburg
- Lid Sociale commissie Transport en Logistiek (T&L)
- Lid onderhandelingen delegatie cao Transport en Logistiek (T&L)
- Lid stuurgroep vernieuwing CAO Transport en Logistiek (T&L) (tot medio 2016)
- Lid Overlegraad Transport en Logistiek (T&L)
- Voorzitter Stichting Arbeidsvoorwaarden-beleid KNV

Mw. G.M. van Velzen

- Koerier DHL Express
- Kaderlid / secretaris CNV (landelijke kadergroep)
- Lid CNV overlegraad Transport en Logistiek (T&L)

Drs. P.J.M. Benner

- Bestuurslid van Stichting Fonds Scholing en Ordening voor het Besloten Busvervoer (FSO)

- Lid FNV Subsectorraad Toer

C. Busser

- Voorzitter regio-oost van TLN (tot april 2016)
- Lid commissie vernieuwing CAO

J.G. Th. Teunissen

- Chauffeur Schenktank Transport Papendrecht
- Voorzitter Ondernemersraad Schenktank Transport
- Kaderlid FNV

Begrippenlijst

ABTN

Actuariële en bedrijfstechnische nota. In deze, door de wet verplicht gestelde nota, wordt het beleid van het fonds beschreven. Aan de orde komen onder meer de inhoud van de uitvoeringsovereenkomst, de voorwaardelijke toeslagverlening, het financieel toetsingskader en de bedrijfsvoering van het pensioenfonds; verder zijn de verklaring over de beleggingsbeginselen, een beschrijving van de sturingsmiddelen en een financieel crisisplan opgenomen.

AFM

Autoriteit Financiële markten. AFM houdt toezicht op het gedrag van en de informatieverstrekking door alle partijen op de financiële markten in Nederland, waaronder pensioenfonds. Naast AFM houdt ook De Nederlandsche Bank (DNB) toezicht op pensioenfonds.

ALM

Asset Liability Management. Een ALM-studie betreft de analyse van het risicobeheer van de balans tussen de bezittingen en verplichtingen van een pensioenfonds. Deze studie dient te resulteren in de formulering van een strategisch beleggingsbeleid, premiebeleid en toeslagenbeleid.

Beleggingsmix

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals bijvoorbeeld aandelen, vastrentende waarden en vastgoed. Naast de feitelijke beleggingsmix wordt gesproken over de strategische beleggingsmix; deze laatste is de beoogde lange termijn verdeling over de verschillende beleggingscategorieën. Deze verdeling wordt gebaseerd op een ALM studie (zie aldaar).

Benchmark

Representatieve index waartegen de prestaties van een beleggingsportefeuille worden afgezet.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de 12 meest recente maand-dekkingsgraden.

In de beleidsdekkingsgraad worden de gepubliceerde maand-dekkingsgraden gebruikt. Dat zijn de voorlopige dekkingsgraden die kort na afloop van een maand worden gerapporteerd aan De Nederlandsche Bank (DNB) en geplaatst op de website van Pensioenfonds Vervoer.

De in de berekening van de beleidsdekkingsgraad opgenomen voorlopige, gepubliceerde maand-dekkingsgraden worden alleen vervangen door de latere definitieve dekkingsgraad als er een materieel verschil zit tussen de voorlopige en de latere

definitieve maand-dekkingsgraad. Uitzondering is de maand december. Hier wordt altijd de latere definitieve maand-dekkingsgraad uit het jaarverslag gebruikt. Dat is immers ook een gepubliceerde dekkingsgraad.

Collateral

Onderpand. Manier om het kredietrisico op tegenpartijen uit hoofde van derivaten transacties te beperken. Het collateral reduceert dit risico doordat er gedurende de looptijd van de transacties onderpand in de vorm van effecten en/of liquiditeit wordt gestort ter dekking van de marktwaarde van de transacties. Dit onderpand valt vrij bij het in gebreke blijven van de tegenpartij.

Compliance

Het begrip waarmee wordt aangeduid dat een persoon of organisatie werkt in overeenstemming met de geldende wet- en regelgeving, waaronder de gedragscode.

Contante waarde

De contante waarde op een bepaald moment van (een serie) betalingen in de toekomst, is het bedrag dat op dat moment aanwezig zou moeten zijn om, rekening houdend met renteaangroei (rekenrente) en eventuele andere actuariële grondslagen, deze toekomstige betalingen te kunnen verrichten.

Correctiefactoren

Correctiefactoren worden toegepast om de waargenomen sterfte bij het fonds en de sterftekansen volgens de 'algemene' overlevingstafels op elkaar te laten aansluiten.

Custodian

De financiële partij die de effecten bewaart.

Dekkingsgraad

Verhouding tussen het aanwezige pensioenvermogen en de som van de waarde van de opgebouwde aanspraken en de reeds ingegane pensioenen, uitgedrukt in een percentage.

Dekkingstekort

Er is sprake van een dekkingstekort als de beleidsdekkingsgraad onder het niveau van het minimaal vereist eigen vermogen komt.

Derivaten

Van onderliggende waarden zoals bijvoorbeeld effecten of indices afgeleide beleggingsproducten, zoals opties, futures en swaps.

DNB

De Nederlandsche Bank. Bij wet ingesteld toezichthoudend orgaan, dat onder andere het naleven van de Pensioenwet bewaakt.

Doorsneepremie

Gelijk premiepercentage voor alle deelnemers, ongeacht geslacht, leeftijd en burgerlijke staat.

Eigen vermogen

Buffer om mogelijke waardedalingen van de in het fonds aanwezige middelen op te vangen. Pensioenfondsen zijn verplicht om te beschikken over een voldoende grote buffer. Tenminste jaarlijks wordt vastgesteld of het eigen vermogen groot genoeg is.

Engagement

Het voeren van een dialoog met bedrijven waarin belegd wordt teneinde verbeteringen te bewerkstelligen op het gebied van het duurzaamheidsbeleid van het betrokken bedrijf.

Ervaringssterfte

De verhouding tussen de gemiddelde Nederlandse bevolkingssterfte en de waargenomen sterfte met betrekking tot deelnemers en uitkeringsgerechtigden van het pensioenfonds.

ESG (-factoren, -thema's, -aspecten)

Engelse afkorting voor milieu (environment), maatschappij (social) en bestuur (governance).

Franchise

Het deel van het salaris waarover geen pensioen wordt opgebouwd.

FTK

Financieel Toetsingskader. Methodiek voor toetsing van de financiële opzet en bestendigheid van pensioenfondsen en verzekeraars door De Nederlandsche Bank.

Herstelplan

In een herstelplan wordt aangegeven hoe een pensioenfonds dat een reservetekort, en daarnaast mogelijk ook een dekkingstekort heeft binnen een termijn van maximaal 10 jaar denkt te herstellen. Voor het herstel kan een pensioenfonds theoretisch het premiebeleid, het toeslagenbeleid en het beleggingsbeleid inzetten. Zolang het fonds nog steeds een tekort heeft moet jaarlijks opnieuw een herstelplan worden opgesteld.

Herverzekering

Het door een pensioenfonds geheel of gedeeltelijk onderbrengen van een pensioenregeling in een verzekeringsovereenkomst en/of het door een pensioenfonds onderbrengen van specifieke risico's bij een verzekeraar, zoals overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico's van deelnemers.

Infrastructuur beleggingen

Investeringen in voorzieningen van algemeen maatschappelijk nut, zoals (spoor)wegen, vliegvelden, havens, bekabeling, riolering en dergelijke.

Impact investing

Missie gerelateerd investeren in activiteiten waarbij zowel sociale en/of milieudoelen als rendementsdoelen worden nagestreefd.

Intern Toezicht

Intern Toezicht is één van de Principes van goed Pensioenfondsbestuur (ofwel Pension Fund Governance) en betreft het door onafhankelijke deskundigen kritisch beoordelen van het functioneren van de besturing van het pensioenfonds. In het kader van de implementatie van de Wet versterking bestuur pensioenfonds wordt het intern toezicht bij Pensioenfonds Vervoer sedert 1 juli 2014 uitgeoefend door een permanente Raad van Toezicht.

ISAE 3402/SOC 1

ISAE 3402 (Assurance Reports on Controls at a Service Organization) is de internationale controlestandaard inzake rapportage door derden. Een SOC 1 rapportage (Service Organization Controls Report) is vergelijkbaar met een ISAE 3402 rapportage. Met zo'n 'derdenverklaring' wordt aangegeven dat een serviceorganisatie, waar een gebruikersorganisatie activiteiten aan heeft uitbesteed, 'in control' is aangaande de activiteiten die binnen de scope zijn gedefinieerd. Een ISAE3402 rapportage stelt serviceorganisaties en overige entiteiten in staat om hun cliënten en externe accountants te voorzien van eenduidige informatie inzake de controle over hun organisatie en bedrijfsprocessen.

Korten

Er zijn twee situaties waarbij korten verplicht is:

1. Als het niet lukt om een herstelplan op te stellen zodanig dat de beleidsdekkingsgraad binnen tien jaar weer tenminste gelijk is aan de vereiste dekkingsgraad. De korting mag worden uitgesmeerd over tien jaar (de looptijd van het nieuwste herstelplan).

De korting is dan in het eerste jaar onvoorwaardelijk, maar in de rest van de jaren voorwaardelijk. Dat wil zeggen dat de rest van de kortingen niet meer doorgevoerd hoeft te worden als er voldoende herstel is opgetreden.

2. Als de beleidsdekkingsgraad 5 jaar lang onafgebroken lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad, en tegelijkertijd de UFR-dekkingsgraad op het laatste meetmoment ook onder het minimaal vereist vermogen ligt, moet er

worden gekort zodanig dat de UFR-dekkingsgraad gelijk wordt aan de minimaal vereiste dekkingsgraad. Deze korting mag ook worden gespreid over hersteltermijn, maar als om deze reden wordt gekort zijn alle kortingen onvoorwaardelijk.

Kostendekkende premie

De kostendekkende premie is opgebouwd uit de actuarieel benodigde premie voor de inkoop van nieuwe pensioenverplichtingen vermeerderd met een opslag van de uitvoeringskosten van het pensioenfonds, een opslag voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen en een opslag voor de financiering van de voorwaardelijke toeslagverlening. De kostendekkende premie fungeert als (wettelijk) ijkpunt bij de beoordeling van de feitelijke premie die het pensioenfonds in rekening brengt.

Kritische dekkingsgraad

De kritische dekkingsgraad is de laagste dekkingsgraad waarbij het voor het pensioenfonds nog net mogelijk is om binnen tien jaar te herstellen (zie 'herstelplan').

Middelloonregeling

Het middelloon is de hoogte van het gemiddelde salaris gedurende de hele loopbaan. Bij de middelloonregeling hangt het uiteindelijke pensioen af van het aantal jaren dat een deelnemer bij de werkgever in dienst is geweest en het salarisverloop tijdens deze werkzame periode. Het op te bouwen pensioen is bij deze regeling een gewogen gemiddelde van alle pensioengrondslagen over de gehele periode van deelname aan de regeling.

Minimaal vereist eigen vermogen

Het minimaal vereist eigen vermogen vormt een buffer voor algemene risico's. Deze buffer bestaat vooral uit een algemene opslag voor beleggingsrisico's, ter hoogte van 4% van het belegd vermogen. Daarnaast zijn er kleine opslagen voor overlijdensrisico's en arbeidsongeschiktheidsrisico's. Indien het fonds niet over het minimaal vereist eigen vermogen beschikt is sprake van een dekkingstekort.

Minimaal vereist vermogen

Het minimaal vereist vermogen is het vermogen dat het pensioenfonds nodig heeft voor alle pensioenverplichtingen, vermeerderd met een buffer voor algemene risico's (het minimaal vereist eigen vermogen).

Minimaal vereiste dekkingsgraad

De minimaal vereiste dekkingsgraad is het minimaal vereist vermogen gedeeld door de waarde van de verplichtingen.

Nominale dekkingsgraad

Verhouding tussen het aanwezige pensioenvermogen ende waarde van de opgebouwde aanspraken, uitgedrukt in een percentage, waarbij de opgebouwde aanspraken contant zijn gemaakt met de nominale marktrente. Nominale marktrente: De marktrente die volgt uit de prijsvorming van obligaties. De hoogte van deze rente fluctueert in de tijd en hangt af van de looptijd van de kasstromen.

Nominaal contract

Het nominale contract is gericht op het opbouwen van een bepaald pensioen; alleen als het aanwezige vermogen dat toelaat wordt het opgebouwde pensioen onder bepaalde voorwaarden aangepast aan de stijging van de prijzen (inflatie).

Opbouwpercentage

Jaarlijkse pensioenopbouw uitgedrukt in een percentage van de pensioengrondslag.

Opkomende markten

Markten die eerder in hun economische ontwikkeling achter lagen op de westerse economieën, maar nu een inhaalslag gemaakt hebben en/of daar (nog) mee bezig zijn. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om markten in Midden- en Zuid-Amerika, Midden- en Oost-Europa, het Verre Oosten en Zuid-Afrika.

Outperformance/underperformance

Er is sprake van out- of underperformance als het gerealiseerde rendement van een portefeuille hoger respectievelijk lager is dan het rendement van de benchmark.

Pensioen 1-2-3

Pensioen 1-2-3 is bestemd voor nieuwe en bestaande deelnemers aan een pensioenregeling. Pensioen 1-2-3 geeft de deelnemer informatie over de belangrijkste onderdelen van de pensioenregeling. Pensioen 1-2-3 vervangt de vroegere 'startbrief' en bestaat uit drie lagen. Deze gelaagde opzet komt het best tot zijn recht in digitale vorm. Na het lezen van laag 1 kent de deelnemer de belangrijkste elementen van zijn pensioenregeling. De deelnemer kan vervolgens zelf bepalen of hij/zij meer wil weten. Tijdens of na het lezen van laag 1 kan hij/zij via elk kopje en icoon voor meer details doorklikken naar laag 2 en/of 3.

Pensioengrondslag

Het pensioengevend salaris minus de zogenoemde franchise; over die franchise wordt geen pensioen opgebouwd.

Pensioenrichtleeftijd

De leeftijd waarop volgens de pensioenregeling het ouderdompensioen ingaat.

Performancetoets

Zie ook 'z-score'. De som van de z-scores van vijf opeenvolgende jaren, gedeeld door de wortel van het aantal jaren (vijf), moet minimaal gelijk zijn aan minus 1,28. Dit wordt de performancetoets genoemd.

Premie-egalisatiedepot

De premie-egalisatie is onderdeel van de financieringsafspraken tussen de sociale partners en de werkgever. Het is een reserve ter egalisatie van de premie over de looptijd van de cao afspraak tot en met 31 december 2020.

Private equity

Participaties in veelal jonge bedrijven die (nog) niet volgroeid zijn om via een reguliere effectenbeurs te worden verhandeld.

Reëel contract

Bij een reëel contract is het opgebouwde pensioen minder zeker dan bij een nominaal contract, maar is de kans op aanpassing van de opgebouwde rechten aan de prijsstijgingen groter.

Reële dekkingsgraad

De reële dekkingsgraad geeft aan of het pensioenfonds wel (reële dekkingsgraad is 100% of meer) of niet (onder de 100%) voldoende vermogen heeft ten opzichte van de waarde van de verplichtingen, als ook nog rekening wordt gehouden met prijsstijgingen (inflatie). De reële rente is de nominale rente minus de inflatie.

Rekenrente

De rekenrente is het fictieve percentage dat het belegde pensioenvermogen wordt geacht op te brengen in de toekomst en waarvan bij de berekening van de contante waarden wordt uitgegaan.

Renteafdekking

Het afdekken van (rente- en inflatie-) risico's in pensioenverplichtingen. In plaats van afdekking wordt ook de term 'hedge' gebruikt.

Rentetermijnstructuur

DNB publiceert per looptijdsegment (in jaren) een rente waarmee de actuele waarde moet worden berekend van de nominale pensioenverplichtingen met een corresponderende restant looptijd in jaren. De rentetermijnstructuur (het geheel van al die door DNB gepubliceerde rentes) wordt vastgesteld met behulp van maandeinde-gegevens.

Reservetekort

Er is sprake van een reservetekort als de beleidsdekkingsgraad onder het niveau van het vereist eigen vermogen komt. Bij een tekort dienen pensioenfondsen op 1 april van het jaar, berekend op basis van de uitkomsten tot en met het eind van het voorafgaande jaar, een (nieuw) herstelplan op te stellen. Het herstelplan moet jaarlijks worden vernieuwd zolang als er sprake is van een reservetekort.

Securities lending

Het tijdelijk uitlenen van effecten aan andere marktpartijen. Die andere marktpartijen zijn veelal om goede redenen leveringsverplichtingen aangegaan zonder zelf over de betreffende effecten te beschikken. Voor het uitlenen wordt een vergoeding ontvangen. Ook wordt voldoende onderpand ter beschikking gesteld. De uitlener blijft economisch eigenaar van de effecten.

SLA

Service Level Agreement. Een Service Level Agreement is een type overeenkomst waarin afspraken staan tussen aanbieder en afnemer van een dienst of product.

Solvabiliteit

Het vermogen om (nu en op termijn) aan de financiële verplichtingen te kunnen voldoen.

Solvabiliteitstoets

Toets in het kader van het FTK. Naast het benodigde vermogen uit de 'minimumtoets' dient ook een buffer te worden aangehouden om bij tegenvallende beleggingsresultaten voldoende vermogen te hebben.

Swap

Een swap is een derivaat waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico wisselt tegen dat van een andere partij. Afdekking tegen renterisico gebeurt onder andere door het afsluiten met renteswaps (IRS) waarbij een vaste lange swaprente geruild wordt tegen een variabele korte rente.

Swaption

Een optie op een swap, waarbij de eigenaar van de swaption wel het recht, maar niet de verplichting heeft om een swap tegen vooraf bepaalde voorwaarden af te sluiten.

Technische voorziening (voorziening pensioenverplichtingen)

Technische voorzieningen worden gevormd om alle uit de pensioenregeling of andere overeenkomsten voortvloeiende pensioenverplichtingen te kunnen nakomen.

Toeslagengrens

Als de beleidsdekkingsgraad lager is dan 110% mag het pensioenfonds geen toeslagverlening toepassen. Als de beleidsdekkingsgraad boven de 110% ligt mag het pensioenfonds eventueel gedeeltelijk toeslagverlening geven, als het bestuur van mening is dat dit verantwoord is. Als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de 'volledige toeslagengrens' mag het bestuur volledige toeslagverlening geven. Toeslagverlening is een ambitie, maar geen recht. Het bestuur zal altijd moeten beoordelen of toeslagverlening verantwoord is. Evenwichtige belangenbehartiging zal daarbij altijd centraal staan.

Toeslagverlening / indexering / indexatie

Toeslagverlening is het met een inflatiecomponent verhogen van de pensioenaanspraken en pensioenrechten, in overeenstemming met de in het pensioenreglement omschreven pensioenregeling. Dit vindt alleen geheel of gedeeltelijk plaats indien de financiële situatie dat toelaat en het bestuur geen andere overwegingen heeft (met name vanuit oogpunt van evenwichtige belangenbehartiging) om af te zien van toeslagverlening.

Toetspremie

Zie ook bij 'kostendekkende premie'. De rente die wordt gehanteerd om de premiehoogte te berekenen kan de actuele marktrente zijn of een historisch gemiddelde rente. Pensioenfonds Vervoer hanteert dit laatste, om te voorkomen dat de kostendekkende premie teveel van jaar tot jaar fluctueert. Dit wordt een 'gedempte kostendekkende premie' genoemd. Deze mag voor de toetsing of er voldoende premie binnenkomt worden gehanteerd. Men spreekt daarom ook wel van 'toetspremie'.

Uniform Pensioen Overzicht (UPO)

Een pensioenoverzicht waarin onder meer de verwachte uitkeringen bij pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid voor deelnemers op algemeen gangbare wijze worden gepresenteerd.

Valutatermijncontract

Bindende overeenkomst tussen een bank en een tegenpartij, waarin wordt afgesproken om een bedrag aan vreemde valuta's op termijn te kopen of te verkopen tegen een nu reeds vastgestelde termijankoers.

Vastgoed

Direct vastgoed betreft rechtstreekse beleggingen in onroerende goederen. Indirect vastgoed betreft participaties in beleggingsfondsen die beleggen in onroerend goed of onroerend goed ondernemingen. Indirect vastgoed kan wel of niet beursgenoteerd zijn.

Vastrentende waarden

Verzamelnaam voor beleggingen die in beginsel een regelmatige en vaste rentebetaling opleveren en een vaste looptijd kennen. Voorbeelden zijn: staatsobligaties, bedrijfsobligaties (credits), onderhandse leningen en hypotheekleningen.

Vereist eigen vermogen

Het vermogen dat nodig is om te bewerkstelligen dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat het pensioenfonds binnen een periode van één jaar over minder waarden beschikt dan de hoogte van de voorziening pensioenverplichtingen. Het vereist eigen vermogen wordt berekend conform de daarvoor geldende wettelijke regels. Hoe meer risico het fonds loopt, hoe hoger de buffer moet zijn. Het gaat daarbij vooral (maar niet uitsluitend) om beleggingsrisico's, zoals renterisico's, valutarisico's en kredietrisico's. Indien het fonds niet over het vereist eigen vermogen beschikt is sprake van een reservetekort.

Vereist vermogen

Het vereist vermogen is de waarde van de verplichtingen vermeerderd met het vereist eigen vermogen.

Vereiste dekkingsgraad

De vereiste dekkingsgraad is gelijk aan het vereist vermogen gedeeld door de waarde van de verplichtingen.

VPL

VPL is de afkorting voor de Wet aanpassing fiscale behandeling VUT/prepensioen en introductie levensloopregeling. Naar aanleiding van deze wet heeft het pensioenfonds een overgangsregeling getroffen; deelnemers die geboren zijn op of na 1 januari 1950 en die voldoen aan de voorwaarden met betrekking tot deelnemerschap en diensttijd kunnen extra aanspraken op ouderdoms- en partnerpensioen verwerven. Deze voorwaardelijke aanspraken zijn op 1 januari 2006 eenmalig berekend en zijn gelijk aan het positieve verschil tussen enerzijds de aanspraken die opgebouwd hadden kunnen worden als de pensioenregeling per 1 januari 2006 in het verleden had gegolden en anderzijds de aanspraken die opgebouwd hadden kunnen worden op basis van het tot 1 januari 2006 geldende reglement.

Vrijstelling van deelneming

De Wet verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 bevat een regeling om in bepaalde omstandigheden en onder specifieke voorwaarden vrijstelling te kunnen aanvragen van verplichte deelname. Vrijstelling is mogelijk:

- In verband met een bestaande pensioenvoorziening
- In verband met een eigen cao
- In verband met concernvorming
- In verband met onvoldoende beleggingsrendement (zie 'z-score' en 'performancetoets')

Waardeoverdracht

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot een zeker moment opgebouwd pensioenaanspraak.

WIA

Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen. De opvolger van de WAO (Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering). De WIA biedt inkomensbescherming bij (gedeeltelijke) arbeidsongeschiktheid maar biedt ook prikkels om indien mogelijk weer aan het arbeidsproces te gaan deelnemen. De Wet bestaat uit twee delen: de Regeling werkhervatting gedeeltelijk arbeidsongeschikten (WGA) en de Regeling Inkomensvoorziening volledig arbeidsongeschikten (IVA).

Z-score

Jaarlijkse meting van de beleggingsresultaten van verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfondsen. De z-score geeft de afwijking weer van het werkelijk behaalde rendement ten opzichte van het rendement van een vooraf door het bestuur vastgestelde wettelijke normportefeuille.

Colofon

Tekst, redactie en vormgeving:
Bestuursbureau Pensioenfonds Vervoer

Uitgave:

Pensioenfonds Vervoer
20 april 2017